

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ve FİNANS ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve FİNANS YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ULUSLARARASI TİCARETTE İHRACAT TEŞVİKLERİ: DAHİLDE
İŞLEME REJİMİ ÜZERİNE ÖRNEK FİRMALAR

Gamze GİZTAŞ

Danışman

Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER

MANİSA, 2022

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI TİCARET ve FİNANS ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET ve FİNANS YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ULUSLARARASI TİCARETTE İHRACAT TEŞVİKLERİ:
DAHİLDE İŞLEME REJİMİ ÜZERİNE ÖRNEK FİRMALAR

Gamze GİZTAŞ

Danışman

Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER

MANİSA, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Uluslararası Ticarete İhracat Teşvikleri: Dahilde İşleme Rejimi Üzerine Örnek Firmalar” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Adı Soyadı
Gamze GİZTAŞ
İmza

ÖZET

Uluslararası ticarete birçok teşvik programı bulunmaktadır. Şüphesiz en önemli teşvik araçlarından birisi de ihracat teşvikleridir. İhracat teşvikleri ülkenin ve yerli üreticinin kalkınması açısından çok önemli teşvikler olmaktadır. Dahilde işleme rejimi ise 1996 yılından önce ihracatı teşvik rejimi kapsamında faaliyet gösterirken artık kapsamı ve etki alanı büyüyerek şuan ki halini almıştır. Dahilde işleme rejimi ülkelerin iktisadi yönlerine katkıda bulunan bir rejim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında hem ülke ekonomisi hem de işletmelerin kendi ekonomik koşullarına vergisel anlamda kolaylıklar sağlayarak rekabet gücü kazanmalarını sağlarken makro açıdan ülke için döviz girdisi sağlayan ekonomik etkili bir rejimdir. Çalışma, dahilde işleme rejimi kapsamında hem dış ticaret hem döviz kullanım oranları değerlendirmesi ile genişletilmiştir. Ayrıca dahilde işleme rejiminin, rejimi kullanan firmalar açısından belirli konularda değerlendirilmesiyle farklı bir boyut kazandırılmıştır. Bu bakımdan sonuçları özgün ve ampirik bir çalışmadır. Öncelikle çalışma konusuna bağlı olarak dahilde işleme rejimi kapsamında döviz kullanım oranları ve ihracat/ithalat verileri incelenmiştir. Daha sonra rejimi kullanan firmalarla ve Ege İhracatçı Birlikleri Dahilde İşleme Müdürü Sayın İbrahim Ocakoğlu ile nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Araştırmada Fenomenolojik yaklaşımdan, betimsel analiz ve içerik analizinden faydalanılarak analizler yapılmıştır. Sonuç olarak, TÜİK' ten alınan verilerin çerçevesinde Türkiye ihracatının neredeyse yarısının dahilde işleme rejimi kapsamında yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca, firmalarla yapılan görüşmeler sonrasında çoğu firmanın ihracatlarının yarısından fazlasını dahilde işleme rejimi kapsamında yaptığı, ihracat gelirlerini dolayısıyla da döviz gelirlerini artırdığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra firmaların otomasyon sistemi hakkında bilgi eksikleri olduğu görüşme yönteminden faydalanılarak belirlenmiştir. Tüm bunlar çerçevesinde, hem firmaların sistemsel arızalardan daha az etkilenmesi hem de kontrol birimlerinin iş yükünün azalması açısından güncel bilgi sistemi gibi bir uygulamanın kurulması çok iyi olacaktır. Bu iyileştirme, uygulamanın daha aktif ve etkin kullanılmasını sağlarken rejiminde etkinliğini ve kullanılabilirliğini artıracaktır.

ABSTRACT

There are many incentive programs in international trade. Undoubtedly, one of the most important incentive tools is export incentives. Export incentives are very important incentives for the development of the country and domestic producers. The inward processing regime, on the other hand, was operating within the scope of the export incentive regime before 1996, but now its scope and sphere of influence have grown and took its current form. Inward processing regime appears as a regime that contributes to the economic aspects of countries. From this perspective, it is an economically effective regime that provides foreign currency inflow for the country in terms of macro, while enabling both the country's economy and businesses to gain competitiveness by providing tax advantages to their own economic conditions. The study has been expanded by evaluating both foreign trade and foreign exchange usage rates within the scope of the inward processing regime. In addition, a different dimension has been gained by evaluating the inward processing regime on certain issues in terms of companies using the regime. In this respect, the results are an original and empirical study. First of all, foreign currency usage rates and export/import data were examined within the scope of the inward processing regime, depending on the subject of the study. Then, data were collected by using the interview method, which is one of the qualitative research methods, with the companies using the regime and with the Aegean Exporters' Unions Inward Processing Manager, Mr. İbrahim Ocakoğlu. In the research, analyzes were made by using the phenomenological approach, descriptive analysis and content analysis. As a result, we see that almost half of Turkey's exports are made within the scope of the inward processing regime, within the framework of the data received from TUIK. In addition, after the interviews with the companies, it was determined that most of the companies made more than half of their exports within the scope of the inward processing regime, increasing their export revenues and thus their foreign exchange revenues. In addition, it was determined by using the interview method that the companies lacked information about the automation system. Within the framework of all these, it would be very good to establish an application such as an up-to-date information system in terms of both companies being less affected by systemic failures and reducing the workload of control

units. This improvement will increase the effectiveness and usability of your regime, while ensuring that the application is used more actively and effectively.

TEŞEKKÜR METNİ

Çalışmamın her aşamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER'e, tezime kontrol birimi olarak bilgi ve tecrübelerini aktaran Ege İhracatçı Birlikleri Dahilde İşleme Rejimi Müdürü Sayın İbrahim OCAKOĞLU'na, çalışmam da kullandığım dış ticaret verilerini paylaşan TÜİK Bilgi Dağıtım ve İletişim Dairesi Yetkilisi Sayın Faruk ÜNLÜ'ye, danışman hocam Sayın Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER ve Ege İhracatçı Birlikleri Dahilde İşleme Rejimi Müdürü Sayın İbrahim OCAKOĞLU vasıtası ile katkı sağlayan tüm gönüllü firma yetkililerine ve öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan canım aileme, küçük kız kardeşim Hayriye GİZTAŞ'a, canım kardeşim Hüseyin GİZTAŞ'a ayrıca tüm hayatım boyunca üstümde emeği ve desteği hiç eksik olmayan canım annem ve babam, Ayşe GİZTAŞ ve Nuri GİZTAŞ'a çok teşekkür ederim.

GAMZE GİZTAŞ

Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	xi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM TEŞVİKLER

1.1. TEŞVİK.....	2
1.2. TEŞVİKLERİN AMACI.....	3
1.3. TEŞVİKLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	4
1.3.1. Mali Teşvikler.....	6
1.3.1.1. Yatırım Teşvikleri.....	6
1.3.1.2. Vergi Teşvikleri.....	10
1.3.1.3. İhracat ve İhracat Teşvikleri.....	11
1.4. İHRACAT TEŞVİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	17
1.5. TÜRKİYE’DE UYGULANAN İHRACAT TEŞVİKLERİ.....	21
1.5.1. İhracatta Devlet Teşvikleri.....	21
1.5.2. Eximbank Kredileri ve İhracat Kredi Sigortası.....	23
1.5.3. Serbest Bölge Muafiyetleri.....	24
1.5.4. Ar-Ge Teşvikleri.....	27
1.5.5. İhracatta Katma Değer Vergisi İstisnası.....	30
1.5.6. Markalaşma ve Turquality Yönteminin Desteklenmesi.....	33
1.5.7. Uluslararası Rekabetçiliğin Gelişmesi (Ur-Ge).....	34
1.5.8. Vergi Resim ve Harç İstisnası.....	36
1.5.9. Yurtdışı Birim, Marka ve Tanıtım Destekleri.....	37
1.5.10. İhracatta Tarımsal Teşvikler.....	37
1.5.11. Yurtdışı ve Yurtiçi Fuarlara Katılımın Desteklenmesi.....	38
1.5.12. Pazar Araştırmasına Yönelik Destekler.....	38
1.5.13. Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri.....	39
1.5.13.1. Hariçte İşleme Rejimi.....	41
1.5.13.2. Gümrük Antrepo Rejimi.....	42
1.5.13.3. Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi.....	44
1.5.13.4. Geçici İthalat Rejimi.....	44

1.5.13.5. Dahilde İşleme Rejimi.....	45
1.6. ŞARTLI MUAFİYET DÜZENLEMESİ İÇEREN REJİMLER.....	46
2. BÖLÜM DAHİLDE İŞLEME REJİMİ	
2.1.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	47
2.2. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN AMACI VE NİTELİĞİ.....	47
2.3. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ AVANTAJLARI ve DEZAVANTAJLARI...	49
2.4. AB'DE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ.....	50
2.4.1.Şartlı Muafiyet Sistemi ve Geri Ödeme Sistemi.....	51
2.4.2. Eşdeğer Eşya.....	51
2.5.TÜRKİYE'DE DÂHİLDE İŞLEME REJİMİ.....	52
2.5.1.Türkiye'de Dâhilde İşleme Rejimi ve Gelişimi.....	53
2.6. DÂHİLDE İŞLEME REJİM TEDBİRLERİ.....	55
2.6.1. Şartlı Muafiyet Sistemi.....	56
2.6.1.1. Eşdeğer Eşya Kullanımı.....	58
2.6.1.2. Yurt İçi Alımlar.....	60
2.6.1.3. Teminat.....	60
2.6.2. Geri Ödeme Sistemi.....	61
2.7.ŞARTLI MUAFİYET SİSTEMİ İLE GERİ ÖDEME SİSTEMİ ARASINDAKİ FARKLAR.....	63
2.8. DÂHİLDE İŞLEME REJİMİ İZİN İŞLEMLERİ.....	66
2.8.1.Dahilde İşleme İzni ve Belgesi.....	66
2.9. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA DÖVİZ KULLANIM ORANI.....	72
2.10. TECİL-TERKİN UYGULAMASI.....	73
2.11.DAHİLDE İŞLEME KAPSAMINDA TELAFİ EDİCİ VERGİ.....	75
2.12. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ ÇERÇEVESİNDE YAPILAN İŞLEMLER.	76
2.12.1. İhracatın Gerçekleştirilmesi.....	76
2.12.2. İhracat Taahhüdünün Kapatılması.....	77
2.12.3. İhracatın Gerçekleştirilememesi.....	77
2.12.4. İhraç Edilen İşlem Görmüş Ürünün Geri Getirilmesi.....	78
2.12.5. Belgenin Kaybedilmesi.....	78
2.13.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ OTOMASYON UYGULAMASI VE TEK PENCERE PORTAL SİSTEMİ.....	79

2.14. GÜMRÜK İŞLEMLERİ.....	84
2.14.1. Gümrük idaresince yapılacak işlemler.....	84
2.14.2. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü.....	85
2.15. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNDE DENETİM.....	86
2.16. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA VERİLECEK CEZALAR.....	86
2.16.1. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Vergi Kaybına Neden Olan İşlemlere Uygulanacak Olan Cezalar.....	86
2.16.2. Şekle ve Usule İlişkin Düzenlemelere Aykırı Davranılması Durumunda Verilecek Cezalar.....	87
2.16.3. Rejim Tedbirlerine Uyulmaması Halinde Uygulanacak Cezalar.....	88
2.16.4. Sağlanan Hakların Kötüye Kullanılması Halinde Uygulanacak Yaptırımlar.....	90

3.BÖLÜM

DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DIŞ TİCARETE ETKİLERİ

3.1. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ.....	91
3.2. İTHALAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRME.....	92
3.2.1.Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Toplam İthalat İçerisindeki Yerinin İncelenmesi.....	92
3.2.2.Rejim Tedbirleri Açısından Etkileri.....	94
3.3. İHRACAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRME.....	96
3.3.1.Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İhracatın Toplam İhracat İçerisindeki Yerinin İncelenmesi.....	97
3.3.2. Rejim Tedbirleri Açısından Değerlendirme.....	98
3.4.DÖVİZ KULLANIM ORANLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME....	101
3.5. İHRACAT VE İTHALATIN BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	104

4. BÖLÜM

DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA

4.1.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA NİTEL BİR ARAŞTIRMA GÖRÜŞME YÖNTEMİ.....	110
4.2. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI.....	111
4.2.1. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması.....	111

4.2.2. DİR Kapsamında Kullanılan Tekniklerle İlgili Literatür Taraması.....	112
4.2.3. Araştırmanın Kısıtlılıkları.....	113
4.2.4. Araştırmaya Konu Katılımcı Grup.....	114
4.2.5. Verilerin Toplanma Süreci.....	114
4.2.6. Verilerin Güvenirliği.....	115
4.2.7. Verilerin Analizi.....	115
4.2.8.Dahilde İşleme Rejimini Kullanan Katılımcı Firmaların Demografik Özelliklerin İncelenmesi.....	116
4.3.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA FİRMALAR İLE GÖRÜŞMELER SONUCUNDA ULAŞILAN BULGULAR.....	117
4.3.1. Rejim Kapsamında Katılımcı Firma Çalışanlarıyla Yapılan Görüşme Detayları.....	117
4.3.2.Rejimin İthalata Bağımlılığı Arttırması Konusundaki Bulgular ve Görüşler.....	120
4.3.3.Rejimin İhracat ve İthalat Dengesindeki Değişiminin Firmalar Açısından Değerlendirilmesi.....	122
4.3.4.Dahilde İşleme Rejiminin Firmalara Sağladığı Avantajlar ve Dezavantajlar Açısından Firmaların Tutumları.....	122
4.3.5.Dahilde İşleme Rejiminin Firmalara Sağladığı Vergisel Avantajların Değerlendirilmesi.....	125
4.3.6. Döviz Kullanım Oranlarının Firmalar Tarafından Değerlendirilmesi....	126
4.3.7. Rejimin Mali Avantajlar Dışındaki Avantajları Hakkında Firma Görüşleri.....	127
4.3.8. Rejimin Döviz Gelirlerini Arttırıcı Etkisinin Firma Açısından Değerlendirilmesi.....	129
4.3.9. DİR Belge Sürelerinin Katılımcı Firmalar Açısından Değerlendirilmesi.	130
4.3.10. Rejimin Firmaların Gözünden Uygulamadaki Zorlukları ve Eksikleri..	131
4.3.11.DİR’ in Firmaları Desteklemesinin ve Rejimin Etkin Çalışmasının Firmalar Gözünden Değerlendirilmesi.....	135
4.3.12. Firmaların İhracatının Yüzde Kaçının Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapıldığının Belirlenmesi.....	137
4.3.13. DİR Kapsamındaki Denetimlerin Firmaların Görüşleri İle Değerlendirilmesi.....	139

4.4.UZMAN GÖRÜŞÜ.....	139
SONUÇ ve ÖNERİ.....	143
KAYNAKÇA.....	147

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devleti
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
CIF	İthal Bedeli
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DİR	Dahilde İşleme Rejimi
DIİB	Dahilde İşleme İzin Belgesi
DIİ	Dahilde İşleme İzni
DAB	Döviz Alım Belgesi
DKO	Döviz Kullanım Oranı
DFİF	Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DEİK	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
FOB	İhraç Bedeli
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GB	Gümrük Birliği
İBKB	İhracat Bedeli Kabul Belgesi
KDV	Katma Değer Vergisi
KKDF	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
UR-GE	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
YYS	Yetkili Yükümlü Sertifikası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Teşviklerin sınıflandırılması.....	5
Tablo 2: Yeni Yatırım Teşvik Sistemi.....	9
Tablo 3: UR-GE işbirliği kuruluşları.....	36
Tablo 4: Ortak Özellikler.....	40
Tablo 5: Gümrük Rejimi Özellikler.....	45
Tablo 6: Şartlı Muafiyet Sistemi ve Geri Ödeme Sistemi Arasındaki Farklar.....	65
Tablo 7: Dahilde İşleme Rejiminin Toplam İthalat İçindeki Yeri.....	93
Tablo 8: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Şartlı Muafiyetin Payı.....	94
Tablo 9: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Geri Ödeme Sisteminin Payı.....	95
Tablo 10: Toplam İhracat İçinde DİR İhracatın Payı.....	97
Tablo 11: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Şartlı Muafiyet Sisteminin Payı.....	99
Tablo 12: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Geri Ödeme Sisteminin Payı.....	100
Tablo 13: Döviz Kullanım Oranları.....	103
Tablo 14: Dahilde İşleme Rejimi Çerçevesinde Net DİR İhracat Değişimi.....	105
Tablo 15: DİR Net İthalat ve İhracat Değişim Tablosu.....	107
Tablo 16: Toplam İhracat ve İthalat/ DİR İhracat ve İthalat.....	108
Tablo 17: DİR Kapsamında Literatür Taraması.....	113
Tablo 18: Katılımcı Firma Bilgileri.....	114
Tablo 19: Demografik Özellikler.....	116
Tablo 20: Dahilde İşleme Rejimi Kullanım Süresi.....	118
Tablo 21: Rejim Tedbirlerinin Kullanımı.....	118
Tablo 22: Rejim Tedbirlerinin Tercih Edilme Sebepleri.....	119
Tablo 23: DİR' in İthalata Bağımlılığının Değerlendirilmesi.....	121
Tablo 24: İhracat ve İthalat Değişimi.....	122
Tablo 25: DİR' in Sağladığı Avantajlar.....	123
Tablo 26: DİR Kapsamında Karşılaşılan Dezavantajlar.....	124
Tablo 27: Vergisel Avantajların Değerlendirilmesi.....	125
Tablo 28: Vergisel Avantajların Yeterliliği.....	126
Tablo 29: Döviz Kullanım Oranlarının Değerlendirilmesi.....	127
Tablo 30: Rejimin Farklı Avantajlar Açısından Değerlendirilmesi.....	128
Tablo 31: Döviz Gelirleri Açısından Değerlendirme.....	129
Tablo 32: Belge Sürelerinin Yeterliliği.....	131

Tablo 33: Rejimin Firmalar Gözünden Zorlukları.....	132
Tablo 34: Rejimin Eksik Görülen veya İyileşmesi Öngörülen Yönleri.....	133
Tablo 35: Rejimdeki Eksiklikler İçin Firma Önerileri.....	134
Tablo 36: Rejimin Firmaları Desteklemesi.....	135
Tablo 37: Rejimin Etkin Çalışmasının İncelenmesi.....	136
Tablo 38: Toplam İhracat İçinde DİR' in Payı.....	137
Tablo 39: K.F.1 Firması Dış Ticaret Rakamları.....	137
Tablo 40: K.F.1 Ükelere Göre Paylar.....	138
Tablo 41: DİR Denetim ve Gözetimlerinin Değerlendirilmesi.....	139
Tablo 42: İbrahim Ocakoğlu İle Yapılan Görüşme Detayları.....	141

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dâhilde İşleme Rejimi İşleyişi- Şartlı Muafiyet Sistemi.....	57
Şekil 2: Dâhilde işleme Rejimi- Geri Ödeme Sistemi.....	62
Şekil 3: E-İşlemler.....	80
Şekil 4: E-İmza Başvurusu.....	81
Şekil 5: E-İmza Uygulamaları.....	81
Şekil 6: Yetkilendirme Başvurusu- Uygulama Alanı Seçme.....	82
Şekil 7: Firma ve Kullanıcı Bilgileri.....	82

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Dahilde İşleme Rejiminde En Çok Karşılaşılan Terimler

Ek 2: Uluslararası Ticaret Firmaları İçin Görüşme Formu

Ek 3: Ege İhracatçı Birlikleri Müdürü İçin Görüşme Formu

GİRİŞ

Ülkeler, ihracatını arttırmak, uygun hammaddeyi sağlamak, uluslararası ticaret kapsamında diğer ülkelere karşı küresel pazarda rekabet üstünlüğü kazanmak amacıyla geçmişten bugüne birçok teşvik sisteminden faydalanmıştır. Teşvik çok kısa olarak bir avantajdan yararlanma anlamına gelir diyebiliriz. Günümüzde çok çeşitli teşvikler, işletmelere sağlanmakta bu sağlanan teşvikler kapsamında işletmeler kapasite arttırma, büyüme ve gelişme sağlayarak hem kendi bünyesine hem de ülkeye katkı sağlamaktadırlar. Şüphesiz, en önemli teşviklerden biride ihracat teşvikleri olmaktadır. Bu çalışmada ilk bölümde öncelikle uluslararası pazarda firmalara verilen mali teşviklere değinilecektir. Daha sonra mali teşvik kapsamında olan ihracat teşvikleri ayrıntılı incelenecektir. İhracat, ilk olarak Osmanlıya kadar ucu dayanan bir teşvik olarak karşımıza çıkar. 1800'lü yıllarda alınan borçların ödenemeyeceği anlaşılnca pamuğun işlenerek ipek kumaş üretilmesi ve bunun ihracı ile ihracatın artması sağlanmıştır. Teşvikler işletmelere imkan sağlarken bir yandan da ülkenin kalkınmasını ve gelişmesini sağlayan önemli politikalarlardır. Bu çerçeve de 2. Bölümde çok önemli bir teşvik öncüsü olan dahilde işleme rejimini inceleyeceğiz. Dahilde işleme rejimi bilindiği üzere, vergilerden muafiyet sağlaması ile ön plana çıkan bir rejimdir. Dahilde işleme rejimini şu şekilde tanımlayabiliriz. İhracat yapmak amacı ile yurtdışından alınan ara mallarının işlenerek bir ürün haline getirilmesini öngören, ithal edilen ve vergiye tabi malların ise gümrük vergilerinden muaf olduğu bir ihracatı teşvik sistemi olarak karşımıza çıkar.

3. bölümde, DİR'in TÜİK'ten alınan verilerle dış ticaret rakamları çerçevesinde ihracata ve ithalata etkileri ile döviz kullanım oranlarına olan etkisi incelenecektir. 4. bölümde ise, DİR'i kullanan firmalar tarafından rejimin değerlendirilmesi ve bir kontrol birimi olarak Ege İhracatçı Birlikleri DİR müdürü İbrahim Ocakoğlu ile yapılan görüşme detayları, görüşme tekniği kullanılarak sunulacaktır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile firmalara gönderilen açık uçlu 20 soru çerçevesinde rejimin olası avantaj, dezavantaj, hangi tedbirlerin daha çok tercih edildiği ve rejim kapsamında firmaların yaşadığı zorluklar gibi bir sürü konu incelenecektir. Aşağıda teşvik kavramı açıklanacaktır. Çalışmaya, teşvik'in tanımıyla başlanacaktır.

1.BÖLÜM TEŞVİKLER

1.1.TEŞVİK

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre özendirme, arzulandırma ve isteklendirme anlamını taşıyan teşvik birçok değeri kapsamaktadır¹. Teşvik, bir ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını geliştirme politikalarının, sosyo-ekonomik durumlarının ve toplumsal yapılarının işleyişine göre belli faaliyetlerin yapılması veya yapılmamasını isteklendirmek maksadıyla kamu tarafından sağlanan parasal ve gayri parasal yardımlardır diyebiliriz².

OECD'ye göre ise teşvik, bir yatırım için harcanan sermayenin durumunu ya da yatırımın olası kar durumunu etkileyecek ya da yatırım ile oluşabilecek riskleri en aza indirgeyerek yatırımın büyüklüğünü, yöresini ve bölümünü etki altına alan devlet politikalarıdır³.

Teşvikler, ülkelere yabancı yatırımın kazandırılmasını sağlar ve ülkelerin ekonomilerini yönetmek amacıyla kullandıkları bir araçtır. Teşvik kavramı kullanım amacına göre de farklılıklar göstermektedir⁴. Teşvik; milli menfaatlerin bir gereği olarak teknolojik uygulamaları da içine alan sanayi, zirai, politik, eğitim, sağlık hizmetleri, hayvancılık vb. alanlarda kamu tarafından verilen ayrıcalıklar olmakla birlikte ekonomik büyüme ve kalkınma hızının arttırılabilmesi, faiz indirimleri, kurumlar vergisi indirimi, KDV istisnası, resim ve harç istisnası gibi şekillerde sağlanan destekler olarak karşımıza çıkmaktadır⁵.

¹ TDK, "Türk Dil Kurumu Sözlükleri", <https://sozluk.gov.tr/>.

²Güzide Tatar Candan ve Volkan Yurdadoğ, "Türkiye'de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: ,Sayı: 27, 2017, s.156.

³(OECD'den aktaran)M. Faruk Çatal, "Devlet Teşvikleri ve Erzurum'da Tarihsel Bir Uygulama Örneği, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:24, Sayı: 4, 2010, s.289-290.

⁴Mahmut Ünal Şaşmaz ve Aysun Karamıklı, "Türkiye'de İhracatı Teşvik Uygulamaları ve İhracat Potansiyelinin Arttırılmasına Yönelik Değerlendirmeler", İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt:7, Sayı:4, 2018, s.2842.

⁵Kibriye Baştürk, "Vergi Teşvik Politikası ve Türkiye'de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri", Konya, Yüksek Lisans Tezi, 2012, s.6.

1.2. TEŞVİKLERİN AMACI

Teşvikler ekonomik anlamda toplumdaki hiçbir insanın durumunu kötü etkilemeden en az bir insanın durumunda iyi hal sağlamak –ki bu duruma iktisatta pareto iyileştirme denilmiştir- amacıyla, istihdamın arttırılması, üretimde iyileştirme, ihracatın arttırılması amaçlarının yanında bölgesel refahın sağlanabilmesi, Araştırma-geliştirme çalışmaları çerçevesinde henüz tanınmamış ürünlerin geliştirilebilmesi, işletmelerin rekabet edebilme imkanlarının arttırılması gibi bir çok konuda kullanılmaktadır⁶. Teşviklerin amacı ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, sosyo-ekonomik durumları gibi açılardan değişiklik arz etmektedir. Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler açısından da farklılık arz eder. Öyle ki gelişmekte olan bir ülke teşvik desteklerinin sunulması ile dış ticarete rekabet üstünlüğü sağlamak, ekonomik açıdan kalkınma ve geri kalan bölgelerin kalkınması, ülkedeki işsizlik dolayısıyla oluşan istihdam imkanlarını genişletme, ihracatı pozitif yönde geliştirmek, teknolojiyi ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmeyi amaç edinmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin amaçlarının yanında gelişmiş ülkeler ise rekabet üstünlüğünü korumak, gelişen teknolojisini sürdürülebilir kılmak, ülkeye gelen sermayenin çıkışını önlemek, işsizliğin azaltılması ve bölgesel uyumsuzlukların giderilmesini amaç edinmektedir⁷.

Genel olarak teşviklerin amacı;⁸

- Yöresel istikrarsızlıkların giderilerek yöre bazında geri kalan bölgelerin refah düzeyine ulaşması,
- Sermayeyi tek grup egemenliğine bırakmamak yani milli geliri eşit şekilde dağıtmak,
- Globalleşme ve uluslararası rekabetin varlığının önderliğinde sanayinin rekabet edebilme kapasitesinin dengede tutulması, sürdürülebilir düzeyde olması ve güç kazandırılması,
- İstihdamı üretime, yatırıma ve ihracata yapılacak olan desteklerle arttırmak,

⁶ Hayrettin Tüleykan, “ Mali Teşvik Uygulamalarında Ar-Ge ve Önemi” Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi Cilt:6, Sayı:1, 2015, s.234.

⁷Ahmet Onay, “Muhasebe Standartları Kapsamında Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt:8, sayı:3, 2016. s.32

⁸ Sedat Coşkun, “Teşvik Kapsamında Elde Edilen Maddi Duran Varlıkların Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi Cilt.5, Sayı.7, 2016, s.2194-2195.

- Katma değeri yüksek olan gelişmiş ve uyumlu yöntemlerin kullanılmasını sağlamaktır.

1.3. TEŞVİKLERİN SINIFLANDIRILMASI

Gelişmiş ülkeler kadar gelişmekte olan ülkelerinde kullanımında olan teşvikler çok başvurulmuş iktisadi politikalardan birisidir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından küresel bağlamda yapılan bir araştırmaya göre gelişmişlik seviyesine bakılmadan bütün ülkeler teşviklere başvurmaktadır. Araştırmanın sonuçları gösteriyor ki, nerdeyse bütün ülkeler spesifik olan kesimleri hedef alan teşvikler sunarken, ülkelerin %90'ından fazlasına baktığımızda yurtiçi ve yurtdışı yatırımcılar için ihracat teşvikleri sağlamaktadır. Ayrıca %85 gibi bir bölümünün mali teşvikleri daha uygun bulduğunu, %71'lik bölümün ise finansal teşvikleri kullandığını ve %70'lik bölümün ise az gelişmiş yerler için yöre bazında sağlanan teşvikleri verdiğini ortaya koymuştur⁹.

⁹ Sibel Selim, O.Murat Koçtürk ve Pınar Eryiğit, "Türkiye'de Yatırım Teşvikleri ve Sabit Yatırımların İstihdam Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi" Ege Akademik Bakış Cilt:14, Sayı:4, 2014, s.661.

Tablo 1: Teşviklerin sınıflandırılması

Amaçlarına Göre Teşvikler	AR-GE Faaliyetlerine Yönelik Teşvikler KOBİ'lere Yönelik Teşvikler Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Teşvikler
Kapsamına Göre Teşvikler	Gümrük Muafiyeti KDV Ertelemesi Kredi Garanti Desteği Yatırım Faiz Desteği
Veriliş Amaçlarına Göre Teşvikler	Yatırım Öncesi Teşvikler Yatırım Dönemi Teşvikleri Yatırım Sonrası Teşvikler
Kullanılan Araçlara Göre Teşvikler	Ayni teşvikler Nakdi teşvikler Vergi teşvikleri Dolaysız Vergi Teşvikleri Düşük Oranlı Gelir ve Kurumlar Vergisi Vergi Tatili Bina İnşaat Harcı İstisnası Yatırım İndirimi Hızlandırılmış Amortisman Finansman Fonu Gelir Vergisi Stopajı Dolaylı Vergi Teşvikleri İhracat Teşvikleri Serbest Bölgelere Verilen Teşvikler

Kaynak: Volkan Yurdadoğ ve Güzide Tatar Candan, “ Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları”, PAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:27, 2017, s.160.

Birçok değişik biçimlerde karşımıza çıkan teşviklerin en çok bilinen sınıflandırılması ekonomik faaliyetler bağlamında olmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre ise yatırım teşvikleri ve ihracat teşvikleri olarak incelenecektir¹⁰. Çalışma da mali teşvikler adı altında bu ayırımı vergi teşviklerini de ekleyip üç kısımda teşvik çeşitlerini ayrıntılı inceleyeceğiz. Ayrıca sayılan tüm teşvik türlerine çalışmanın içeriğinde yeri geldiğinde değinilecektir.

¹⁰ Abdullah Takım ve Ş.Mustafa Ersungur, “Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi?”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:32, Sayı:3, 2018, s.728.

1.3.1. Mali Teşvikler

Ülkemiz de teşvik kavramı yıllar içerisinde birçok değişim ve gelişim göstermiştir. Teşviklerin amaçları, kapsamı ve uygulaması zaman içerisinde ülkede yaşanan ekonomik gelişmeler, siyasi ve sosyal olaylara bağlı olarak değişiklik arz etmiştir. Türkiye de yıllar içerisinde devlet öncülüğünde bir kalkınma modeli ile başlayan süreç ithal ikameci bir politika ile devam etmiş daha sonra ise dışa açık bir strateji uygulaması ile ihracatı arttırmaya yönelik olarak adımlar atılmış ve piyasa ekonomisine geçilmiştir. Tüm bunların akabinde ise mali teşvikler de değişim göstermiştir¹¹. Mali teşvikleri çalışmanın konusuna uygun olarak üç başlık altında inceleyeceğiz. Bu teşvikler; Yatırım Teşvikleri, Vergi Teşvikleri ve İhracat Teşvikleri olup ayrıntılı bahsedilecektir.

1.3.1.1. Yatırım Teşvikleri

Ülkemizde gerçekleştirilmesi arzulanan bir kısım yatırımlar çeşitli teşvik tedbirleri ile desteklenmektedir. Kısaca “teşvikli yatırım” diye tanımlanan bu gibi yatırımları yapanların ülkenin ihtiyaç duyduğu, belirli sektör ve ürünlere kanallize edilmeleri gerekmektedir¹².

Ülkemizde Osmanlıya kadar dayanan yatırım teşvik politikaları günden güne gelişen bir seyir izlemiştir. Gelişen mevzuat yapısına uygun olarak amaçları da değişim göstermiştir. Bu değişim ve gelişimin uzantısında kalıcı sermayenin de ülke içinde kalma beklentisi düzeyi artmıştır. Cumhuriyetin kurulması sonrasında devam eden yatırım teşviklerinin sistemli olarak uygulamaya konulması ise planlı ekonomiye geçiş olan 1963 yılında olmuştur. Kapsamlı bir şekilde uygulanması ise 1980 kararlarına dayanmaktadır¹³.

Yatırım teşvikleri, genel çerçeve de üç amaca hizmet etmektedir: ilk olarak yurtiçindeki özel sektöre hizmet eden işletmelerin ülke içindeki yatırımlarını arttırmayı amaç edinmek, ikinci olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını yurtiçine yöneltmek, üçüncü olarak ise yöresel istikrarsızlıkları ve yöresel refahı sağlamak sayılmaktadır¹⁴.

¹¹ Neslihan Yılmaz ve Mine Biniş, “Bölgesel Girişimcilik Faaliyetlerinin Mali Teşvik Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi” Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Kasım-Aralık 2019, s.61

¹² Erdoğan Karakoyunlu, Türkiye’de Yatırım ve İhracat Teşvikleri, İstanbul, 1987, s.1

¹³ Ersan Öz ve Selçuk Buyrukoğlu, “Osmanlı Döneminden Günümüze Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ve Etkinliği”, Gümrük ve Ticaret Dergisi, Cilt:6, Sayı:6, 2015, s.36.

¹⁴ Abdullah Takım ve Ş. Mustafa Ersungur, s.729.

Yatırım teşvik sistemi, maddi ve manevi olarak yatırımcılara sağlanan destekler ve muafiyetlerin yanında ekonomik ve sosyal faaliyetlerin gelişiminde hız kazandırmak adına kamu tarafından yürütülmektedir. Yatırım teşviklerinin onuncu kalkınma planında açıklanan amaçları katma değeri yüksek yatırımlar, AR-GE içeriği zengin yatırımlar, ihracatın ve üretimin arttırılmasının yanında istihdamın sağlanması, dış ticarete rekabet üstünlüğü sağlamak sayılmaktadır¹⁵.

Geçmişten günümüze birçok kalkınma planı düzenlenmiş ve yürürlüğe girmiştir. Şuanda ise On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 yıllarını kapsayacak şekilde uygulamaya konulmuştur. Kalkınma planlarının yanında tamamlayıcı nitelikte olan 2012 yılında “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” çıkarılmıştır. Karara göre teşvik sistemi, genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, stratejik yatırımlar için teşvikler ve büyük ölçekli yatırımlarda teşvikler olarak düzenlenmiştir. Yatırım sisteminin araçları kabul edilen yani diğer bir deyişle yatırımlar için uygulanan teşvikler, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, sigorta primi işveren hisse desteği, vergi indirimleri, yatırımda arsa tahsis, faiz desteği, KDV’ de iade, gelir vergisinde stopaj desteği, sigorta primi gibi desteklerden oluşmaktadır¹⁶.

Yeni teşvik sistemindeki yatırım teşviklerini şu şekilde açıklayabiliriz;

Genel Teşvik Uygulamaları, Teşvik edilemeyen yatırımlar ile diğer teşvik sistemlerinin kapsamına girmeyen ve belirlenmiş olan asgari sabit yatırım tutarını karşılayamayan yatırımlar dışında bölge ayrımı yapılmadan tüm yatırımlar KDV istisnası, Gümrük Vergi Muafiyeti ve Gelir Vergisi Stopaj Desteğinden faydalanabilirler.¹⁷

Bölgesel Teşvik Uygulamaları, İllerin ihracat ve üretim seviyesini arttırmak amacıyla bölgeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farkını en aza indirmeye hedeflidir. Bölgesel olarak her ilin gelişmişlik seviyesi aynı olmayacağı için desteklenmesi gereken iller ve desteklenmesi gereken sektörler belirlenip teşvikin

¹⁵ Bahar Burtan Doğan, “2012 Yeni Teşvik Yasası Öncesinde ve Sonrasında Diyarbakır’da Özel Yatırımlar”, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt:16, Sayı:32, 2018, s.400.

¹⁶ Gökay Onur, “TMS 20 - Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması Standardının Örnek Uygulamalarla Değerlendirilmesi”, İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, 2020, ss.26-27.

¹⁷ Ersan Öz ve Selçuk Buyrukoğlu, s.49

düzeyi farklılaşma göstermiş, sektörel olarak desteklenmesi gereken iller ve ekonomik büyüklükleri de düşünülerek teşvikler tespit edilmiştir¹⁸.

Stratejik Yatırımlar, Cari açığın azaltılmasını sağlamak, katma değeri yüksek olan yurt içinde üretimi düşük ara malların üretiminin isteklendirilmesi ve ülkenin üretim yapısının geliştirilmesi amacıyla yapılan yatırım teşvikleridir¹⁹.

Büyük Ölçekli Yatırım Teşvikleri, Ülkedeki rekabet gücünü, teknoloji ve Ar-Ge düzeyinin artırılmasının olası olduğu belirlenen sektörlerle yapılacak olan yatırımların ve bölgesel gelişmişlik düzeylerine göre farklı işlemler uygulanan ama bölgesel yatırımlardan daha kapsamlı ve avantajlı teşvikleri içeren yatırımlara destek sağlamak amacı ile kurulmuş bir teşvik sistemidir. Ayrıca yatırım projelerinin teşvik kapsamında olabilmesi için belirlenen sektörlerde belirlenen asgari sabit yatırım tutarına sahip olması gerekmektedir²⁰.

¹⁸ Bahar Burtan Doğan, s.401

¹⁹ Gülsüm Gürler Hazman ve Pınar Bengi Kaya, “Bölgesel Teşvik Uygulamaları İle İhracat İlişkisinin Afyonkarahisar İli Örneğinde Regresyon Analizi İle Değerlendirilmesi “, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:5, 2018, s.47

²⁰ Mehmet Aydın, “Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi: Tr32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:8, 2015. s.75.

Tablo 2: Yeni Yatırım Teşvik Sistemi

Teşvik Türleri	Genel Teşvik Uygulaması	Bölgesel Teşvik Uygulaması	Stratejik Teşvikler	Büyük Ölçekli Yatırım Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Desteği	✓	✓	✓	✓
Gelir Vergisi Stopaj Desteği	✓	✓	✓	✓
Sigorta Prim İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Faiz Desteği		✓	✓	✓
Sigorta Prim Desteği		✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi			✓	

Kaynak: Mehmet Aydın, “Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi: TR32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:8, 2015. s.76. Mehmet Akyol, “Bölgesel Kalkınma Ve Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Ekonomik Etkilerinin Analizi”, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, Cilt:5, Sayı:9, 2016. s.57.

Vergi indirimi söz konusu olduğunda gelir ve kurumlar vergisinde yatırımların büyük ölçekli ve bölgesel teşvikler kapsamında %80’inin geçilmemesi kaydıyla kazançları vergi indirim uygulamasına tabii olur. KDV istisnası uygulamasında ise yatırım yapılırken alınan demirbaşlarda %18 KDV istisnası uygulanır. Bu uygulama yatırımcının işletme için kullanacağı finansal kaynakların daha az kullanılması ve yatırım için gerekli olan sermaye azaldığı için sermayenin yine işletme içinde daha fazla kullanılmasına imkan sağlar. Yatırımcının sermayesinin işletme içinde

kalabildiği diğer bir muafiyet ise gümrük vergi muafiyetidir. Yatırımcı ithal ettiği mallardan vergi muafiyeti sağlayacak ve sermayesinin bir kısmı elinde kalacaktır²¹.

1.3.1.2. Vergi Teşvikleri

Vergi teşvikleri, ekonominin belli başlı sektörlerinde vergi yükünü en aza indirmek ya da tamamen ortadan kaldırmak amacıyla yapılan istisnalar olarak bilinmektedir²². Mali anlamda bakarsak, devlet tarafından alınması gereken verginin alınmaması olarak ifade edilir. Zaten mali teşvikler çoğunlukla vergi teşviki amacı ile uygulama alanı bulmaktadır. Bu yüzden vergi teşvikleri ülkenin tümünü ilgilendiren ekonomik amaçlara ulaşılabilmesi adına belli başlı iktisadi çalışmalara verilen vergisel kolaylık, ayrıcalıktır. Aynı zamanda ekonominin istenilen oranda ve düzeyde gelişiminin sağlanması amacıyla ekonomik unsurlarda vergi yükünün asgari düzeyde azaltılması veya tamamen kaldırılması olarak ortaya çıkmaktadır²³.

Vergi teşvikleri ekonomik, mali, sosyal, siyasi vb. amaçlarla verilebilir ancak ekonomik amaçları tüm teşvik sistemini daha çok etkilediği için ekonomik nedenlerini şu şekilde özetleyebiliriz. Vergilerin ekonomi politikaları üzerindeki negatif etkilerini aza indirmek, dış ticarete rekabet gücü kazandırmak, istihdamı arttırmak, ekonomide istikrarı sağlama, enflasyonist etkileri en aza çekmek, ihracatı ve döviz kazandırıcı işlemleri arttırmak, yatırımın ve tasarrufların artışını sağlamak, yeni oluşan sanayi kuruluşlarının sürdürülebilirliğini sağlama ve dışsalıklar sayılabilir²⁴. Ayrıca vergi teşvikleri, yatırımları teşvik etmek ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını yurda çekmek gibi amaçlar edinmiştir. Bu amaçların dışında işsizliğin azaltılması, belirlenen iktisadi sektörlerin ve faaliyetlerin teşviki ve bölgeler arası gelir ve kalkınma eşitliği sağlama gelmektedir²⁵.

Tüm teşviklerin belli başlı özellikleri olmakla birlikte vergi teşvikleri de bir takım özellikler içermektedir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz;²⁶

- Vergi teşvikleri devlet tarafından verilen teşviklerdir.
- Vergi teşvikleri genel anlamda özel kesime hitap etse de kamu teşebbüslerine de verilmektedir.

²¹ Bahar Burtan Doğan, s.402.

²² Filiz Giray, “Vergi Teşvik Sistemi”, Ezgi Kitapevi, Bursa,2008, s.24.

²³ Hayrettin Tüleykan, s.234.

²⁴ Serkan Acırnoroğlu, “Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, 2009, s.150.

²⁵ Ahmet Tekin, “Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:0 Sayı:16, 2006, s.301.

²⁶ Giray, s.25.

- Vergi teşvikleri devlete mali açıdan yük sağlar.
- Vergi teşvikleri girişimcilere yarar sağlamasının yanında devletin gelir kaybı ve fon azalmasına neden olur.
- Vergi teşvikleri dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler şeklinde olabilir.

Vergi teşvikleri genel itibarıyla dolaylı ve dolaysız vergi teşvikleri olmak üzere iki ana başlık altında açıklanabilir. Dolaylı vergi teşvikleri, hak etmiş kuruluşlarca satın alınmış olan girdiler üstünden alınan vergilerden tam veya kısmi olarak muafiyet sağlanmasıdır. Kapsamı içine ihracata yönelik teşvikler ve serbest bölge uygulamaları girmektedir. Kurumlar vergisi gibi ekonomik birimlere tanınmış olan teşvikler dolaysız vergi teşvikleridir. Düşük oranlı gelir ve kurumlar vergisi indirimleri, vergi tatili, yatırım indirimi, hızlandırılmış yıpranma payı, finansman fonu, gelir vergisi stopaj gibi teşvikler dolaysız vergi teşvikleri içinde sayılan teşviklerdir²⁷.

Türkiye 1980 sonrası dolaylı vergilere daha çok ağırlık verilen bir dönem içerisine girmiştir. Dolaysız vergiler grubuna giren kurumlar ve gelir vergileri gibi vergiler ekonomik yönlü bir arz politikasının temelini oluşturmaktadır. 1985 yılında yürürlüğe giren katma değer vergisi ile birlikte dolaylı vergiler olan ihracata yönelik teşviklere daha fazla önem verilmiştir. Bahsedilen arz yönlü iktisat politikası dolaysız vergi oranlarının aşağı çekilmesi, işgücü ve sermaye gelirlerindeki ikame etkisinin ortadan kalkması dolayısıyla da tasarruf, yatırım ve çalışma üçlüsünün güç kazanmasını sağlamayı amaçlamıştır²⁸.

1.3.1.3. İhracat ve İhracat Teşvikleri

İhracat, yurtiçinde üretilen ya da ülke dışında bir başka ülkeden satın alınan ürünlerin ve hizmetlerin, ülke sınırları içerisindeki serbest bölgelerde veya ülke dışındaki gerçek/tüzel olup aynı zamanda orada yerleşik olarak faaliyet gösteren kişilere satılıp, satış sonrasında ele geçecek olan değer, kanun koyucu tarafından koyulan süreler içinde bankacılık işlemlerinin yapıldığı kuruma götürülerek elde edilen dövizin TL'ye (Türk Lirası) çevrilip tahsil edilmesini içeren bir süreçtir²⁹.

²⁷ Serkan Aciroroğlu, s.149.

²⁸ Veli Kargı ve H. Yasemin Özügürlü, "Türkiye'de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi", Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, Sayı:1, 2007, ss.280-281.

²⁹ İbrahim Avcı ve Özgür Çengel, "İhracata Yönelik Uygulanan Teşviklerin Etkinliği: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama", The Journal of International Scientific Researches, Cilt.3, Sayı.2, 2018, s.158.

İhracat yönetmeliğine göre; “Bir malın, yürürlükteki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde Türkiye gümrük bölgesi dışına veya serbest bölgelere çıkarılmasını veyahut Müsteşarlıkça ihracat olarak kabul edilecek sair çıkış ve işlemleri ifade eder.”³⁰.Günümüzde özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için öncül araç sayılan ihracat, ülkelerin milli gelirlerinin arttırılması ve dış ticaret dengesinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. İhracatının yetersiz olduğu bir ülke büyüme oranlarının düşük olması ve dış ticaret açığı ile karşı karşıya gelmektedir. Bir ülkenin ihracatının yetersiz seviyede olmasının sebepleri öncelikle dış piyasalardaki rekabet gücünün eksikliği, ülke ekonomisinden kaynaklı sorunlar, ülke parasının aşırı değerlenmesi ve dış piyasadaki ülkelerin ithal talebindeki azalış olarak sayılabilir. İhracat yetersizliklerinin giderilmesi için buna uygun bir politikanın uygulanması gerekir ki biz bunu tarihsel gelişim içerisinde bahsedeceğiz. Ayrıca ihracatı belirleyen ana çerçeve çizilmelidir. Ana çerçeve içerisinde ihracatın gidişatını etkileyen unsurlar ise, ihraç yapılacak ülkelerin milli gelirleri, döviz kurları, ihracatı desteklemek adına verilen devlet teşvikleri, ihraç edilecek olan malın maliyeti ve kalitesi ve dış piyasayı ilgilendiren her türlü siyasi gelişmeler olmaktadır³¹.

İhracat tanımı yapıldıktan sonra, ihracatın yapılma şekillerine göz atmak gerekmektedir.

İhracat Şekilleri;

- 1. Yalın İhracat;** ihracat yönetmeliğinde sayılan ihracat şekillerinin kapsamına girmeyen; ihraç edilmesi yasak olmayan, kayda bağlı olmayan ve herhangi bir idarenin iznini gerektirmeyen malların ihracı yalın ihracat olarak sayılmaktadır. Bu ihracat şekli, ihracatçı birliklerine gümrük beyannamesinin onaylatılması ve sonrasında gümrük idaresine başvurulması, gümrükleme işlemlerinin tamamlanmasından sonra fiili ihracatın gerçekleşmesi ile son bulur. En çok karşılaşılan ihracat türüdür³².

³⁰ Resmi Gazete, İhracat Yönetmeliği, 2006, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi>, (10.02.2021). s.1.

³¹ Hakan Türkay ve Hilmi Ünsal, “Türkiye’de İhracatta Uygulanan KDV İadesinin İhracata Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”, Sosyoekonomi Dergisi, Cilt:8, Sayı:8, 2008, s.91-92.

³² Adnan Gerçek, Dış Ticaret İşlemleri ve Vergilendirilmesi, Ekin Yayınevi, Bursa, 2020, s.105.

2. **Ön izne bağlı ihracat;** *“İhracı uluslararası anlaşma, kanun, kararname ve ilgili sair mevzuat uyarınca belli bir merciin ön iznine bağlı malların ihracatında, ilgili mercilerden ön izin alındıktan sonra ihracat mevzuatı hükümleri uygulanır”*³³.
3. **Kayda bağlı ihracat;** *“İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ kapsamındaki malların ihracından önce gümrük beyannamelerinin İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince kayda alınması gerekir. İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince kayda alınmış gümrük beyannamesinin gümrük idarelerine sunulma süresi, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğinin onay tarihinden itibaren uzatılmamak üzere otuz gündür. Ancak, ülkemiz ihraç ürünlerine miktar kısıtlaması uygulayan ülkelere yapılan, kısıtlama kapsamındaki malın ihracına ait kayıt meşruhatı düşülerek onaylanmış gümrük beyannamelerinin gümrük idarelerine sunulma süresi, otuz günden daha kısa veya daha uzun olarak Müsteşarlıkça belirlenebilir”*³⁴.
4. **Konsinye ihracat;** kesin olarak satış süreci daha sonraki süreçte yapılması koşulu ile komisyonculara, ihracatçının yurtdışındaki şube temsilciliklerine ve dış alıcılara ürün göndermesi şeklinde yapılan bir ihracat türüdür³⁵. *“İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince konsinye ihracat olarak onaylanmış gümrük beyannamelerinin otuz gün içinde gümrük idarelerine sunulması gerekir. İhracatçılar, konsinye olarak gönderilen malların kesin satışının yapılmasından sonraki otuz gün içinde durumu, kendileri tarafından düzenlenmiş kesin satış faturası veya örneği ve gerekli diğer belgeler ile birlikte izni veren İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine bildirir. Konsinye olarak gönderilen malın ihraç tarihinden itibaren bir yıl içinde kesin satışının yapılması gerekir. Bu süre, haklı ve zorunlu nedenlere istinaden müracaat edilmesi halinde, izni veren İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince iki yıl daha uzatılabilir”*³⁶.
5. **Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri kapsamında ihracat;** Bu sektör, dış ticaret oranları dengesi içinde önemli etkiye sahip bir sektördür. Ancak sadece inşaat adı altında değil lojistik, mal ihracatı, işçi gelirleri gibi iş kalemlerinde önemli bir gelir kaynağı olmakla birlikte lojistikten tutunda ihracata kadar birçok bölüm açısından da dış piyasalara açılıma öncülük etmektedir. Bu sektör, sürdürülebilir büyüme

³³Ticaret Bakanlığı, “İhracat Yönetmeliği 26190 Sayılı Resmi Gazete Madde 6”, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi>, (11.04.2021). s.2.

³⁴Ticaret Bakanlığı, “İhracat Yönetmeliği 26190 Sayılı Resmi Gazete Madde 9”, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi>, (11.04.2021). s.2.

³⁵Arif Şahin, “İhracatta Ödeme Şekilleri”, İGEME, <https://kisi.deu.edu.tr/ikbal.aksulu/IhracattaOdeme%5c%9eekilleri.pdf>, 2002, (11.04.2021).

³⁶Ticaret Bakanlığı, “İhracat Yönetmeliği 26190 Sayılı Resmi Gazete”, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi>, (11.04.2021). s.3.

açısından Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörlerinden biri olmaktadır. Ayrıca ülkemizin hizmet ihracatının en rekabetçi ve kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır³⁷.

6. **Yurtdışı fuar ve sergilere katılım yoluyla ihracat;** *“Uluslararası ticari fuarlara ve sergilere, gerek ülkemizi temsilen ulusal düzeyde gerekse bireysel olarak katılacak firma ve kuruluşlarca yurt dışına gönderilecek bedelli veya bedelsiz mallar ile yurt dışında düzenlenecek bilim, sanat, kültür veya tanıtım amaçlı fuar/sergi, konferans, seminer gibi etkinliklere kişi veya kuruluşlarca gönderilecek bedelli veya bedelsiz malların yurt dışına çıkışıyla ilgili başvurular doğrudan ilgili gümrük idarelerine yapılır”*³⁸.
7. **Ticari kiralama yoluyla ihracat;** ihracata konu olan bir malın belirli bir süre ve bedel karşılığında yurtdışına sevk edilmesi ve kiralanmasını ifade eder. Ticari kiralama yoluyla yapılan ihracatta ihracat yapılmasına konu olan eşyanın kesin ihracı yapılmayıp, söz konusu eşyanın yurtdışında gerçekleştireceği hizmetlerin ve kullanım hakkının kiralanmasını temel almıştır. Bu şekilde yapılacak olan ihracat, ülke dışındaki işletme veya kuruluş ile yapılan, kiraya konu malın cinsi, teknik özellikleri, GTİP numarası, birim fiyatı, miktarı, kira bedeli vb. bilgileri içinde barındıran kira anlaşmasıyla beraber söz konusu kiralama yöntemi ile yapılacak olan ihracata konu başvuru formuyla üye olunan ihracatçı birliklerine talepte bulunulur. Sonraki işlemler ise ihracat rejimi kapsamında yapılmaktadır³⁹.
8. **İthal edilmiş malların ihracı;** *Gümrük mevzuatı çerçevesinde serbest dolaşıma girmiş yeni veya kullanılmış malın ihracı genel esaslar çerçevesinde yapılır. Ancak, ihracatın desteklenmesine yönelik mevzuat, yatırım mevzuatı ile gümrük mevzuatının mahrecine iade hükümleri saklıdır*⁴⁰.
9. **Serbest bölgelere yapılan ihracat;** ülkelerin siyasi sınırları içerisinde bulunan bunun yanında dış ticaret işlemleri bakımından Türkiye Gümrük bölgesi dışında kabul edilen, ülke içinde uygulanan mali, ticari ve ekonomik alanlara yönelik düzenlemelerin kısmen ya da tamamen uygulanmadığı veya farklı uygulandığı

³⁷Ticaret Bakanlığı, “Yurtdışı Mütahhitlik ve Teknik Müşavirlik”, <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticarethizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik> , (14.04.2021).

³⁸Ticaret Bakanlığı, “İhracat Yönetmeliği 26190 Sayılı Resmi Gazete madde 10 ”, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi> , (11.04.2021). s.3.

³⁹Murat Canitez, 2012.“Gümrük Mevzuatı” T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2624, <https://docplayer.biz.tr/29049750-T-c-anadolu-universitesi-yayini-no-2624-acikogretim-fakultesi-yayini-no-1592-gumruk-mevzuati-yazar-doc-dr-murat-canitez-unite-1-8.html> , (22.04.2021).

⁴⁰TİM, “İhracat Türleri”, <https://tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rehberi-ihracat-turleri> , (12.04.2021).

yerlerdir⁴¹. “Serbest bölgelere yapılacak ihracat, ihracat mevzuatı hükümlerine tabidir. Ancak, Dahilde İşleme Rejimi, KDV uygulamaları ve Türkiye İhracat Kredi Bankası uygulamalarına dair mevzuat hükümleri saklıdır”⁴².

10. Bedelsiz ihracat; karşılığında yurtdışından bir ödeme yapılmadan ülke içinden ülke dışına mal çıkarılmasına denir. Gerçek ve tüzel kişiler tarafından gönderilen veya götürülen hediyeler, miktarı ticari teamüllere uygun olan numuneler ile reklam ve tanıtım malları, yeniden kullanıma veya geri dönüşüme konu ithal edilmiş mal ve ambalaj malzemeleri, savaş kıtlık gibi olağanüstü durumlarda gönderilen insani yardım malzemeleri, kamu kurumları, belediyeler ve üniversitelerin görevleri veya anlaşmaları gereği gönderilen mal veya taşıtlar gibi tebliğ de sayılan mallar bedelsiz ihracat kapsamına girmektedir. Ayrıca bedelsiz ihracat kapsamında düzenlenen kağıtlar ve gümrük beyannamesi belirli şartlar dahilinde damga vergisine tabi değildir⁴³.

11. Offset kapsamında ihracat; ofset, kamu kurum ve kuruluşları, kamu iştirakleri, kamu ortaklıkları tarafından açılan uluslararası ihaleler sonucunda, ihalenin açıldığı ülkelerden çıkan döviz çıkışını telafi etmek, ihalelerin açıldığı ülkelerin ihracat kapasitesini arttırma amacı ile ihaleyi kazanmış olan yurtdışı işletme eliyle ana ihale anlaşmasına ek verilen taahhütlere denir. Söz konusu taahhütler, ihaleyi açan ülkeye yönelik yapılan yabancı sermaye yatırımları ve yine ihaleyi açan ülkeye yapılacak olan ihracat, teknoloji transferleri, ortak yatırımlar, lisans ve know-how transferleri, alanında uzman iş gücü yaratmak amacıyla, yurtiçi ve yurt dışı eğitimler (masraflar ihaleyi kazanan yabancı firmaya ait olmak üzere), Araştırma- Geliştirme çalışmaları ve yatırımları olmak üzere diğer bütün döviz kazandırıcı hizmet ve işlemleri içermektedir⁴⁴.

12. Transit ticaret kapsamında ihracat;ülke sınırları içinde yerleşik herhangi bir firma tarafından ithal edilmek üzere ülkeye sokulan ve antrepoya koyulan eşyanın aynı

⁴¹OAİB, “Serbest Bölgeler Mevzuatı Hakkında Bilgi Verebilir Misiniz?”, <https://oaiib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-serbest-bolgeler-mevzuati-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (23.04.2021).

⁴²Ticaret Bakanlığı, “İhracat Yönetmeliği”, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi/ihracat-tebligleri> , (23.04.2021). s.4.

⁴³İGMD, “Bedelsiz İhracat”, (25.09.2020), <https://www.igmd.org.tr/bedelsiz-ihracat25092020-124229-haberi> , (22.04.2021).

⁴⁴ Mehmet Enes İnce, “Ofset Uygulamaları”, KTO Etüt Araştırma Servisi, <http://www.kto.org.tr/d/file/offset-uygulamaları.pdf> , (22.04.2021). ss.1-2.

işletme ya da antrepodan malları devir alan başka bir işletme tarafından, başka bir ülkeye satılmasını ifade eder⁴⁵.

13. E-ticaret yoluyla ihracat; dijital kaynaklarla yapılan iletişim ile farklı bir ülkeye yapılacak olan mesafeli mal satışını ifade etmektedir. E-ticaret yoluyla yapılan ihracatta iki önemli konu vardır ki, bunlar elektronik ticaretin konusu olan eşyanın fiziksel mi yoksa dijital mi olduğu konusudur. Fiziksel malların e-ticaretinde sözleşme kısmı internet ortamında gerçekleşir ve malın teslimi geleneksel yöntem olan posta yolu veya hızlı kargo taşımacılığı yapan şirketler tarafından sağlanır. Ancak dijital ticarete hem sözleşme hem de ürünün teslimi internet ortamında gerçekleşir. Bu türde yapılan elektronik ticaret işlemleri hizmet ihracı sayılır ve ürün teslimlerinde, uluslararası ticarete yapılması şart olan yükleme, taşıma ve gümrükleme gibi bir takım işlemlerin gerçekleşmesine gerek olmayınca gümrük vergileri de uygulanmamaktadır⁴⁶.

Dış ticaret politikası araçlarından biri de ihracat teşvikleridir. İhracat teşvikleri, yurtiçinde üretilen malları dış piyasadaki rekabetten korumak, ihracatı arttırmak amacı ile uygulanan gümrük tarifeleri, devlet eliyle yapılmakta olan nakdi yardımları içerisine alan ihracatta prim sistemi ve ihraç edilecek eşya için ödenecek vergilerin belirli bölümünün yeniden ihracat yapan kişiye ödenmiş olduğu bir vergi iade sistemidir⁴⁷. İhracat teşvikleri, kısa vadede ihracatın arttırılması ve buna bağlı olarak döviz gelirlerinin de arttırılmasını sağlarken uzun vadede ise ülke varlıklarının ihracatı arttıran faaliyetlere yönelmelerini kolaylaştırmak amacıyla yapılan çalışmalardır diyebiliriz⁴⁸.

İhracat teşviklerinin verilmesi firmaları daha karlı hale getirdiği ve maliyet düşürücü etkenlere sahip olduğu içinde firmalar ihracata yönelme eğiliminde bulunurlar. Firmalarda bilindiği gibi çeşitlilik göstermektedir. Üretim sektöründe olan bir işletme üretim yapısını hedef piyasanın standartlarına göre değiştirir. Ticaret işletmesi olan bir şirket ise satış hacmini genişletir. Teşviklerin oranları arttıkça ihracatta artacak ve dış ticaret açığı dengeye gelecektir. Ya da ithalattan fazla olup dış ticaret fazlası

⁴⁵OAİB, “Transit Ticaret Hakkında Bilgi Verebilir misiniz?”, <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-transit-ticaret-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (23.04.2021).

⁴⁶Muhasebe Net, “E-Ticaret Yoluyla İhracat”, https://www.muhasabenet.net/haber.php?haber_id=14759 , (23.04.2021)

⁴⁷ Abdullah Takım ve Ş.Mustafa Ersungur, s.734.

⁴⁸Hacı Muhammed Kekeç, “İhracata Yönelik Teşvik Politikaları: Seçilmiş Ülkelerde Teşvik Politikalarının Analizi”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) ,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.15.

oluşturacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken ödemeler bilançosudur çünkü bu bilançoda iki ana bölüm olan cari ve sermaye hareketleri dengesi vardır. Ödemeler dengesi açık veya fazla verebilir. Ödemeler bilançosu açık verirse ülkeye döviz girişlerinin döviz çıkışlarından az olması durumudur. Ödemeler dengesinin fazla vermesi ise tam tersi döviz girişlerinin döviz çıkışlarında fazla olması durumudur. Tüm bunların ışığında ihracat teşviklerinin en önemli amacı, ödemeler dengesi açıklarını kapatıp döviz girdisini ülkeye getirmektir. Bakıldığında ihracat teşvikinin fazla verildiği ülkelerde dış ticaret açığı azalmaktadır⁴⁹.

İhracatı önemli anlamda etkileyen ihracat teşvikleri cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önem kazanmıştır. Ulusal kuruluşlara üye olan ülkeler bağımsız bir gümrük tarifesi uygulayamamakta ve buna bağlı olarak da verilen teşvikler başka bir ülkenin dış ticaretini olumsuz etkileyecek şekilde de uygulanmamaktadır. Bu nedenle de teşvikler, küresel ekonomideki değişimler, Gümrük Birliğine üyelik, AB ve DTÖ mevzuatına uygunluk için de yapılan düzenlemeler çerçevesinde sürekli değişime uğramış ve şuan ki halini almıştır⁵⁰.

1.4. İHRACAT TEŞVİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı Devleti'nin uygulanan ticaret politikaları sebebiyle menkul kıymet rezervleri bitik duruma gelmiş ve tek çarenin borç alınması olduğu kararlaştırılmıştır. Bunun akabinde ilk dış borcumuz 1854 yılında alınmıştır. Alınan ilk resmi dış borç ile devletin borcu artmaya devam etmiştir. Bu borcun nasıl ödeneceği Osmanlı devletinin yanında yabancı devletleri de düşünceye itince ihracatı arttırmanın yolları aranmıştır⁵¹. İlk teşvik 1880 yılında Osmanlı devletinin borçlanması ve bu borcu karşılayamayacağı görülünce yabancı devletlerin uğraşları ile uygulamaya konulmuştur. Bu teşvik pamuğu işleyip pamuk ipliği olarak ihraç eden kişilerden ihraç gümrük resmi alınmaması şeklinde yürürlüğe konulmuş ve 1880-1914 yıllarında bu teşvik sayesinde ipek iplik ve kumaş ihracatı 5-6 kat artmıştır. Cumhuriyet sonrasına gelecek olursak o dönemde ihracat istisnası ilk kez

⁴⁹Bülent Balyemez, "İhracat Teşviklerinin Makro Piyasalara Teorik Etkileri", Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 2008, s.3.

⁵⁰Yusuf Gül, "İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Karşılaştırmalı Bir Çalışma", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.19.

⁵¹ Avcı ve Çengel, s.159.

1940 yılında bir kanunla çıkmıştır. İlk ihracat teşviki sayılabilecek bu kanun 1956 yılında yürürlükten kalkmıştır⁵².

Osmanlı devletinin son dönemlerinde uygulamaya koyulan 28 Mayıs 1927 tarihli Teşvik-i Sanayi Kanunu sanayi yatırımlarının teşviki için ilk resmi adım olmuştur⁵³. Teşvik-i Sanayi Kanunu ülkeye navlun indirimi, bedelsiz arsa, kamu ihalelerinde öncelik sağlama, dolaylı veya dolaysız vergi teşvikleri gibi sanayiye güçlendirmeye ve korunmasına yönelik olumlu tedbirler alınmıştır⁵⁴. Ancak dönemin siyasi ve ekonomik buhranları sebebiyle ve akabinde Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle çoğu işletme kanundan haberdar olamamıştır. Bunun sonucunda ise teşviklerin etkisi sınırlı kalmıştır. Çıkarılan kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte işletmeler ithal ikameci teşviklere daha fazla yer verildiği için büyüme ve kalkınma, verimlilikte artış gösterecekler de işçi ücretlerine bu artış yansıtılamamıştır. 1942 yılında yürürlükten kalkan bu yasa gerektiği şekilde amacına uygun hizmet edememiştir⁵⁵.

1950-60'lara gelindiğinde tarımsal faaliyetler önem kazanmış ve desteklenmiş, özel sektöre verilen kredilerde artış göstermiş ayrıca tarımla uğraşan kesimin zayıf olduğu alanlar devlet yardımları ile desteklenmiştir. 1951 yılında ülkeye yabancı sermayeyi kazandırmak amacı ile Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Ardından 1953 yılında ise Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1960 ve 1980 yılları ithal ikameci politikaların uygulandığı bir dönem olmuş ve yerli sanayiye, üreticiyi yurtdışı pazarından korumak için ucuz krediler, kotalar ve girdi temini sağlanmıştır. Sanayi kuruluşları o dönemde daha çok küçük ölçekli kuruluşlar olmuş ve büyük ölçekli kuruluş haline gelmelerini sağlamak amacıyla 1967 yılında Başbakanlığa bağlı olarak çalışan Yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu kurulmuştur. Teşvik sistemi ithal ikameci politika sebebiyle ihracatı tam geliştiremeye bile büyüme ve sanayileşme adına büyük adımlar atılmıştır⁵⁶. Türkiye 24 Ocak 1980 sonrası uygulanan ihracata dayalı kalkınma stratejisinin benimsendiği dönemde, hem ihracata nakdi destek sağlanması yoluyla hem de ihracatın kamu kurumları nezdinde ki harcamalarında istisnaya tabii olmasıyla ihracat teşvik edilmiştir. 1980 yılından bu

⁵² Ahmet Aktürk ve Hasan Şenol, "Kobi'ler Açısından İhracat Teşviklerinin Önemi ve Etkinliğinin Arttırılmasına Yönelik Öneriler" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, 2010, s.377

⁵³ Gülsüm Güler Hazman ve Pınar Bengi Kaya, s.44.

⁵⁴ Takım ve Ersungur, s.726.

⁵⁵ Gülsüm Güler Hazman ve Pınar Bengi Kaya, s.44.

⁵⁶ Takım ve Ersungur, s.727.

yana dışa açık bir ekonomik politikayı benimseyen ülkemiz ithalatı serbestleşme yönünde ilerlerken ihracatta teşvik edilmiştir. Burada ki temel amaç ülkenin dış pazarlara açılması yoluyla dünya ekonomisiyle entegrasyonunun sağlanmasıdır⁵⁷. İhracata dayalı büyüme politikasında emeğin yoğun kullanıldığı yerli hammaddelere yer verilen ve dış piyasalarda rekabet gücünün arttığı sektörlerle destek verilmesi hedef alınmıştır. Ulaşım, haberleşme ve alt yapı yatırımları gibi ihracatta önem teşkil eden yatırımlar hız kazanmış ve ihracat seferberliği ilan edilmiştir⁵⁸.

1980 yılından sonra ihracatı arttırmak için vergi istisnası, döviz tahsis, gelir vergisi istisnası, ihracat kredileri ve gümrük muafiyetli hammadde ithalatı gibi ekonomik anlamda teşviklerle ihracatçılara fırsatlar sunulmuştur. Yine ihracatçılar yararına Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu ve Destekleme Fiyat İstikrar fonu kullanılarak finansman desteği de sunulmuştur. Verilen nakit teşvikler 1990'lı yıllara doğru son bulmuş ve ihracat sigorta ve kredi yöntemi ile desteklenmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelerin ışığında ihracatçıların dış pazarlarda rekabet gücünün artması ve Türkiye'nin ihracat stratejisinin desteklenmesi amacı ile 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur⁵⁹. Türk Eximbank sayesinde uygulanmaya başlayan ihracat kredi ve sigorta programları sonrasında döviz kuru politikası ve teşviklerin beraber yürütülmesi ile 1980 yılında 2,9 milyar ABD Doları olan ihracat, 2000'li yılların başında 27 milyar dolar olarak ihracata yansımıştır. İhracatın bu kadar artması ilk dönemler de kapasite kullanım oranlarının arttırılması ile olurken daha sonraki dönemler de yeni yatırımlarla sağlanmıştır⁶⁰.

1990'lı yılların başında Körfez savaşı ve yaşanan durgunluklar gibi dış etkenler dünya ekonomisini olduğu gibi Türkiye'yi de etkisi altına almış ayrıca ülke içinde yaşanan yüksek enflasyon, artan iç ve dış borç stoku kamu açıkları vb. birçok sorun 1994 yılında ekonomik krizi kaçınılmaz hale getirmiştir. Krizin sonrasında ortaya çıkan 5 Nisan Kararları ekonomik dengesizliklerin çözülmesine yani istikrar sağlanmasına yönelik önlemler olarak yürürlüğe konulmuştur. Açıkladığımız tüm bu olumsuzluklar neticesinde 1990-1993 yılları arasında ihracatta azalma görülmüştür. 1994 yılında ise uygulanan devalüasyon ve ekonomi politikaları dış ticaret pazarlarında rekabet gücümüzü iyi yönde etkileyerek ihracatımızın artmasını

⁵⁷ Serdar Öztürk vd., "Türk Eximbank Programlarının Türkiye İhracatına Etkileri ve AB/DTÖ' ye Uygunluğu", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF dergisi, Cilt:12, Sayı:2, 2007, s.182.

⁵⁸ Cansel Seymen Oskay, "1980'den Günümüze Türkiye'de İhracatın Gelişimi", Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:7, Sayı:1-2, 2004, s.54.

⁵⁹ Serdar Öztürk vd., s.182.

⁶⁰ Takım ve Ersungur, s.728.

sağlamıştır⁶¹. 5 Nisan 1994 Kararına göre, döviz kazandıran faaliyetler, ihracat, turizm ve dış müteahhitlik ülkenin ekonomik anlamda en önemli unsurları kabul edilmiştir. Yurtiçi talep ise yurtdışından sağlanan talep ile dengeye getirilmeye çalışılacaktır. Tüm bunların önderliğinde istihdam, döviz geliri ve üretim artış gösterecektir. Türk Eximbak'ın kredi ve sigorta destekleri artırılacak ayrıca AB ile Gümrük birliği anlaşmasının imzalanması ile Avrupa birliğinin normlarına uyumlu, katma değeri yüksek, çevre dostu ve markaya dayanan kalitesi uluslararası alanda olan üretimler ve yatırımlar desteklenecek şekilde düzenlemeler yapılması öngörülmüştür⁶².

1990'lardan sonra ortaya çıkan kamuda finansman sıkıntısı sonucunda devletin yatırımların arttırılması amacıyla ayırdığı kaynaklar da erimeye başlamıştır. Bunun akabinde 1991 yılında KKDF ortadan kalkmış ve bölgesel veya sektörel olarak belirlenen kredi uygulamasına geçilmiştir. İhracat ve Yatırım teşvikleri, Yabancı Sermaye ve Serbest Bölgeler Başkanlıkları 90'lı yıllara kadar Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na bağlıyken tek çatı altında toplanarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır⁶³.

Türkiye uzun yıllar boyunca korumacı politikaların arkasında sanayileşmiş bir ülke olması dolayısıyla üretim yapısı da buna göre şekillenmiştir. Yani ihracat işlemini sadece bir pazarlama ve ticaret olarak görmek yanlış olur. Temel olarak önem verilmesi gereken üretimdir. Maliyeti ve fiyatı uygun kaliteli ürünler üretmek, ihracının el verdiği miktarda mal üretilmesi kalıcı bir ihraç isteniyorsa yapılması gerekenlerin başında gelmektedir. Üretimin rayına oturtulmadan teşvik tedbirleri ile desteklenmesi ilk başlarda olumlu etki yaratsa da uzun vade de teşviklerin artması ve süreklilik kazanması ile iktisadi anlamda haksız kar elde edilmesine ve ihracat açısından aldatıcı sonuçlar elde edilmesine yani reel değil de sadece muhasebe kayıtlarında kalan bir ihracat karşımıza çıkmakta dolayısıyla bu gibi bir özendirici ortamda ihracatın artış hızı çabuk sönmekte olumsuz sonuçlara yol açmaktadır⁶⁴.

⁶¹ Cansel Seymen Oskay, s.56.

⁶² Emine Çetin ve Mesut Savrul, "Türkiye'de 1980 Sonrası Liberalleşme Sürecinde Dış Ticaretteki Gelişmelerin Türkiye'nin Cari Açığına Etkisi", Yönetim Bilimleri Dergisi, cilt:14, sayı:28, 2016, s.517.

⁶³ Mevlüdiye Şimşek ve Resül Yazıcı, "İhracat Teşviklerinin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz: Bilecik ve Eskişehir Örneği", Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 5 Sayı: 2, 2004, s.124.

⁶⁴ Muzaffer Demirbaş, "1980 Dönüşümünün İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13, Sayı:2, 2003, s.238

İhracata dayalı büyüme modeli 1980 ve 2001 yıllarında kısmen uygulama alanı bulurken 2001 sonrası dönemde tam anlamda ihracata dayalı büyüme modeli uygulanmıştır⁶⁵.

1.5. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İHRACAT TEŞVİKLERİ

1.5.1.İhracatta Devlet Teşvikleri

Devletler yurtiçinde ticari faaliyette bulunan işletmeleri ekonomik büyüme açısından ve sektör içinde öncü kuruluş olması açısından farklı işlemlerle desteklemektedirler. Devletler bu destekleme metotları ile yurtiçinde oluşan iç talebin arttırılmasını, işsizliğin azaltılmasını ve istihdamın öngörülen düzeye ulaşmasını hedef edinmektedirler. Teşvikler makroekonomik bir politikadır ve ülkeler için bir rekabet unsuru olarak görülmekle birlikte hem yerli hem de yabancı yatırımcı açısından büyük önem arz etmektedir⁶⁶.

SPK tebliğine göre devlet teşvikleri ve yardımları, 576. Madde uyarınca tanımlara ayrılmıştır. Devlet yardımı; devletin bir firma ya da firma grubuna, belli koşulları taşımaları ve yapmaları koşulu ile, iktisadi yarar sağlayabilmesi amacı ile yaptığı işlemi, Devlet teşvikleri; devletin önceki ya da sonraki dönemler itibariyle firmaların ana faaliyet kolu ile belli koşullara uyan ya da uyacakları şartlar karşılığı ile firmalara sağlayacağı iktisadi teşvikleri, devletin işletmeye sağlayacağı ekonomik kaynakları, Varlıklarla ilgili devlet teşvikleri; bir firmanın uzun vadeli bir varlığı bünyesine katması, inşa etmesi veya birçok farklı biçimde bünyesine alması en önemli şartı olan teşvikleri, Gelirle ilgili devlet teşvikleri; varlıklarla ilgili olan teşviklerin konusu dışında kalan devlet teşviklerini ifade etmektedir⁶⁷.

İhracata yönelik devlet yardımları; ihracatın teşviki, ihraç pazarlarının geliştirilmesiyle birlikte yurt dışında da ihraç payımızın artırılması ve uluslararası piyasalarda hüküm süren firmaların rekabet edebilme güçlerinin artırılması bakımından önemlidir. İhracata yönelik devlet yardımları dediğimizde en önemli amacı, ihracat yapan işletmelerin -ki bunların başında KOBİ niteliğindeki firmalar gelmektedir- ihracat amacıyla yaptıkları faaliyetlerinin hem üretim hem de pazarlama aşamasında destekleyerek uluslararası pazarlarda karşılaştıkları sorunları en aza

⁶⁵ Salih Barışık ve Elmas Demircioğlu, “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001)”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:3, 2006, s.72.

⁶⁶ Fehmi Karasioğlu ve Fırat Kınalı, “TMS – 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilme ve Finansal Raporlama Süreci” Selçuk Üniversitesi SBE Yüksek Okulu Dergisi, Cilt:20, Sayı:2, 2017, s.141.

⁶⁷ Feriştah Sönmez, “ Devlet Teşvik ve Yardımlarının Muhasebeleştirilmesi” Muhasebe ve Finansman Dergisi, Cilt.28, Sayı.28, 2005, s.127-128.

indirmek ve sorunlarını çözmeye odaklı olup ayrıca rekabet gücü kazanmalarına olanak sağlamaktadırlar⁶⁸.

Devlet tarafından verilen teşvikler çok çeşitli ayrımlar yapılarak birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Bu çalışma da teşvikleri kullanılan araçlara göre ayırıp 5 kısımda inceleyeceğiz.

1. **Nakdi (Parasal) Teşvikler**, karşılıklı veya karşılıksız verilebilen bu teşvik türünde kuruluşların doğrudan finansman sağlaması amaç edinilmiştir. Teşvik eğer karşılıksız yapılıyorsa bu devletin karşılıksız yaptığı hibe ve prim şeklinde olabilen karşılıksız para yardımlarıdır. Bu teşvik türü gelir sağlamak amacı da taşıyabilir ya da doğrudan varlık alımı ile ilgili olabilir. Örnek verilecek olursa bilgisayar yazılımı desteği için KOSGEB'İN tanıdığı destek sayılabilir. Karşılıklı nakdi teşvikler ise, piyasada geçerli olan faiz oranından daha düşük bir oranda devlet tarafından belirlenen sektörlere veya üretim dallarına sağlanan kredi teşvikleridir⁶⁹.
2. **Ayni teşvikler**, düşük fiyat karşılığında ya da karşılıksız olarak devlet tarafından sağlanan ayni teşviklerdir. Ayni teşvikler yatırımların istenilen bölgelere aktarılmasında kuruluşlara destek sağlamak ve yatırım yapılacak bölgenin seçilmesinde uygun kararı almakta yardımcı olan teşvik uygulamasıdır⁷⁰.
3. **Vergi teşvikleri**, devlet tarafından belirlenen bazı sektörlerin teşvik edilmesi amacıyla vergi istisnası, vergi muafiyeti, düşük vergi programları, gelir vergisinden indirimler, zarar mahsubu yapılmaktadır. Teşvike örnek olarak, vergi tatilleri, gümrük vergisi muafiyeti, vergi kredisi, KDV muafiyeti, serbest bölgelere uygulanan teşvikler ve kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi verilebilir⁷¹.
4. **Garanti ve Kefalet Teşvikleri**, belirli kesim ve sektörlerde bulunan kuruluşlara devlet tarafından kredi tahsisi için imkan sağlamak amacıyla garanti verilmesi kefil olunmasıdır. Bir diğer deyişle işletmelerin finansal kuruluşlardan alacakları krediler için sağlanması gereken teminat garantisi ve kefalet uygulamasının sunulmasıdır⁷².

⁶⁸ Coşkun Atayeter ve Arzu Erol, “Türkiye’de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 2011, s.3.

⁶⁹ Hikmet Ulsan, “Türk Muhasebe Hukuku Çerçevesinde Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması”, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 2010, s.417.

⁷⁰ Ercüment Okutmuş ve diğerleri, “Sağlık Turizminde Devlet Teşviklerinin TMS 20 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, 2015, s.66.

⁷¹ Yusuf Tepeli ve Burak Kayıhan, “Girişimciliğe Destek Açısından Devlet Teşvikleri ve Muhasebeleştirilmesi”, III. Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, Muğla, 12-15 Ekim 2015, s.214.

⁷² Onay, s.33.

5. **Diğer Teşvikler**, yatırım yapılmadan önce sunulması gereken altyapı kurulması, pazar araştırması, yatırım projesinin hazırlık süreci, üretim projesi hazırlama, pazarlama teknikleri konusunda destekte bulunma gibi desteklerdir. Fon ve sermaye yönetim teşviki, endüstriyel tasarım ve fuarlara katılım destekleri teşvikin örnekleri arasında sayılabilir⁷³.

1.5.2.Eximbank Kredileri ve İhracat Kredi Sigortası

Eximbank, Türkiye’de 1987’de resmi destekli ihracat finansman kuruluşu olarak ortaya çıkmış ihracatın ve ihraç edilmiş olan mamullerin geliştirilip çeşitlendirilmesi amacı ile ihracatçıları ve ihracat için imalatla bulunan üreticileri aynı zamanda da yurt dışında faaliyette bulunan girişimcileri kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere nakdi ve gayri nakdi krediler, sigorta ve garanti fonlarıyla destekleyen günümüzde artık anonim olarak faaliyet gösteren bir kamu bankasıdır⁷⁴.

Türkiye serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği 1980’li yıllardan itibaren ithal ikameci politikanın da geri planda kalması ile dış ticarete açık bir ülke haline gelmiş ve ihracat önem arz etmiştir. Serbest ekonomiye geçiş süreci ile ihracatın desteklenmesi işlevi Türk Eximbank’a verilmiştir. 1987 yılında kurulan ve faaliyete geçen banka 1988 yılında fiili olarak uygulamaya geçmiştir. Türk Eximbank ülkemizde ve dünya piyasasında gözlenen ekonomik değişiklikler karşısında ihracata finansal destek sağlamaktadır. Yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler, imalatçılar, turizmciler, uluslararası nakliyeciler, döviz kazandırıcı hizmetler sağlayan yazılım, danışmanlık ve projelendirme gibi çok geniş kitlelere hizmet sunmaktadır. İhracat sektörüne maliyeti uygun finansman yani ihracat kredisi programlarının yanında Türkiye’nin ekonomik ve siyasi ilişkilerinin gelişmesi amacıyla muhattap ülkelere uluslararası kredi ve garanti programları sunulmaktadır⁷⁵.

Eximbank, 1989 yılından bu yana “Alacak Sigortası” adı altında ihracatçılara hizmet sunmaktadır. Türk Eximbank, yurt dışı kaynaklara bağlı olan satışlardan elde edilen ihracat alacaklarını ticari ve politik risklerden arındırmak ve korumak amacıyla sigorta programları uygulamaktadır. İhracatçıların kapsam içindeki ülkelere yaptıkları ihracatların alacaklarını sigortaya dahil ettiği sistemi yöneten Eximbank,

⁷³ Yusuf Tepeli ve Burak Kayhan, s.215.

⁷⁴ Selim Duramaz, “Gemi İnşa Sanayi’nin Gelişiminde Eximbank Kredileri: Çin ve Türkiye’ye Yönelik Bir Karşılaştırma”, Maliye ve Finans Yazıları, Cilt:1, Sayı:109, 2018, ss.155-156.

⁷⁵ Türk Eximbank, <https://www.eximbank.gov.tr/tr/hakkimizda/kurumsal>, (20.10.2020).

ihracat yapan kuruluşların satış sonrası süre içinde karşılaşacağı riskleri azaltmak adına belli limitler kapsamında alacaklarını teminat altına almayı ihracatı da bu amaçlar içinde geliştirip teşvik etmeyi amaç edinmiştir⁷⁶.

Ülkemizde ihracat kredi sigortası kısa vadeli, orta ve uzun vadeli olarak Türk Eximbank tarafından yapılmaktadır. İhracat yapan işletmenin 360 güne kadar süre gelen sevkiyatlarında kısa vadeli satışları sigorta kapsamında olmaktadır. Ayrıca bu vadede limitler de belirlenmiş ona göre belirlenen koşullardaki ülkelere yapılacak olan ihracatlar sigorta kapsamında olmaktadır. 5 yıla kadar olan ihracat sigortası kredileri ise orta ve uzun vadeli olarak ödenen yarı sermaye ve sermaye kapsamındaki mal ve eşyaların ihraç edilmesinden doğan alacakları sigortalamaktadır⁷⁷. İhracat kredilerinin yanı sıra garanti programları ile de bankaların kullandırmış oldukları kredilere garanti verilmesi ya da teminat mektubu şeklinde imkan sağlanmaktadır. İhracatçıların mal sevkiyatlarından doğan alacakların siyasi ve politik risklerden korunması ve güvenli piyasa ortamı yaratmakta sigortalanmanın amacını ortaya koymaktadır⁷⁸.

1.5.3.Serbest Bölge Muafiyetleri

Dış ticarete konu malların yurt dışına çıkışı yani sınırlardan geçişi esnasında, hangi ülke sınırlarına geçmiş ise o ülkenin gümrük vergisine tabii olmaktadır. Söz konusu mallardan Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) numaralarından belirlenen oranda gümrük vergisi alınır. Ancak bazı uluslararası işlemler özel uluslararası ticaret rejimlerine tabii olduğu için o ülkenin gümrük rejimine tabii değildir. Bu özel dış ticaret rejimleri geçici ihracat, geçici ithalat, antrepo, sınır ve kıyı ticareti, transit taşımacılık, bedelsiz ithalat ve serbest bölgeler olarak sayılabilir⁷⁹. Serbest bölgeler, uluslararası ticaret bakımından ayrı bir ülke kabul edildiği için Türkiye Gümrük Bölgesinden, serbest bölgelere yapılan satışlar ihracat olarak kabul edilmiştir⁸⁰. Bu bölgelerin en temel amacı, ihracata ait olan yatırımların üretimini teşvik etmek,

⁷⁶Burçin Kaya, “Bir İhracat Finansman Aracı Olarak Eximbank Alacak Sigortası” <https://www.alomaliye.com/2020/09/18/eximbank-alacak-sigortasi/> (24.09.2020).

⁷⁷Ahu Çoşkun Özer, “İhracat Kredi Sigortalarının İhracata Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, Araştırma Makalesi, Cilt:15, Sayı:1, 2020, s.86.

⁷⁸Mehmet Yeşilyaprak, “Dış Ticaretin Finansmanında Alıcı Kredisi Garanti ve Sigorta Uygulamaları”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, 2020, s.1321.

⁷⁹Sevgi Sümerli Sarıgül ve Betül Altay Topcu, “Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi SBE Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:22, Sayı:1, 2019, s.134.

⁸⁰Mutlu Yılmaz, “111 Soruda İhracat”, İstanbul, Optimist Kitapevi, 2014.

ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini arttırmak, firmaları ihracata özendirmek ve en önemlisi dış ticareti geliştirmek olarak sayılabilir⁸¹.

Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret politikalarında önemli bir yer tutan serbest bölgeler, uygulamalardaki farklılıkların yanı sıra ihracat için yatırımı ve üretimi arttırmak, ekonominin girdi ihtiyacını karşılamak, yabancı sermayeyi yurda çekmek ve teknoloji girişine hız kazandırmak ayrıca yurt dışı finansmandan ve ticaretten daha fazla yararlanmak için kurulmuş olan, hukuki ve idari işlemlerin kısmen uygulandığı ya da hiç uygulanmadığı, teşviklerin daha geniş uygulama alanı bulduğu ve fiziken ülkenin diğer kısımlarından ayrı tutulan bölgeler tanımlanabilir⁸².

Ülkelerin gümrük rejimlerine göre özel dış ticaret rejimlerine sahip olan serbest bölgelerde, ara ve nihai mallar ana ülkeye ya da diğer ülkelere ihraç edilmek şartıyla gümrüksüz ithal edilebilirler. Serbest bölgelerde ki yatırımcı kuruluşlar ekonomik çıkar sağlama, teknolojik transfer ve iş gücü sağlama gibi amaçlarla mali teşvikler almaktadırlar. Yasal olarak belirlenmiş süreler içinde Serbest Bölge Mevzuatı'na uyularak gelir vergisi ve kurumlar vergisinde muafiyet, üretim için gereken teçhizatların vergisiz şekilde ithalatı söz konusu olduğunda kurumlara cezp edici teşvikler sunulmaktadır. Mevzuatta belirlenen yasal süreden kast edilen, ülkemizde ki serbest bölgeler gelir vergisi ve kurumlar vergisi açısından incelendiğinde 2004 yılından sonra öncesine göre yükümlülüklerin uygulanması değişiklik göstermiştir. Bu tarih öncesi ruhsat alan kişilerin kazançları kurumlar ve gelir vergisi istisna kapsamına alınmıştır. Ancak ilgili tarihten sonra faaliyet ruhsatı alan ve üretim işletmesi olanların kazançları dahil edilmeyerek gelir ve kurumlar vergisine tabii olmuştur⁸³.

Serbest bölgelerin amaçları şunlardır⁸⁴;

- İhracat amacı güden yurtiçi yatırımları ve üretimi arttırmak,
- Doğrudan yabancı yatırımları arttırmak,
- Dış ticareti yurda giren yabancı yatırımcıların yurda getirdikleri sermaye ve teknolojik yenilikler ile arttırmak,
- Sanayinin ihracata yönelik gelişmesini sağlamak,

⁸¹ Ruken Ayata Boztaş, “Sorularla Serbest Bölgeler Mevzuatı”, İstanbul Ticaret Odası, 2010.

⁸² Atiye Tümenbatur, “Serbest Bölgeler Ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme” Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.21, Sayı.3, 2012, s.340-341.

⁸³ Özge Elmas Günaydın, “Serbest Bölgeler ve Dış Ticaret İlişkisi: Ege Serbest Bölgesi Üzerine Bir Araştırma”, Uluslar Arası Sosyal Bilimler Ve Eğitim Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 2020, s.29.

⁸⁴ Sevgi Sümerli Sarıgül ve Betül Altay Topcu, s.135.

- Yeni iş olanakları yaratıp istihdama katkıda bulunmak,
- Dünya pazarlarındaki fiyatlardan yerli firmaların yararlanıp hammadde temin edebilmelerini sağlamak,
- Gelişmiş teknoloji ve üretimin ülkeye çekilmesiyle ekonomik standartları üst seviyeye çıkarabilmek,
- Uluslararası ticaret için nakit akışı imkanı sağlamak,
- Ülke dışına göç edilmesini en aza indirgeyerek istihdamı dengede tutmak,
- Ülkeye yabancı sermaye girişini arttırmak,
- Re-export (yeniden ihracat) ve transit ticaret gibi rejimlerden yararlanmayı sağlamak,
- İhraç ürünlerinin ihracatına hız kazandırmak ve kolaylaştırmak,
- Yurtiçindeki yerli üreticiye rekabet gücü kazandırmak,
- Bankacılık işlemlerinin yurt dışı piyasada sürdürülebilirliğini arttırmaktır.

Serbest bölgelerin amaçlarının yanında avantajlı olan özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Avantajlarını şu şekilde özetleyebiliriz⁸⁵;

- Üretilen mal ve hizmetlerin serbest bölge içinde üretilmesi kaydı ile vergi avantajı sağlanması,
- Firmalar açısından bakıldığında faaliyet ruhsatlarının süreleri önceden belirli olduğu için gelecek planları yapabilme ve ürünlerini bölge içinde süre olmadan tutabilme imkanı,
- İzne gerek olmadan kazanılmış olan paranın yurt içine veya yurt dışına transfer edebilirler,
- Fiili olarak ülke sınırları içinde olsa bile kanunlar açısından ülke sınırı içinde sayılmayan bölge olmasının yanında ülkenin ticaret politikası önlemlerine tabii olmaması da kolaylık kazandırmaktadır.

Bir ülkede serbest bölge kurulmasının temel ekonomik amacı, başta sanayi ürünleri olmakla birlikte imalatın ve ihracatın artırılmasını sağlamak için ülkeye giren yabancı sermaye teşvikini arttırmaya yöneliktir⁸⁶. İhracatı teşvik yöntemlerinden biri

⁸⁵ Hüsniye Ors ve Ahmet Yusuf Sarıhan, “ Serbest Bölgelerin Türkiye’nin İhracatındaki Önemi: Amaç-Performans Analizi Çerçevesinde Ön Araştırma”, PressAcademia Procedia, Cilt:7, Sayı:1, 2018, s.323.

⁸⁶ Ayhan Demirci ve Dilara Berrak Tarhan, “Serbest Bölgelerin Dış Ticaretteki Önemi ve Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle İncelenmesi”,Toros Üniversitesi İİBSF Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:3, Sayı:6, 2016, s.33.

olan serbest bölgeler de ihraç mallarının avantajlı olmasının nedeni ülke sınırları içinde sayılmadıkları için yurt içinden ihraç edilen mallara göre maliyetinin bir hayli düşük olmasından kaynaklıdır⁸⁷. Serbest bölgelerde uygulanan vergi muafiyetlerinden bahsedecek olursak, ihracatçı firmalar serbest bölgelere yaptıkları ihraçtan KDV istisnası alabilirler. Ülke içinden yani Türkiye’den yapılacak olan ithalat, ülke içindeki ticaret politikası önlemlerine tabii değildir ve dolayısıyla ithalattan vergi alınmaz⁸⁸.

1.5.4. Ar-Ge Teşvikleri

Yönetmelik de yapılan tanımlamaya göre, “*Araştırma ve geliştirme faaliyeti (Ar-Ge): Araştırma ve geliştirme, kültür, insan ve toplumun bilgisinden oluşan bilgi dağarcığının artırılması ve bunun yeni süreç, sistem ve uygulamalar tasarlamak üzere kullanılması için sistematik bir temelde yürütülen yaratıcı çalışmaları, çevre uyumlu ürün tasarımı veya yazılım faaliyetleri ile alanında bilimsel ve teknolojik gelişme sağlayan, bilimsel ve teknolojik bir belirsizliğe odaklanan, çıktıları özgün, deneysel, bilimsel ve teknik içerik taşıyan faaliyetleri*” ifade etmektedir⁸⁹.

Ülkemizde AR-GE teşvikleri farklı yıllarda farklı biçimlerde teşvik araçları kullanılarak ya da kullanılan teşviklerin kapsamının daraltılıp genişletilmesi şeklinde teşvik edilmiştir. 1986 yılından itibaren uygulamaya koyulan bu teşvik ile AR-GE harcamalarına vergi erteleme söz konusu olmuştur. Ancak bu erteleme belli kurallara dayandırılmış olup mükelleflerin yıl içinde yaptıkları AR-GE harcamaları tutarını geçmemesi şartıyla söz konusu faaliyet süresi içinde ödemeleri gereken kurumlar vergisinin yıllık %20 kanuni süre içerisinde tahsilatından vazgeçilmek üzere bu orana ait olan verginin 3 yıl süreyle faiz ödenmeden ertelenmesi ile başlamıştır. Sayılan imkânlar yalnız kurumlar vergisi mükelleflerine tanınmış olmasına rağmen daha sonra gelir vergisi mükellefleri de bu istisnadan faydalanabilmişlerdir⁹⁰.

Günümüzde ise işletmeler, ilgili hesap döneminde gayrimaddi hakları için yapılan tüm ar-ge giderlerini aktif hale getirmekle yükümlüdürler. Bu hak kapsamında

⁸⁷ Erhan Gümüş, “Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:21, Sayı:1, 2007, s.48.

⁸⁸ Örs ve Sarihan, s.323.

⁸⁹ Resmi Gazete, “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği”, 2016, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-7.htm>, (17.09.2020).

⁹⁰ Hüseyin Kutbay ve Ersan Öz, “Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Uygulanan Vergi Teşviklerinin Karşılaştırılması”, yönetim ve ekonomi dergisi, Cilt:24, Sayı:3, 2017, s.784

olmayan vergi kanunumuzda yer almayan harcamalar direk gider olarak kayıt edilir. Örneğin, araştırma geliştirme faaliyeti sonucunda geliştirilmek istenen bir ilaç kapsamında yapılan araştırma dolayısı ile çıkan patent veya lisans gibi maddi olmayan bir hak iddia edileceğinden söz konusu araştırma aktifleştirilmek zorundadır⁹¹.

Mükellefler, işletme içinde geliştirdikleri yeni teknoloji ve enformasyon arayışı sonucu araştırma ve geliştirme giderlerinin miktarının %100'ü oranında indirimde tabiidir. Ancak bu kurumlar vergisi ve gelir vergisi beyannamesinde ayrıca gösterilmek şartı ile indirim tabii olmuştur.⁹² 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Geliştirilmesi hakkındaki kanun kapsamında indirimden faydalanan mükellefler, ayrıca gelir vergisi ve kurumlar vergisinde yer alan ar-ge indiriminden fayda sağlayamazlar. Gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri ise 5746 sayılı kanundaki indirimden yararlanırken ayrıca gelir vergisi ve kurumlar vergisinin ilgili maddelerinde sayılan indirimlerden faydalanabilirler⁹³.

Ar-ge indirimi 2004 yılında yürürlüğe girmiştir ve oranı %40 olarak uygulanmıştır. Ancak 5746 sayılı kanunla bu indirim miktarı %100'e çıkarılmıştır. Dünyadaki örneklerine bakılacak olursa Türkiye'de uygulanan ar-ge indirimi hala başka ülkelere göre yeterli olmamaktadır⁹⁴.

Türkiye'de Ar-ge teşvikleri⁹⁵;

- **Ar-ge indirimi**, Ar-Ge Tasarım İndirimi Uygulama Esasları madde 8'e göre, *"Teknoloji merkezi işletmelerinde, Ar-Ge merkezlerinde, kamu kurum ve kuruluşları ile kanunla kurulan veya teknoloji geliştirme projesi anlaşmaları kapsamında uluslararası kurumlardan ya da kamu kurum ve kuruluşlarından Ar-Ge projelerini desteklemek amacıyla fon veya kredi kullanan vakıflar tarafından veya uluslararası fonlarca desteklenen Ar-Ge ve yenilik*

⁹¹ İhsan Cemil Demir ve Enes Özkan, "Gelir ve Kurumlar Vergisinde Ar-Ge İndirimi Uygulaması" Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi, Sayı:161, 2017.

http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/makaleler/lebib-yalkin-mevzuat-dergisi_mdergi_/2017-mayis-sayi-161_mdergi_8768a-00_/gelir-ve-kurumlar-vergisinde-ar-ge-indirimi-uygulamasi.html, (18.09.2020).

⁹² Rıdvan Öner ve Abdunnur Yıldız, "5520 Ve 5746 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Ar-Ge Harcamalarının Vergisel Durumu", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:27, Sayı:1, 2017, s.145.

⁹³ Sur Bilişim Danışmanlık, TC Maliye Bakanlığı Ar-Ge İndirimi, <http://www.surbilisim.com/danismanlik/193-sayili-gelir-vergisi-kanunu/>, (12.10.2020).

⁹⁴ Simla Güzel, "Ar-Ge Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye'nin Durumu", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2009, s.42.

⁹⁵ Resmi Gazete, "Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği", 2016, Sayı:29797, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-7.htm> (14.10.2020).

projelerinde, rekabet öncesi işbirliği projelerinde ve tekno girişim sermaye desteklerinden yararlananlarca gerçekleştirilen Ar-Ge ve yenilik harcamalarının tamamı ile Kanun kapsamında yukarıda sayılan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen tasarım projelerinde ve tasarım merkezlerinde gerçekleştirilen münhasıran tasarım harcamalarının tamamı 13/6/2006 tarihli ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10 uncu maddesine göre kurum kazancının ve 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesi uyarınca ticari kazancın tespitinde indirim konusu yapılır.”

- **Gümrük vergisi istisnası**, “Kanun kapsamında yürütülen Ar-Ge, yenilik ve tasarım projeleri ile ilgili araştırmalarda kullanılmak üzere ithal edilen eşya, gümrük vergisi ve her türlü fondan, bu kapsamda düzenlenen kâğıtlar ve yapılan işlemler damga vergisi ve harçtan istisnadır.”⁹⁶.
- **Damga vergisi istisnası**, “Kanun kapsamındaki her türlü Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri ile tasarım faaliyetlerine ilişkin olarak düzenlenen kâğıtlar damga vergisinden müstesnadır.”⁹⁷.
- **Sigorta prim desteği**, kanunda sayılan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen ar-ge, yenilik ve tasarım projelerinde çalışan personelin ilgili Kanunda belirtilen faaliyetleri kapsamında elde etmiş olduğu ücret üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin yarısı maliye bakanlığının ilgili ödeneğinden karşılanır⁹⁸.
- **Gelir vergisi stopaj desteği**, 5746 sayılı kanunda sayılan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen ar-ge, yenilik ve tasarım projelerinde çalışan personelin çalışmaları karşılığında aldıkları ücretin, doktoralı ve en az yüksek lisans derecesinde olanlar için %95’i, yüksek lisans ve temel bilimler alanlarından birinde lisans derecesine sahip olanlar için %90’ı ve diğerleri için ise %80’i gelir vergisinden istisna edilmiştir⁹⁹. Oranlar mevzuattan yararlanılarak yeni değerleri ile eklenmiştir.

⁹⁶ Resmi Gazete, “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği”, 2016, Sayı:29797, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-7.htm> (14.10.2020)

⁹⁷ Resmi Gazete, “Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği”, 2016, Sayı:29797, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-7.htm> (14.10.2020)

⁹⁸ Ali Ayıcı, “Türkiye’de Ar-Ge Teşvikleri ve Diğer OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılması”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:39, Sayı: 330, 2016, s.96.

⁹⁹ Simla Güzel, s. 42.

1.5.5 İhracatta Katma Değer Vergisi İstisnası

Türkiye 1960-80 döneminde ithal ikameci bir politika izlerken 24 Ocak 1980 kararları ile ihracata dayalı büyüme yoluna girmiştir. İthal ikameci politikanın getirisi olan krizler ihracata dayalı büyüme ile giderilmeye çalışılmıştır. 24 Ocak kararları dünya ekonomisi ile bütünleşme sağlamış ve dış ticarete rejim aracı olmuştur. Büyük bir değişim olarak nitelenen bu dönemde ihracatı arttırmaya yönelik devlet desteği verilerek dışa açılma asıl amaç olmuştur. Zaten verilen destekler işe yaramış ve yıl sonunda özel sektör yatırımlarının hem düzeyi hem de toplam yatırım içindeki payında büyük artış gözlenmiştir. Tüm bu saydığımız olaylar örgüsüyle Türkiye ekonomisinin geçiş sürecini vergi kanunları ile de belirtebiliriz. Şuan hala kullandığımız 3065 sayılı KDV kanunundan önceki vergi Cumhuriyet yıllarına kadar dayanmaktadır. 1927 yılında kabul edilen Muamele Vergisi kanunuyla toplu muamele vergi sistemi ortaya çıkmıştır ve üstünde değişiklikler veya eklemeler yapılarak devam etmiş ancak 1957 yılında çıkarılan Gider Vergisi kanunu 1984 yılına kadar devam edebilmiştir. 3065 sayılı kanunun temelleri bu yılda atılmış ve kabul görmüştür. Çıkarılan bu kanun 01.11.1984 yılında resmi gazetede yayınlanarak Türk vergi sisteminde ilk kez katma değer vergisi ile anılmıştır¹⁰⁰. Ülkemizde 1940 yılında başlayan ihracata yönelik vergi teşviki, 1985'ten sonra katma değer vergisinin yürürlüğe girmesiyle birlikte KDV iadesi şeklinde uygulanmaya başlamıştır¹⁰¹.

Katma değer vergisi, üretimden başlayarak tüketime kadar ekonomik bütün süreçleri vergi konusu içine alan, bütün mal ve hizmetleri ihtiva eden, ekonomik süreçlerin her aşamasında oluşturulan değeri matrahı kabul eden bir vergi çeşididir¹⁰². Kanunda katma değer vergisinin Dâhilde alınan KDV ve İthalde alınan KDV olarak iki çeşidi belirtilmiştir. Bu iki KDV çeşidinin muafiyet, oran, istisna ve indirim açısından aralarında fark yoktur. Sadece ithalde alınan KDV gümrük vergilerine tabii bir vergilendirmeyi kapsar ve gümrük dairelerince alınırken, dâhilde alınan KDV vergi daireleri tarafından tahsil edilmektedir¹⁰³.

¹⁰⁰ İbrahim Özmen ve Hacı Arif Tunçez, “İhraç Kayıtlı Satışlardan Doğan KDV İadesinin Vergi Mevzuatındaki Gelişimi ve Muhasebeleştirilmesi”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, Cilt.12, Sayı.3, 2019, s.712.

¹⁰¹ Hakan Türkay ve Hilmi Ünsal, s.94.

¹⁰² Güneş Çetin Gerger ve Adnan Gerçek, “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Açısından Katma Değer Vergisinin Uygulama Sorunlarının Değerlendirilmesi”, International Journal Of Public Finance, Cilt:1, Sayı:1, 2016, s.62.

¹⁰³ Adnan Gerçek, s.209.

Katma Değer Vergisi Kanunun 1. Maddesine göre, “Ticari, sınaî, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler, her türlü mal ve hizmet ithalatı, diğer faaliyetlerden doğan teslimler verginin konusunu teşkil eden işlemler olarak açıklanmıştır¹⁰⁴.” Ülkemizde olduğu gibi malların ve hizmetlerin nihai olarak kullanıldıkları ülke içinde vergiye tabii olmaları tüm dünya pazarında prensip kabul edilmiştir. Bu görüş gereği, KDV Kanununda da belirtildiği üzere ihracat ve teslimler katma değer vergisinden istisna tutulmuştur¹⁰⁵. “3065 sayılı KDVK’ın 11. Maddesi uyarınca ihracat teslimleri ve bunun dışında yurtdışındaki müşteriler için yapılmış olan hizmetler KDV’den istisna edilmiştir. Yine kanunun 12/2. Maddesine ve 26 seri no.lu KDV genel tebliğine göre bir hizmetin hizmet ihracı kapsamında sayılabilmesi için”¹⁰⁶;

- 1- Hizmetin Türkiye’de yurt dışındaki bir müşteri için yapılmış olması,
 - 2- Fatura veya benzeri nitelikteki belgenin yurt dışındaki müşteri adına düzenlenmesi,
 - 3- Hizmet bedelinin, döviz olarak Türkiye’ye getirilmesi ve
 - 4- Hizmetten yurt dışında faydalanılması
- şartlarının yerine getirilmiş olması gerekmektedir.

“3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 17/4 maddesinde serbest bölgelerde verilen hizmetler ve serbest bölgelere veya bu bölgelerden ihraç amaçlı yapılmış olan yük taşıma işlemleri KDV’den istisna edilmiştir. Söz edilen istisna sadece serbest bölgelerde yapılmış olan hizmetler ile bu bölgelere veya bölgelerden yapılmış olan ihraç amaçlı yük taşıma işlemlerini kapsamaktadır. Bu işlemlerin dışında serbest bölgelerden yurtiçine verilen hizmetler ile yurtiçinden serbest bölgelere verilen hizmetler KDV’ye tabii tutulmuştur. Açıklanan kurallara göre bir limana bir gümrük çıkışına serbest bölgeden bir ihraç malının taşınması işlemi KDV’den istisnadır. Bir mamulün serbest bölgede üretilecek olması durumunda kullanılacak olan malların yurt içinden serbest bölgeye gelmesi, aynı şekilde serbest bölgeden de başka bir serbest bölgeye aktarılması da istisna kapsamındadır. Ancak

¹⁰⁴Katma Değer Vergisi Kanunu, 1984,

“<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.pdf>”, s.47.

¹⁰⁵Ahmet Aktürk ve Hasan Şenol, s.385.

¹⁰⁶Katma Değer Vergisi Sirküleri/60, 2011, “<https://www.gib.gov.tr/node/87172>”. (15.09.2020).

yurtiçine serbest bölgeden yapılacak olan taşıma işlemi ihraç amaçlı bir işlem kabul edilmediği için KDV'ye tabii olacaktır”¹⁰⁷.

Katma değer vergisi, tüketici tarafından ödenen, üretim ve tüketim sürecinde mal ve hizmetlerin satış bedelleri üzerinden alınan vergidir. Bunun sonucunda yurt içindeki mal ve hizmetlerin yanında dış ticaret işlemleri de KDV'ye tabii olmaktadır. Uluslararası ticarete KDV iki prensip şeklinde uygulanmaktadır. Bunlar; varış ülkesinde ve çıkış ülkesinde vergilendirme şeklindedir. Çıkış ülkesinde olan vergilendirmede KDV, malın ihraç edildiği ülkede alınmaktadır. Çıkış ilkesi, ihracatçı ülke açısından tercih sebebi olan prensip olmamıştır çünkü ihracatı vergilendirmektedir¹⁰⁸. Varış ülkesinde vergilendirmeden kast edilen, ihracatta vergi iadesinin bulunduğu ithalattan alınan verginin alındığı yani ihracatta vergi istisnası şeklidir. Sistem, ihraç edilecek olan malların ihracından sonra ihracatçıya mal için ödediği KDV'nin iadesinin yapılmasıdır. Zaten iade edilen vergiyle de ihraç malı tamamen vergi yükünden arındırılmış olmaktadır. Vergilendirmenin varış ülkesinde yapılması yani ihracatta vergi iadesinin oluşu malı ihraç eden ülkenin rekabet gücü kazanmasına malı ithal eden ülkenin ise rekabette eşitlik sağlamasına imkan sağlamaktadır. Tüm bunların çerçevesinde dış ticarete varış ülkesinde vergilendirme esas alınmıştır. 1990'lı yılların sonuna doğru bu vergilendirmenin menşe (çıkış) ülke içinde alınması düşünüldüyse de yaşanan bir takım karşı çıkmalar sonucunda yürürlüğe girmemiş halen varış ülkesinde vergilendirme söz konusu olmuştur¹⁰⁹.

İhracat teşviklerinin uygulanmasında ihracatçıya tecil ve terkin uygulaması getirilmiş olup bu uygulama kolaylık sağlamak adına kurulmuştur. Uygulamanın amacı ihracat yapan kurumlara yurtiçinden aldıkları mallar için ihracat yapmak kaydı ile KDV ödeme yükünden kurtarmaktadır. KDV ödeme yükünden kurtulmak demek ise finansal yükün azalması demektir. Eğer vergi ödenerek mallar alınsaydı ihracatçıların yüklenmiş olduğu ve indirim süreci yaşamayan malların vergi yükü geri iade şeklinde bir sürece tabii olacak bu işlem ise belli bir süreç ve zaman kaybı yaratacaktır¹¹⁰.

¹⁰⁷ Gelir İdaresi Başkanlığı, KDV İstisnası 17. madde, 2019, “<https://www.gib.gov.tr/kdv-istisnasi-hk>” (16.09.2020)

¹⁰⁸ Hakan Türkay ve Hilmi Ünsal, s.93.

¹⁰⁹ Fatih Saraçoğlu ve Haydar Ejder, “ Katma Değer Vergisinde Varış Ülkesinde veya Menşe Ülkesinde Vergilendirme ve İhracat İstisnası”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, 2002, s.67.

¹¹⁰ Tolga Uysal ve Özerk İlbeyi, “ İhraç Kayıtlı Teslimlerde KDV Uygulamasında Son Durum ve Muhasebesi”, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, 2007, s.106.

eşdeğer şekilde tasarlanmış hem de odak merkezi markalaşma olan bir iş yapma kültürü olarak benimsenmiştir. Program dahilinde destek alan ve yetkiye sahip olan bütün markalar bahsedilen iş kültürü içinden beslenmekte ve verilen finansal ve yönetsel desteklerle kurumsal yetkinliklerini arttırırken dış ticaret piyasasında markalaşma imkanlarını hızlandırmaktadırlar¹¹⁴.

TURQUALITY programı kapsamında işletmelerin¹¹⁵,

- Endüstriyel tasarımcı, modacı, şef ve aşçı istihdam etmeleri karşılığında ortaya çıkan giderleri,
- Marka tescili, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarımla ilgili giderleri,
- Sertifikasyon ile ilgili harcamalar,
- İşletmelerin markalaşma adına yaptıkları tanıtım, reklam ve pazarlama faaliyetleri,
- Yönetim, hukuk, bilişim ve tasarım gibi birimlerde danışmanlık giderleri,
- Yurtdışı birimler ile ilgili harcamalar desteklenmektedir.

1.5.7 Uluslararası Rekabetçiliğin Gelişmesi (UR-GE)

Uluslararası rekabetçiliğin desteklenmesi; Tebliğin 2. Maddesine göre, “*Şirketlerin uluslararası rekabet güçlerinin geliştirilmesine yönelik şirketler, işbirliği kuruluşları ve Bakanlık tarafından gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin giderlerin Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan (DFİF) karşılanmasıdır.*” Destek kapsamında Türkiye’de sınai veya ticari faaliyette bulunan firmalar ve işbirliği kuruluşlarına verilen destekler ve Bakanlıkça tebliğ edilen amaçlara uygun olan faaliyetler yer almaktadır¹¹⁶.

İşletmelerin rekabet avantajı, güçlü düzeyde bir performansı gerektirmektedir. İş disiplini belirli standart ve istikrarda sürdüren işletmeler faaliyet alanı olan piyasada rekabet gücü ile var olma mücadelesindedir¹¹⁷. Uluslararası rekabetçiliğin desteklenmesindeki amaçta, ihracat yapan işletmelerin hem yurtiçi hem de yurtdışı piyasada rekabet gücünü üst seviyeye çekmek için işletmenin de ihtiyacının olduğu alanda destek sağlanmasıdır. Ayrıca ihracat yapan işletme sayısının arttırılması da amaçları arasındadır. Destek kapsamında işletmeler kendilerine ulaşabilecekleri

¹¹⁴ Meltem Onay ve Diğerleri, “Uluslararasılaşmanın Markalaşmadaki İtici Gücü: İnci Akü Üzerine Bir Çalışma”, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi • Cilt:11, Sayı:43, 2015, s.57

¹¹⁵ Ticaret Bakanlığı, “Markalaşma ve Turquality Desteği”, 10.07.2020 “<https://ticaret.gov.tr/destekler/ihracat-destekleri/markalasma-ve-turquality-destegi>”, (30.09.2020).

¹¹⁶ Resmi gazete, Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ/2014, <https://ticaret.gov.tr/data/5b8da6b713b876125c08b5a7/2010-8.pdf>, (02.10.2020).

¹¹⁷ Ercan Taşkın ve diğerleri, “Rekabetçi Yöntemlerin İşletme Performansı Üzerine Etkisi: İnegöl’de Faaliyet Gösteren ve İhracat Yapan İşletmeler Üzerine Bir Alan Araştırması”, Pazarlama Ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Sayı:8, 2011, s.110.

hedefler koyarak ve durum tespiti ile plan belirlemektedirler. İşletmelerin işbirliği kuruluşları ile hareket etmeleri devlet işlemlerine takılan engelleri ortadan kaldırdığı için Ur-ge 'ye olan talebin artmasını sağlamıştır. Ur-ge desteği ile işletmelerin verimlilik düzeyleri artmış, ülkede ki sanayi firmaları rekabet seviyelerini üst düzeye çıkarmış, firmalar uluslararası piyasada ihracat yapabilme düzeylerini arttırmıştır. Nitelikli işgücüne sahip işletmelerin artması ve dolayısıyla istihdamın da artmasını sağlamıştır¹¹⁸.

Uluslararası rekabetçiliğin desteklenmesi programında süreç, iş birliği kuruluşları proje sunumu ile başlamaktadır. Sonrasında firmaların ihtiyaç analizleri yapılmaktadır. Sürecin devamında eğitim ve danışmanlık ve küme tanıtım faaliyetleri bulunmaktadır. Yurt dışı pazarlama faaliyet destekleri de kapsam içine alınmış olan Ur-ge'nin son süreç basamağı bireysel danışmanlık olmaktadır. İhtiyaç analizi, eğitim, danışmanlık ve tanıtım faaliyetlerinde destek üst limiti 400.000 ABD doları destek oranı ise %75 olarak açıklanmıştır. Yurtdışı pazarlama faaliyetleri kapsamında -ki bunlar ortak Pazar araştırmaları, kurum ziyaretleri, yurtdışı fuar katılımları gibi faaliyetleri içine almakta- destek limiti ise 150.000 ABD doları olup giderler için destek oranı %75 olarak belirlenmiştir. Alım heyeti faaliyetleri, yurtdışına yerleşmiş olan ithalat yapan işletmenin, basın mensuplarının ve kuruluşların Türkiye'ye davet edilip karşılıklı iş görüşmeleri, işyeri ziyaretleri bu kapsam içindedir. Sayılan faaliyetler 100.000 ABD dolarına kadardır ve % 75 oranında destek kapsamındaki giderler karşılanır. Bireysel danışmanlık adı altında proje şirketleri hedef grup seçilmiş ve bilgi iletişim teknolojileri, finansal yönetim ve risk yönetimi, kalite ve verimlilik gibi işletmeleri etkileyen alanlarda danışmanlık hizmetleri sunulmakta destek üst limiti ise 50.000 ABD doları ile sınırlandırılmaktadır¹¹⁹.

¹¹⁸ Cemalettin Aktepe ve Fatma Karşı, "Türk İhracatçılarının Uluslararası Rekabetinin Geliştirilmesi Kapsamında Kümelenme Yaklaşımının İhracatçı İşletmelerin Rekabet Performansına Etkisi: Çorum İlinde Bir Uygulama", Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, Cilt:55, Sayı:1, 2020, s.217.

¹¹⁹Ticaret Bakanlığı, Sunum Ur-Ge Projeleri, 2010/8, https://ticaret.gov.tr/data/5b8dad3113b876125c08b62e/URGE_Sunum_Ticaret_Bakanligi.pdf, (02.10.2020).

Tablo 3: UR-GE işbirliği kuruluşları

İhracatçı Birlikleri	TOBB, TİM, DEİK	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
Sanayi ve Ticaret Odaları	Endüstri Bölgeleri	Sektörel Üretici Dernekleri
Organize Sanayi Bölgeleri	İmalatçıların Kurduğu Dernek Birlik veya Kooperatifler	Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ)

Kaynak: Ticaret bakanlığı, 2010/8

https://ticaret.gov.tr/data/5b8dad3113b876125c08b62e/URGE_Sunum_Ticaret_Bakanligi.pdf,

(3.10.2020)

1.5.8. Vergi Resim ve Harç İstisnası

İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı işlemlerde vergi, resim ve harç istisnası ile ihraç yapabilmeyi arttırmak, ihraç ürünlerine dış ticaret piyasalarında rakiplerine karşı üstünlük sağlamak ve ihracat pazarını geliştirmek amaçlanmış ve bu şekilde yapılan düzenlemeler ile yürütülen bir sistemdir. İstisnadan fayda sağlayabilmek için vergi, resim ve harç belgesinin olması ya da tebliğde belirtilen işlemler kapsamındaki işlemler ve işlemlerin kapsamında düzenlenen belgelerin ihracatla bağlantılı olması şartıyla belgesiz olarak sistemden faydalanabilirler¹²⁰.

Vergi, resim ve harç istisnası kapsamında¹²¹;

- “İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmetler,
- Transit ticaretin finanse edilmesi şartı ile kredi kurumlarına kullandırılan her türlü krediler ve firmaların sağladığı prefinansmanlar ile bunların geri ödenmesi,
- Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalat ve yurtiçi alımlar ile ilgili işlemler ve bu işlemlerin finansmanı ile kullanılan krediler,

¹²⁰Ticaret bakanlığı, “Vergi Resim ve Harç İstisnası”, 23.09.2020, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/vergi-resim-harc-istisnasi> (03.10.2020).

¹²¹Ticaret Bakanlığı, “İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve harç İstisnası Hakkında Tebliğ (İhracat: 2017/4)”, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/vergi-resim-harc-istisnasi>, s.3, (04.10.2020).

- *İhracat karşılığında yapılan her tür ödeme, ihracat ve ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı faaliyetler ile transit ticaret kapsamında yapılan işlemler dolayısıyla düzenlenen kağıtlar”*

Banka Sigorta ve Muamele Vergisi ‘den, harçlardan, Damga Vergisinden ve hal rüsumundan yani toptan satışlarda alınan bedelden muaf tutulmuştur.

1.5.9. Yurtdışı Birim, Marka ve Tanıtım Destekleri

İşletmelerin ve iş birliği kuruluşlarının “Yurtdışı Birim, Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi” hakkındaki 2010/6 sayılı tebliğ çerçevesinde yurtdışında gerçekleştirmiş oldukları tanıtım faaliyetleri ve yurtdışında açtıkları birimlere ait kira giderleri ile marka tescil giderleri destek kapsamına alınmıştır. Ayrıca 12.12.2014’te Resmi Gazete de yayınlanan ve yapılan değişiklikle “Türkiye Ticaret Merkezleri” kurulmasının temeli atılmış ve yürürlüğe girmesi halinde de işbirliği kuruluşları öncülüğünde işletmelerin yurtdışı piyasalara girişte fayda sağlayabilecekleri, sözü edilen pazarlarda da dağıtım kanalları ağının güçlendirilmesine yönelik bir mekanizma kurulmuştur¹²².

Destek programı, Türkiye’de ticari ve sınai olarak faaliyette bulunan işletmelerin ve işbirliği kuruluşlarına üye olan firmaların yurtdışından gerçekleştireceği marka tescil, tanıtım harcamaları ile yurtdışında ticaret yapmak amacıyla açacakları birimlerle ilgili kira giderleri ile Türkiye ticaret merkezleri ile ilgili giderlerin bir kısmının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan karşılanmasını amaç edinmiştir¹²³.

1.5.10. İhracatta Tarımsal Teşvikler

Tarımsal üretim ve faaliyetler gelişmiş ülkeler ya da gelişmekte olan ülkeler arasında fark gözetmeksizin desteklenmesi gereken sektörlerin başında gelmektedir. Verilen desteğin devlet öncülüğünde olması ayrı bir önem kazanmaktadır. Üretilen tarım ürünlerinin arz ve talep açısından esnekliğinin az olması, üretilen tarım ürünlerinin ayrıca tabiat olaylarına göre şekillenmesi ve olağan dışı durumlarda gereksinim

¹²² Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı Birim, Marka ve Tanıtım Desteği, <https://ticaret.gov.tr/destekler/ihracat-destekleri/yurtdisi-birim-marka-ve-tanitim-destegi>, (05.10.2020).

¹²³ Ahmet Yusuf Sarıhan ve diğerleri, s.763.

duyulması gibi gerekçelerle tarım hem yurtiçinde hem de yurtdışı piyasa da hassasiyet gösterilmesi gereken ve teşvik edilmesi gereken bir sektör olmuştur¹²⁴.

Tarımda devlet tarafından sağlanan teşviklerin amacı, tarım kesiminin öncelik verilen sorunlarına çözüm bulabilmek, tarım sektöründe uygulanan politikaları adapte etmek ve uygulanan politikaların etkin çalışmasını sağlamaktır. Tarımsal teşvikler, verimlilik, ekonomik ve sosyal etkinliklerin tamamının sağlanmış olması kaydı ile uygulanmaktadır. Ödeme sistemi ise gereken denetimlerin yapılması ile devlet bütçesinden imkânlar dâhilinde programın içeriğine de bağlı olarak yapılmaktadır¹²⁵.

1.5.11.Yurtdışı ve Yurtiçi Fuarlara Katılımın Desteklenmesi

Ticaret Bakanlığı bünyesinde ve İhracat Genel Müdürlüğü öncülüğünde, uluslararası piyasalarda mal ticareti kapsamında fuarlara katılan işletmelerin ve kuruluşların tanıtım giderleri “Yurtdışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesi” hakkındaki karar ile desteklenmiştir. Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenen ve ilana açılan sektörel özellikteki uluslararası fuarlara firmaların kendi firma benliği ile katılmasının yanında kuruluşlarca düzenlenmiş olan fuarlara milli katılımında desteklenmesi söz konusu olmuştur. Bu fuarlara katılım belirlenen seviyelerde ve değişkenlik gösteren tutarlar ile desteklenmektedir¹²⁶.

Sektörel nitelikteki uluslararası yurtiçi fuarların desteklenmesindeki amaç, uluslararası fuarlarda yurtiçi fuarların tanıtımının yapılması, katılımın desteklenip arttırılması için katılımcıların ve organizatörlerin yapacak olduğu harcamaların Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan desteklenmesidir¹²⁷.

1.5.12. Pazar Araştırmasına Yönelik Destekler

Firmaların dış piyasadan faydalanabilmeleri, ilgilendikleri pazarlara kolayca girebilmeleri, yurtdışı pazarlar hakkında istenilen bilgilere asimetrik bilgi olmaksızın

¹²⁴Metin Saraçoğlu ve Erol Bulut, “Tarımın Kalkınmadaki Rolü ve Türkiye’de Tarımsal Teşvikler”,Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, 2004, s.49.

¹²⁵ Hacı Arif Tunçez, “Türkiye Muhasebe Standardı-41 Tarımsal Faaliyet Kapsamında Devlet Teşvikleri ve Muhasebe İşlemleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 2011, s.350.

¹²⁶ Ticaret Bakanlığı, Fuarlar, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/fuarlar>, (07.10.2020).

¹²⁷ Ticaret Bakanlığı, “Sektörel Nitelikli Uluslararası Yurt İçi Fuarların Desteklenmesine İlişkin Karar”, (Karar No: 2014/4), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/fuarlar>, (07.10.2020).

ulaşabilmeleri, üretilen ürünlerinin pazarda tanıtılması ve işletmelerin pazara giriş hakkında karar verme aşamasında desteklenmesidir¹²⁸.

“Pazar araştırması desteğinin amacı, Türkiye’de ticari veya sınai faaliyet gösteren firmalar ile iş birliği kuruluşlarının araştırmalar sebebiyle oluşan harcamalarının destekleme ve fiyat istikrar fonundan karşılanması durumudur. Ayrıca yurtdışında yapılan Pazar araştırmaları gezilerinde ise giderler %70 oranında ve yurtdışı pazar gezisi başına da 5.000 ABD dolarına kadar destek kapsamındadır”¹²⁹.

1.5.13.Ekonomik Etkili Gümrük Rejimleri

Uluslararası ticaretin gelişmesi bağlamında, devlet teşvikleri, gümrük rejimleri, sigorta ve garanti programları ile vergi istisnaları ve muafiyetleri başlıca teşvik için verilen temel desteklerdendir. İşte bu çerçeve de Türkiye’de ekonomik etkili gümrük rejimleri önemli teşvik araçlarındandır. Ekonomik etkili gümrük rejimleri, yurtiçine döviz kazandıran iş ve işlemleri geliştiren, istihdamı arttırmaya yardımcı olması dolayısıyla da ekonomik büyümeyi hızlandırmaya yarayan gümrük rejimlerini kapsamaktadır¹³⁰. Ekonomik etkili gümrük rejimleri beş’e ayrılmaktadır. Bunlar; Hariçte İşleme Rejimi, Dahilde İşleme Rejimi, Gümrük Antrepo Rejimi, Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi ve Geçici İthalat Rejimidir. Saydığımız beş rejimin ortak özellikleri şu şekildedir;¹³¹

İzin

Tüm ekonomik etkili gümrük rejimlerinde izin alınması zorunludur.

Teminat

Söz konusu beş ekonomik etkili gümrük rejiminde eşya ile ilgili gümrük vergileri ödenmez teminata bağlanır.

Gümrük Gözetimi

Rejimlere konu olan eşya üstündeki gümrüklemede denetlemeler devam eder. Bu denetlemelerin son bulması için rejimin sona ermesi gerekir. Ekonomik etkili

¹²⁸ Mevlüdiye Şimşek ve Resul Yazıcı, s.128

¹²⁹ Ticaret Bakanlığı, “Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği Hakkında Tebliğ (Tebliğ NO: 2011/1)”, https://ticaret.gov.tr/data/5b8d95c913b876125c08b439/pazar_arastirmasi.pdf, ss.1-2 (11.10.2020).

¹³⁰ Buket Altınöz ve Mehmet Altuntaş, “Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Yurtiçi Ara Malı Üretimine Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 10, Sayı:2, 2010, ss. 641-642.

¹³¹ AB Customs Agency Academy, “Gümrük Rejimleri ve Ortak Kurallar”, <https://www.abgumruk.com.tr/case/gumruk-rejimleri-ortak-kurallar/>, (30.04.2021).

gümrük rejimleri gümrükçe onaylanmış yeni bir işlem tayin edilmesi halinde sona erer.

Kayıt tutma

Gümrük kontrollerinin kolaylıkla yapılabilmesi adına ekonomik etkili gümrük rejimlerinde mal ile ilgili kayıtların tutulması gerekmektedir.

Verimlilik Oranı

Hariçte işleme rejimi, Gümrük kontrolü altında işleme rejimi ve Dahilde işleme rejimlerinde verimlilik oranı ve oranın nasıl belirlendiğinin alınan izin itibariyle belirtilmesi gerekir. Bu oranın tanımı şu şekilde yapılır: Belirli miktardaki ithal eşyasının işlenmesi ve sonrasında işlem görmüş ürünün miktarı ya da yüzde oranıdır.

Faiz

Geçici ithalat rejiminde gümrük yükümlülüğü doğduğunda ve dahilde işleme rejiminde şartlı muafiyet kapsamında verilere ek olarak faizde tahsil edilir.

Süre

Bütün ekonomik etkili gümrük rejimlerinin belirlenen süreler içerisinde başka bir rejim ya da gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanım ile sonlandırılması gerekir.

Tüm bu sayılan özelliklerin çerçevesinde aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 4: Ortak Özellikler

Ortak Özellik Rejim	Süre	İzin	Faiz	Verimlilik Oranı	Kayıt Tutma	Gümrük Gözetimi
DİR	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Hariçte İşleme	✓	✓	X	✓	✓	✓
Antrepo	✓	✓	X	X	✓	✓
Gümrük Kontrolü Alt.İşleme	✓	✓	X	✓	✓	✓
Geçici İthalat	✓	✓	✓	X	✓	✓

1.5.13.1.Hariçte İşleme Rejimi

Türkiye gümrük bölgesinden geçici olarak ihraç edilecek olan hariçte işleme rejimi usullerine tabii tutulacak serbest dolaşımdaki eşyanın ve faaliyetler sonrasında ortaya çıkan mamüllerin ithalat vergilerinden tamamen ya da kısmen muafiyet kapsamında yeniden serbest dolaşıma girmesi durumudur¹³².

“Hariçte işleme rejimi, serbest dolaşımda olan eşyanın işlenmesi, yenilenmesi veya tamir edilmesi amacı ile geçici süre için ihraç edilmesi, işlem gören eşyanın tam veya kısmi muafiyetten faydalanıp tekrar serbest dolaşıma girmesi ve ithal edilmiş ve işlem görmüş malın bir benzerini üreten yurtiçindeki işletmelerin haklarının korunması amacı ile ihraç malının satışının teşvik edilmesidir”¹³³.

Azami 12 ay süreyle sınırlı olan hariçte işleme rejiminin süresi gerekçesi olması kaydı ile ancak rejim sahibinin talebiyle uzatılabilir. Rejimin ilk kısmını serbest dolaşımda olan eşyanın ihracı oluşturur. Kapsamdaki eşyanın gümrük bölgesi dışına aktarılması ihracat rejimi ile gerçekleşmektedir. Eşyanın ihraç edilmesi halinde uygulanacak olan ticaret politikası önlemleri varsa uygulanır eğer uygulanmayacaksa ihracat beyannamesinin tescil tarihi esas alınan tarih olacaktır¹³⁴.

Hariçte işleme rejimi kapsamında vergilendirme şu şekilde olmaktadır¹³⁵;

- *“Hariçte işleme rejimi kapsamında rejime konu maddenin yabancı cisimlerden temizlenmesi ve elektronik* edilmesi amacı ile geçici olarak ihraç edilmiş olan ve uluslararası kıstaslar da mamül sayılmayıp imalatla ilk madde kabul edilen külçe vb. gibi hallerde saf gümüş, demir, bakır ve demir gibi madenlerden, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı’nca ülke içinde üretilmesi mümkün olmayan durumların izni dolayısı ile gümrük vergisinden muaf tutulurlar.*
- *Serbest bölgelere geçici ihraç edilen ürünün içeriğinde herhangi bir üçüncü ülke menşeli bir girdi bulunmaması kaydı ile ve işleme hizmetinin tamamen*

¹³² Dilek Koç Subaşı, “İhracatta Pratik Bilgiler Tarım Ürünleri İhracat Rehberi”, 2007, s.16.

¹³³ Resmi Gazete, 2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 05.07.2007, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/haricte-isleme-rejimi>, s.1

¹³⁴ Hakan Uçak, “Tamir Amaçlı Olarak Yurt Dışına Gönderilen Eşyanın Gümrükte Vergilendirilmesi”, Gümrük ve Ticaret Dergisi, Cilt:13, Sayı:13, 2018. s.88.

¹³⁵ Resmi Gazete, 2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 05.07.2007, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/haricte-isleme-rejimi>, s.4

*Elektroliz, Elektrotlar Vasıtası İle Dışarıdan Elektrik Akımı Verilerek, Bir Sıvı İçerisinde Çözünmüş Kimyasal Bileşiklerin Ayırıştırılmasına Denir. bkz. Ümit Alver vd., “Elektroliz Yöntemi İle Metal Safılaştırma ve Geri Kazanımı”, Laboratuvar Föyü.

işçilik içermesi durumunda işçilik faturasında belirtilmiş olan kıymet üstünden sadece KDV tahsil olunur.

- *Serbest dolaşıma girmiş olan ve geçici ihraç kapsamında olan eşyanın ihracat sırasında alınması gereken vergi tutarı kadar teminat alınması uygun görülmüş ve Türkiye Gümrük bölgesi ya da serbest bölgelere çıkışında uygulanacak işlemlerin uygulanması istenmiştir. Geçici olarak ihraç edilen eşyanın teamüllere uygun olarak geri gelmemesi halinde, verilen teminat gelir olarak kayıt edilir.*
- *Teminat aranmaksızın ihracata izin verilmesi ise Müsteşarlık tarafından destekleme ve fiyat istikrar fonu primi kesintisine tabi olan eşyanın serbest bölgelere olan ihracında olmaktadır. Ancak serbest bölgeye bu geçici ihracın kapsamında yapılan ithalin sağlanmaması halinde alınmayan vergi ihraç tarihi itibarıyla alınmaktadır.”*

1.5.13.2.Gümrük Antrepo Rejimi

Antrepo rejimi, ithalatta alınan vergiler ile ticaret politikası tedbirlerine tabi olmayan, serbest dolaşımda olmayan eşya ile antrepoya alınması dahilinde ihracata yönelik tedbirlerden faydalanabilecek serbest dolaşımda olan eşyaya ilişkin şartların uygulama alanı bulduğu rejimdir¹³⁶. Bir diğer deyişle, antrepo rejimi, ihracat ve ithalat gibi gümrük rejimleriyle ilgili olarak millileşmemiş yani serbest dolaşıma girmeyen topluluk eşyası ya da topluluk dışı eşyanın bir gümrük antreposuna konulması şartını taşıyan ve iktisadi etkisi olan bir rejimdir¹³⁷.

Eşyanın antrepo rejimine tabi tutulması şu şekilde olmaktadır;

- Antrepoyu kullanan kişi tarafından antrepo beyannamesi tescil edilmelidir.
- Tescil edilen beyanname gümrük idaresi tarafından kabul görür.
- Yetkilendirilen gümrük müşaviri veya gümrük memuru tarafından antrepoya giriş işlemleri yapılır.
- Kullanım süresi boyunca ya da gümrükçe onaylanmış farklı işlem yapılana kadar eşya antrepo rejimi hükümlerine tabidir.
- Antrepoya koyulan mal için teminat alınmaktadır.

¹³⁶Ticaret Bakanlığı, “Antrepo Rejimi Bilgilendirme Broşürü”, <https://ggm.ticaret.gov.tr/data/5dedfe4d13b876e93804ba65/cf8559cd6fc33a781473ff1fc653abb0.pdf> (09.04.2021).

¹³⁷ Ali İhsan Özeroğlu, “Dış Ticaret ve Antrepo Rejimi”, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt:22, Sayı:22, 2011, s.34.

Gümrük antrepoları genel ve özel antrepo olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel antreponun kapsamı geniştir yani herkes tarafından kullanılabilme özelliği vardır. Ancak özel antrepolar yalnızca antreponun işletmecisi tarafından kullanıma açık antrepolardır. Genel antrepolar A, B ve F tipi antrepolardır. Özel antrepolar ise C, D ve E tipi antrepolar olarak ayrılırlar¹³⁸

Genel antrepolar¹³⁹;

A Tipi Antrepo; stok kayıtlarının tutulması ve antrepoya koyulan malda eksiklik bulunması durumunda tüm sorumluluğun işleticisine ait olduğu antrepodur.

B Tipi Antrepo; antrepo beyannamesini kullanıcının tuttuğu ve antrepoda bulunan eşyadan da kullanıcının sorumlu olduğu bir antrepo türüdür. Bu antrepoda işletici kişinin sorumluluğu azdır hatta sadece antrepoyu kiralamaktır diyebiliriz. Stok kayıtlarını işletici tutmadığı için beyanname ve belgeler gümrük kontrolüne esas teşkil eder.

F Tipi Antrepo; gümrük idareleri tarafından işletilen antrepodur.

Özel antrepolar¹⁴⁰;

C Tipi Antrepo; kullanıcısı ile işleticisinin aynı kişi olduğu ve antrepoya bırakılan eşya bakımından tüm sorumluluğun bu kişide olduğu antrepodur.

D Tipi Antrepo; kullanıcısı ve işleticisi aynı kişidir. Basitleştirilmiş usulün uygulama alanı bulduğu antrepodur.

E Tipi Antrepo; kullanıcısı ile işleticisi aynı kişi olan ve izin hakkının sahibi olan kişinin depolama yerinin antrepo kabul edildiği hatta depolama yeri olmasa bile eşyaya antrepo rejimi şartlarının uygulandığı antrepo tipidir.

Antrepolar, ihracatçı işletmeler için uluslararası pazarlarda ucuz girdilerin daha az maliyetle ve gümrük, KDV gibi vergilerin ödenmeden depolanabildiği yerler olması bakımından teşvik işlevi görmektedirler. Bu bakımdan antrepolar uluslararası ticaret için bir teşvik unsuru olmaktadır. İhracatçı işletmelerin sayılan nedenlerden ötürü rekabetçiliği artar. Rekabetçiliğinin artmasına istinaden dış pazarlarla işi olan

¹³⁸ Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, “Kaç Çeşit Gümrük Antreposu Vardır?”, <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/ka%C3%A7-%C3%A7e%C5%9Fit-g%C3%BCmr%C3%BCK-antreposu-vard%C4%B1r> (10.04.2021).

¹³⁹ Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, “Kaç Çeşit Gümrük Antreposu Vardır?”, <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/ka%C3%A7-%C3%A7e%C5%9Fit-g%C3%BCmr%C3%BCK-antreposu-vard%C4%B1r> (10.04.2021).

¹⁴⁰ Gelişim Global Gümrük Müşavirliği, “Antrepo Rejimi İşlemleri”, <https://gelisimgumruk.com/hizmetlerimiz/antrepo-islemleri-hizmetleri> (10.04.2021).

işletmelerin maliyet avantajı sağlaması dolayısı ile ülke dışına daha fazla ihracat yapabilecekleri gelirleri artmış olur¹⁴¹.

1.5.13.3.Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi

Gümrük kontrolü altında işleme rejimi, Türkiye Gümrük Bölgesinde, ithal vergileri ve ticaret politikası tedbirlerine tabi olmayan serbest dolaşıma girmemiş eşyanın niteliğinin ve durumunun değiştiği işlemlere tabi tutulması ile tüm bunlar sonucu ortaya çıkan ürünlerin gümrük vergileri üstünden serbest dolaşıma girmelerine ilişkin koşulların uygulama alanı bulduğu rejimdir. Gümrük kontrolü altında işleme rejimi işlem görmüş eşyanın ithal vergisinin, içerisinde bulunan ithal ürünün vergisi bakımından çok az olduğu zamanlarda kullanılan bir rejimdir¹⁴².

Rejim dahilinde yurda sokulan malın, kural gereği eşyanın gümrük vergileri tutarının %20'si kadar gümrük müdürlüğüne teminat verilir. Ama 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu kararının 115 ve 116. Maddeleri uyarınca teminat aranmaz ya da kısmi teminat uygulanır. Gümrük müdürlüğü tarafından 6183 sayılı amme alacaklarının tahsil usulü hakkında kanunun 10. Maddesi çerçevesinde belirtilmiş olan teminat çeşitlerine göre teminat verilmesi gerekir¹⁴³.

1.5.13.4.Geçici İthalat Rejimi

İthalat vergilerinden kısmen ya da tamamen muaf tutulmuş serbest dolaşıma girmemiş eşyanın, ticaret politikası önlemlerine de tabi olmaksızın, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve kullanım süresince olabilecek yıpranmalar haricinde herhangi bir değişikliğe uğramadan yeniden ihraç edilmesine imkan veren ve bu hükümlerin uygulandığı rejimdir¹⁴⁴.

Bu rejimin koşullarının içinde olan eşya, rejimin koşullarını taşıyıp rejimde kaldığı süre zarfında giriş ayniyetine ve tahsis edilme amacına uygun olarak tahsis edildiği yerde kullanılması gerekir. Rejim süresi içinde Gümrük idarelerinin değişik zaman dilimlerinde eşyayı tahsis edildiği yerde bu koşula uygun kullanılıp kullanılmadığının denetimi mevcuttur. Geçici ithalat rejimini kullanarak ülkeye

¹⁴¹ Ali İhsan Özeroğlu, s.37.

¹⁴² İrfan Kalpalı, "İthal Eşyasının Gümrük İşlem Süreci: Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar", İhracat ve İthalat Yönetimi, (Ed. Mine Yılmaz ve Meltem Onay), Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s.323.

¹⁴³ OAİB, "Gümrük kontrolü altında işleme rejimi hakkında bilgi verebilir misiniz?", <https://oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-gumruk-kontrolu-altinda-isleme-rejimi-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> (11.04.2021).

¹⁴⁴İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği, "Geçici İthalat İşlemleri", https://www.igmd.org.tr/gecici-ithalat-islemleri_haberi ,23.11.2020, (10.04.2021).

getirilen eşyayı kesin olarak ithal etmek istediğiniz zaman, ticaret politikası önlemlerine tabi olması, alınması gereken vergilerin ödenmesi ve eşyanın ithal edilmesi için öngörülmüş olan tüm diğer iş ve işlemlerin tamamlanmış olması gerekmektedir¹⁴⁵.

1.5.13.5.Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde işleme rejimi, ülke içinde dış pazarlardaki fiyatlardan elde edilemeyen, hiç elde edilemeyen veya ülke içinde üreticiler tarafından üretilmesi yeterli olmayan, istenilen nitelikte bulunamayan gereçlerin gümrük muafiyeti kapsamında yurtdışından getirilmesine olanak sağlayan ve girdi maliyetlerini azalttığı için ihracatın artmasına, ihraç ürünlerinin dış pazarlarda rekabet gücü kazanmasına ve dolayısıyla ihraç pazarlarının gelişmesine ve ürün çeşitliğine olumlu katkı sağlayan bir rejim olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁴⁶. Dahilde işleme rejimi ayrıntılı olarak 2. Bölümde açıklanacaktır. Tüm bunların çerçevesinde aşağıda tüm ekonomik etkili gümrük rejimlerinin özellikleri tablolaştırılmıştır.

Tablo 5: Gümrük Rejimleri Özellikler

Özellikler	Serbest Dolaşıma Giriş Statüsü	Vergi Muafiyeti	Ticaret Politikası Önlemleri	İhracat /Serbest Dolaşıma Giriş
DİR	X	✓	X	İhracat
Hariçte İşleme Rejimi	✓	✓	✓	Serbest Dolaşıma Giriş
Antrepo Rejimi	X	✓	X	Serbest Dolaşıma Giriş
Gümrük Kont. Alt. İşleme Rejimi	X	✓	X	Serbest Dolaşıma Giriş
Geçici İthalat Rejimi	X	✓	X	İhracat

¹⁴⁵Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, “Geçici İthalat”, <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/ge%c3%a7ici-ithalat> (10.04.2021).

¹⁴⁶ İMMİB, “Dahilde İşleme Rejimi (DİR) Nedir?” <https://www.immib.org.tr/tr/ihracat-devlet-yarimlari-dahilde-ve-haricte-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dir-nedir.html> (11.04.2021).

1.6. ŞARTLI MUAFİYET DÜZENLEMESİ İÇEREN REJİMLER

Şartlı muafiyet uygulamaları ithal eşyasına ait vergiler kapsamında teminat alınması ve söz konusu şartın gerçekleşmesi ile teminatın iadesinin alınmasını sağlarken vergi kaybına neden olmaktadır. Şartlı muafiyet uygulamaları işletmelerin işlem hacmini ve ticari potansiyelini arttırıcı etkiye sahip olduğu için üretimi artırmanın yanında istihdama da olumlu katkıları olmaktadır. Üretimin ve istihdamın artmasıyla birlikte elde edilecek olan gelir ve kurumlar vergisi ile istihdam üzerinden sağlanan kamu gelirlerinin artışı sağlamaktadır¹⁴⁷.

Gümrük kanununda sayılı sekiz rejimden beş tanesi şartlı muafiyet düzenlemesi kapsamına girmektedir. Bir önceki adımda saydığımız ekonomik etkili gümrük rejimlerinden olan dört rejimde bu kapsamda sayılmaktadır. Rejimin kullanımı teminat koşulunun yerine getirilmesi ve eşyanın gümrükçe gözetiminin yapılması ile mümkündür. Şartlı muafiyet düzenlemesi kapsamına giren eşya için bu rejimlere ilişkin gümrük beyannamesinin tescili sırasında (kısmi muafiyet kapsamında geçici ithalat hariç) gümrük yükümlülüğü yani ithal vergilerinin ödenmesi söz konusu olmamaktadır. Gümrük kanununun öngördüğü olaylar rejimin devamı sırasında meydana gelirse söz konusu olan gümrük yükümlülüğü doğmaktadır. Ayrıca gümrük kanunu, düzenlemenin öngördüğü yükümlülüklerle uyulmaması halinde yaptırımlar barındırmaktadır¹⁴⁸.

Şartlı muafiyet düzenlemesi içeren beş rejim şu şekildedir;¹⁴⁹

- Dahilde İşleme Rejimi
- Gümrük Kontrolü Altında İşleme Rejimi
- Gümrük Antrepo Rejimi
- Geçici İthalat Rejimi
- Transit Rejim

¹⁴⁷ Ufuk Selen, “Küreselleşme Sürecinde Devletin Dış Ticaret Politikaları Üzerindeki Rolü (Türkiye Örneği)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2002, s.219.

¹⁴⁸ Cahit Yerci, “Şartlı Muafiyet Rejimlerine Genel Bir Bakış (İdarenin Bir Uygulamasına Farklı Yaklaşım)”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:37, Sayı:312, 2014, s.9.

¹⁴⁹Gümrük Atölyesi, “Gümrük Rejimleri”, <http://www.gumrukatoyesi.com/details.php?id=16> , (12.04.2021).

2. BÖLÜM DAHİLDE İŞLEME REJİMİ

2.1. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Dahilde işleme rejimi, uluslararası ticaret teşvikleri açısından en önemli rejimler arasında yer alan bir rejimdir. Bunu şöyle açıklayabiliriz; dış pazarlarda kazanılan rekabet üstünlüğü ve bunun çerçevesinde firmalara sağladığı avantajlar ve dolayısı ile de ülkenin kalkınmasını sağlaması bakımından önemli bir rejim olarak karşımıza çıkar. Rejimin nasıl çalıştığı, ne gibi kurallar gerektirdiği ve nasıl avantajlar sağladığı gibi birçok konu hakkında bu bölümde ayrıntılı açıklamalara yer verilecektir. Aşağıda rejimin amaçlarına ve niteliğine değinilecektir.

2.2. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN AMACI VE NİTELİĞİ

Dâhilde işleme rejimi, Türkiye Gümrük bölgesinde yerleşik olan işletmelerin, serbest bölgelerde kurulmuş olan işletmeler hariç, gerekli müracaatların yapılması sonrasında dâhilde işleme izni/belgesi alınması kapsamında vergilerin teminata bağlanması ve ithal edilen ürünün işlenmesi, işlendikten sonra ihracının gerçekleşmesi yani alınan belgedeki şartların yerine getirilmesi ve belge kapanış işleminin akabinde alınan teminatın iadesi ya da ithalat sırasında vergilerin ödenmesi aynı şekilde belge kapanış işlemlerinden sonra da vergilerin iadesi şeklinde olmaktadır¹⁵⁰.

Dâhilde işleme rejimini de içerisinde barındıran gümrük rejimi, dâhilde işleme rejimini “dış ticarete yardım unsuru” olarak görmektedir. Bu şekilde düşünmesinin nedenini ise üç gerekçeye bağlamıştır. İlk gerekçe, Dâhilde işleme rejiminin, rejimi kullanan firmalara “sermayelerini güçlendirme olanağı sağlaması” sayılabilir. Çünkü işletmeler yaptıkları ithalat karşılığında devlete ödeyecekleri gümrük vergisi fonlarını firma bünyesinde sermaye olarak kullanabilmektedirler. İkinci olarak ise, dâhilde işleme rejiminin işletmelere sağladığı “fiyat rekabet üstünlüğüdür.” Vergilendirme yapılmayarak maliyet unsurunun ortadan kaldırılması ve ödenmeyen vergilerin ise firmanın sermayesini kuvvetlendirmesi ile uluslararası piyasalarda işletmelere rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Üçüncü gerekçe olarak karşımıza işletme hacimlerinin arttırılması çıkmaktadır. Dâhilde işleme rejiminin ticaret politikası tedbirlerine tabii olmadan hammadde, ara malı ve yarı mamul gibi üretim için gereken malların ithalatına izin vermesi ve bu sebeple de bu politika tedbirlerine

¹⁵⁰ Özgür Taşçı, “Dâhilde İşleme İzin Belgesi Sahibi İşletmenin Temsilcisi Sıfatıyla Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında İthalat, Vergi Uygulamaları ve Sorumluluk”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:37, Sayı:304, 2014, s.145.

tabi eşya ithal eden işletmelerin daha çok ithalattan faydalanmalarına yardımcı olup boş kapasite kullanımlarını engellemektedir¹⁵¹. Aslına bakacak olursak, dâhilde işleme rejimi dünyada bir teşvik rejimi olmaktan çok evrensel tabanda arz zincirinin bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmiştir. Bunu da şu şekilde açıklayabiliriz, tedarik zinciri küresel bir boyuta geçtiğinde, mevzuattaki işler, işlemler göz önüne alınmak zorundadır. Gümrük mevzuatı çerçevesinde iş ve işlemler iyi yönetilemez ise gümrükleme konusunda sıkıntılar yaşanır, maliyetler artar ve istenilen talep konusunda gecikmeler yaşanması kaçınılmaz olur. Bu sebeplerle bir işletmenin gümrük vergilerine ek olarak gümrükleme konusunda da maliyet yükü yüklenmesi rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyebilir. Tüm bu sorunlardan ötürü, ucuz girdinin teşvikini sağlayan ticaret önlemleri, girdi ithal ederek yurt dışındaki ülkelere ihraç amacıyla yurt içinde üretim yapan gelişmekte olan ülkeler açısından önem kazanmıştır¹⁵². Dâhilde işleme rejiminin bir teşvik aracı olarak amacı, yurt içinden temin edilebilecek olan ara malı, hammadde ve yarı mamullerin yurt içi alımlarda dönemsel veya genel olarak maliyeti yüksek olduğunda ihracatçı firmalara bu ara mallarını dış piyasalardan temin edebilme imkânı sağlar. Bununla birlikte ise yüksek vergi oranlarına tabii malların rejim ile birlikte vergi yüküne katlanmadan ihracatın maliyetini azaltıp ihracatı arttırmak, başta da bahsettiğimiz gibi rekabet üstünlüğü ve ihraç edilecek ürünlerde çeşitlilik sağlamaktadır¹⁵³.

Rejimin ihracatçılara sağladığı ithal haklar şu şekilde değerlendirilebilir;¹⁵⁴

- Ülke içinde ihracatçı firmalara ara malı sağlayan üreticilerin üretmiş olduğu malların ihraç için belirlenen nitelik ve koşulda olmaması sebebi ve belirtilen sürelerde teslim edilememesi gibi durumlarda ihracatçı işletmelere gereksinim duyulan eşyaları üçüncü ülkelere temin edebilme olanağı sağlamak,
- Uluslararası piyasalarda satın alma isteğine yeni işgücü ve istihdam imkânı sağlamak,

¹⁵¹ Ufuk Selen, “Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dâhilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, Akdeniz İİBF Dergisi, Cilt:5 Sayı:10, 2005, s.190.

¹⁵² Ömer Tarık Gençosmanoğlu, “Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye’de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkileri”, Business And Economics Research Journal, Cilt:7, Sayı:2, 2016, s.84.

¹⁵³ Ümit Engin Tekin, “Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2006)”, Uluslararası Akademik Değer Çalışmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:16, 2017, s.194.

¹⁵⁴ Murat Ozan Başkol, “Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dâhilde İşleme Rejimi Açısından Analizi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, 2016, s.3.

- Üretimin ülke içinde artmasının yanında dış piyasalarda mevcut satın alma isteğinin yeni bir boyut kazanması ile ölçek ekonomisi kazandırması,
- Nihai ürün üretiminde kullanılan belli maddelere karşı hasiyeti olan tüketiciler için, bu maddelerin sağlandığı ülkelerden elde edilmesi zorunluluğunu ortadan kaldırması,
- Ülke içinde üretim yapan işletmelerin rekabetin artması ile dış pazarlara uyum sağlamakta zorluk yaşamaması sayılabilir.

2.3.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ AVANTAJLARI ve DEZAVANTAJLARI

Dahilde işleme rejimi, birçok araştırmaya konu olmuş ve bu araştırmalar sonucunda da farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Avantajlarının varlığı şüphesiz doğrudur. Ancak bazı bilgilere göre de dezavantajlarının varlığından da söz edilmiştir. Aşağıda rejimin avantajları ve dezavantajlarından söz edilecektir.

Dâhilde işleme rejiminin avantajları;¹⁵⁵

- İthalat kapsamında alınan ara mal veya hammadde için KDV ve Gümrük Muafiyeti sağlaması,
- Rejim kapsamında sunulan vergi teminat indirimleri ile diğer vergi ve fonlardan muafiyet sağlaması,
- Ticaret politikası önlemlerine tabii olmama imkânı sağlaması,
- Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu istisnası sağlaması,
- Anti- Damping ve ÖTV vergi muafiyeti ve istisnası sağlaması,
- Vergi, resim ve harç istisnası sağlaması,
- İhracat yapan işletmeleri nitelikli ara malı ve ürün üretmeye özendirmesi,
- Ülke içinde bulunamayan nitelikli hammadde ve yarı mamullerin diğer ülkelerden temin edilebilmesi,
- Ülke içi alımlarda KDV ve tecil-terkin uygulaması,
- Yurt içi satış ve teslimlere uygun olması,
- Uygun maliyetli ve rekabet ortamı sağlayan hammadde kaynağının tedarik edilmesidir.

Dahilde işleme rejimine getirilen en önemli eleştiri, kamu gelirlerinin bir kesiminden cayılıyor oluşu ve yurtiçinde hammadde ve ara malı üreten yerli üreticinin, mallarına

¹⁵⁵ Yusuf İnamoğlu, “Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, 2020, s.6.

olan talebin azalması sonucunda işletmelerin güç durumda kalması dezavantajları arasında sayılabilir¹⁵⁶.

Rejimin Türkiye açısından değerlendirilmeden önce AB’de nasıl çalıştığı, hangi tedbirleri içerdiği gibi konulara aşağıda değinilecektir.

2.4. AB’DE DAHİLDE İŞLEME REJİMİ

Gümrük mevzuatının bir kanunda toplanması hem birlik menfaati hem de karşı tarafın menfaatini korumak amacı ile 12.10.1992’de 2913/92 sayılı Topluluk Gümrük Kodu yürürlüğe girmiştir¹⁵⁷. Ancak 1992 yılında kabul edilen Topluluk Gümrük Kodunun artık ekonomik ve uluslararası gelişmelerin uzağında kalması ile 10.10.2013 yılında Birliğin resmi gazetesinde 952/2013 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Tüzüğü yayımlanmıştır¹⁵⁸. 2013’te yayımlanmış olan Tüzük sonrasında 2016 ve 2019 yıllarında belirli maddelerde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklik yapılan işlemlerden biri de dahilde işlem sürelerinde olmuştur.

12.10.1992 yılında Avrupa Birliği Resmi gazetesinde yayımlanmış olan 2913/92 sayılı yönetmeliğin Dahilde işlem başlıklı 114. maddesine göre, ithalat vergilerine ve ticari politika önlemlerine tabii olmaksızın topluluk dışı bölgelerden ithal edilecek olan hammadde ya da yardımcı maddelerin topluluk bölgesinde işleme faaliyetini gerçekleştirdikten sonra ihraç edilmesi veya ithal vergilerinin ödenmesi ve ihracı ile daha sonra geri alınmasına olanak sağlayan rejim dahilde işleme rejimi olarak tanımlanmıştır. Ülkemizde dahilde işleme rejimi adı altında geçen rejim Avrupa Birliği Yönetmeliğinde “Dahilde İşlem” adı altında anılmaktadır. Ayrıca ülkemizde olduğu gibi askıya alma sistemi ve geri ödeme sistemi Avrupa Birliğinde de bu isimlerle uygulama alanı bulmuştur¹⁵⁹.

¹⁵⁶ Sayılğan ve Şenol, s.40.

¹⁵⁷ EUR-Lex Access To European Union Law, “Council Regulation (EEC) No 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code”, 12.10.1992, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (31.05.2021).

¹⁵⁸ EUR-Lex Access To European Union Law, “Official Journal of the European Union L296/1 ”, 10.10.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).

¹⁵⁹ EUR-Lex Access To European Union Law, “Council Regulation (EEC) No 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code”, 12.10.1992, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).

2.4.1.Şartlı Muafiyet Sistemi ve Geri Ödeme Sistemi

Avrupa birliğinin vergi açısından uygulama alanı bulan sistemlerinin başında topluluk dışı olan eşyanın vergilerinin askıya alınması ile yani şartlı muafiyet sistemi çerçevesinde ithal edilmesi vardır. Bu askıya alma statüsünde olan eşyanın dahilde işleme rejiminden sonra ihraç edilmesi gerekmektedir. Avrupa birliğinde ilgili eşya, ihracat yerine, belirlenmiş kural ve kaidelere uyulması halinde diğer gümrük rejimlerine de tabii olabilmektedir. Uygulamadaki ikinci işlem ise, ithalat sırasında vergilerin alınması, ithal edilmiş olan eşyanın dahilde işleme rejiminden sonra yeniden ihraç edilmesi yada serbest dolaşıma girmesi halinde, ithalattan alınmış olan vergilerin geri iadesini gerektirir¹⁶⁰. Geri ödeme sisteminde ihracatın gerçekleştirilmesinin yanında transit rejim, antrepo rejimi, geçici ithalat rejimi, serbest bölgeye ihracatın gerçekleştirilmesi şartı ile ithalat sırasında ödenen vergilerin geri verilmesini isteyebilmektedir¹⁶¹.

2.4.2. Eşdeğer Eşya

Birliğin ilgili yönetmeliğinde Eş değer eşya uygulaması ile ilgili ise, eşdeğer eşyadan üretilmiş olan ürünlerin ithalinden önce topluluk bünyesinden ihracatına olanak sağlamaktadır. Eş değer eşya ithal eşyası ile aynı kalite ve özellikte olmalıdır. Ancak usulüne göre belirlenen bazı özel durumlarda, eş değer eşyanın ithal eşyasından daha üst bir üretim aşamasında olmasına izin verilebilmektedir. İşlem görmüş ürünün eşdeğer eşyadan temin edildiği durumlarda eşdeğer eşya ithal eşyası, ithal eşyası eşdeğer eşya olarak değerlendirilmiştir¹⁶².

Avrupa birliğinde dahilde işleme rejimini kullanan veya kullandıran bir firmanın yazılı bir şekilde dahilde işleme izni başvuru formunu doldurması sureti ile işleme faaliyetini gerçekleştireceği üye ülkenin gümrük idaresine müracaat etmesi gerekmektedir.

¹⁶⁰ Birol Çavuş, “Devletçe Uygulanan Bir İhracat Teşvik Unsuru: Dahilde İşleme Rejimi”, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_401.htm , (13.05.2021).

¹⁶¹ EUR-Lex Access To European Union Law, “Council Regulation (EEC) No 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code”, (12.10.1992), <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).

¹⁶² EUR-Lex Access To European Union Law, “Council Regulation (EEC) No 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code”, (12.10.1992), <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).

Avrupa birliğinde dahilde işleme faaliyeti için belge verilebilmesi için;¹⁶³

- İşleme tabii olan eşyanın veya eşyaların hiçbir eşya ile karşılaştırılabilir olmaması ve AB’de üretilmemiş olması,
- AB’de yurtiçi üreticilerinden uygun süre zarfında sağlanamamış olması, yeterli miktarda bulunmaması,
- Fiyat açısından iktisadi olmaması ve kalite açısından yeterli düzeyde olmaması gerekmektedir.

Avrupa birliğinde dahilde işleme izninin geçerlilik süresi, gümrük idaresi tarafından müracaat eden işletmenin özel ihtiyaçları ve ekonomik yeterliliği ile belirlenir¹⁶⁴. Avrupa Birliği resmi gazetesinde 09.10.2013 tarihinde yayımlanan yönetmelikte izin süreleri, gümrük idareleri tarafından belirlenmektedir. İzin süresi birlik dışı olan eşyanın ilgili prosedürlere tabii tutulduğu zaman başlamakta ve izin süresinin sonu ise izin bitmesinin ardından rastlayan ayın son günü olarak belirtilmiştir. İzin sahibinin talebi üzerine ise ek süreler verilebilir bu ek süre 12 ayı geçmemesi şartı ile uzatılabilir¹⁶⁵.

Türkiye’de olduğu gibi Avrupa Birliği’nde de dahilde işleme rejimi ilgili yönetmelik ve mevzuatta yer edinmiştir. Genel çerçevede bakılacak olursa çok farkı olmamakla birlikte birkaç farklılık gözlenmiştir. Türkiye de uygulanan dahilde işleme rejiminin ana çerçevelerini aşağıda ayrıntılı görmekteyiz.

2.5.TÜRKİYE’DE DÂHİLDE İŞLEME REJİMİ

Türkiye’de geçmişten bugüne birçok teşvik programı uygulanmıştır. Bu teşviklere birinci bölümde ayrıntılı olarak değinilmiştir. Çalışmanın ana konusu olan DİR çok sayıda avantaj sağlayan belirli vergi muafiyetleri sağlayan ekonomik etkili bir rejimdir. Dahilde işleme rejimi ve bu rejimin yıllar itibariyle gösterdiği gelişimlere, rejimin tarihçesini ve nasıl ortaya çıktığını ayrıntılı aşağıda inceleyeceğiz.

¹⁶³ Birol Çavuş, “Devletçe Uygulanan Bir İhracat Teşvik Unsuru: Dahilde İşleme Rejimi”, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_401.htm , (13.05.2021).

¹⁶⁴ Birol Çavuş, “Devletçe Uygulanan Bir İhracat Teşvik Unsuru: Dahilde İşleme Rejimi”, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_401.htm , (13.05.2021).

¹⁶⁵ EUR-Lex Access To European Union Law, “Official Journal of the European Union L296/1 ”, 10.10.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).

2.5.1. Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejimi ve Gelişimi

Tarih boyunca uluslararası pazarlarda korumacı politikalar uygulanmış ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra serbest ticaret politikalarına önem giderek artmıştır. Çalışmada daha önce belirtildiği üzere 1950’li ve 1960’lı yıllarda gümrük tarifelerinin düşürülmesi ile başlayan süreç 1980’li yıllarda tarifenin dışında olan araçların daha az yer tutması yönünde bir yol izlemiştir. Bunun akabinde ise 1990’lı yıllarda uluslararası ticaretle yapılan iş ve işlemler için ticari maliyetlere önem verilmiştir. Serbest ticareti bünyesine alan ülkeler, uluslararası ticarete gelişme sağlayabilmek amacıyla çalışmanın başında ayrıntılı olarak ele aldığımız ihracatı teşvik programlarından olan devlet teşvikleri, vergi istisna ve muafiyetleri ve gümrük rejimleri gibi birçok teşvik kapsamından faydalanmışlardır¹⁶⁶. Akabinde Uruguay Round Nihai senedi ile imzalanmış olan ve Türkiye’nin tarafı olduğu Dünya Ticaret Örgütü’nün “Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması” nezdinde ihracata yönelik olan devlet tarafından yapılan yardımların yasaklanması aynı zamanda da Gümrük Birliğinin gerektirdiği yükümlülükler sebebiyle, ihracatın gerçekleştirilmesi için ödenen doğrudan nakdi ödemeler şeklindeki devlet yardımları 1994 yılında yürürlükten kalkmıştır¹⁶⁷. 1996 tarihinden itibaren uygulamada olan dâhilde işleme rejimi, 1996 yılından önce dış ticaret politikasının bir aracı olarak “İhracatı Teşvik” rejimi kapsamında faaliyet göstermekteydi. 1980’li yıllarda korumacı politikalarından serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte dışa açılım desteklenmiş ve bunun akabinde Türkiye liberalleşmenin de etkisi ile rejime farklı bir boyut kazandırmıştır. Rejimin amacı, ihracat yapan işletmelere, uluslararası fiyatlarda ve nitelikte ara malı, yarı mamul, yardımcı madde, ambalaj malzemesi gibi girdileri hızla karşılama imkanı, gümrük vergilerinden muaf olmak üzere ticaret politikası önlemlerine de tabi tutulmadan dünya pazarında boy göstermesine yardımcı olmuştur¹⁶⁸.

Dâhilde işleme rejimi Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girişi ile gümrük mevzuatına dâhil olmuş ve 27.01.2005 tarihli 25709 sayılı karar ile resmi gazetede yayımlanmış ve halen aynı karar hükümleri ile yürütülmektedir¹⁶⁹. Yayımlanan karara göre, Dâhilde işleme rejimi kapsamına girmenin iki önemli şartı bulunmaktadır. Bunlardan

¹⁶⁶ Buket Altınöz ve Mehmet Altuntaş, s.641.

¹⁶⁷ Abdullah Takım ve Ş.Mustafa Ersungur, s.297.

¹⁶⁸ Binhan Oğuz, “Dâhilde İşleme Rejimi ve Tekstil Sektörüne Etkileri”, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2000, s.27.

¹⁶⁹ Emrullah Mete ve Ezgi Baday Yıldız, “Dâhilde İşleme Rejimi ve Cari Denge: Türkiye İçin Sektörel Bir Analiz”, Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Cilt:2, Sayı:7, 2017, s.39.

ilki, ithal rejim kapsamında ithal edilmesi söz konusu olan eşyanın yardımcı madde, hammadde gibi bir girdiyi ifade etmesi, ikincisi ise ithal edilen ara malının işlenip nihai ürün elde edildikten sonra ihraç edilmesidir. Bunlara ek olarak, rejimin kapsamına giren eşyanın, serbest dolaşımda olmayan yani Türk kökenli olmayan ya da Türk kökenli olmasa bile serbest dolaşıma giriş rejimi uygulanarak milli olmayan eşya kapsamında olması gerekir. 4458 sayılı Gümrük kanunu ve en son yayımlanan 2005 tarihli kararda da belirtildiği üzere rejim kapsamındaki eşya gümrük vergilerinden muaf olarak ithal edilir ve ticaret politikası önlemleri olan damping, kota ve sübvansiyon gibi önlemlerden muaf tutulacaktır¹⁷⁰.

Türkiye’de 1 Ocak 1996 Gümrük Birliği Anlaşması sonrasında uygulamaya konulan Dâhilde İşleme Rejimi, yurt içinde ki üretici firmaların üretecek oldukları malların girdilerini ülke içinde bulamadıkları veya daha az maliyetle yurt dışından buldukları girdileri işleyip üretimini gerçekleştiren ürünleri ihraç etmelerini sağlayan ihracatı teşvik sistemidir¹⁷¹. Bir diğer deyişle ihracat yapılabilecek malları üretebilmek için gereksinim duyulan ve dışarıdan ithal edilen gümrük vergisine tabii hammadde veya ana ürün için gereken ara mallarına gümrük muafiyeti getiren bir ihracat teşvik sistemidir¹⁷². Rejimin temel amacı, ihraç amaçlı üretim yapan firmaların sanayinin ihtiyacı olan ürünler için, üçüncü ülkelere ithal edilmesi gereken ara malların ticaret politikaları ve gümrük vergilerine tabii olmadan uygun şekilde temin edilip işlenmesi daha sonra bu işlenmiş ürünlerin ihracı yapılarak ülkede ihracatı arttırmak, ihraç edilen ürünlere uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç edilecek ürünleri çeşitlendirmek, söz konusu piyasaları geliştirmek ve dolayısı ile de ülkeye döviz girişini arttırmaktır. Rejim kapsamına alınan işleme faaliyetleri, eşyanın monte edilmesi, kurulumu ve bir başka eşya ile birleştirilmesi de dâhil olmak üzere işçiliğe tabi olması, eşyanın işlenmesi, yenilenmesi, tamir edilmesine kadar olan tüm süreç ve işlem görmüş ürünlerin kapsamına girmeyen ama bu ürünlerin üretim aşamasında kolaylık sağlayan önceden sınırları belirlenmiş eşyalar işleme faaliyetleri içindedir¹⁷³.

¹⁷⁰ Sinan Esen ve Diğerleri, “Dâhilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansının Etkisi: Dokuma Giyim ve Deri Sektörü Örneği”, Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 12, Sayı:2, 2016, s.395-396.

¹⁷¹ Ayberk Şeker, “Dâhilde İşleme Rejiminin Uluslar Arası Ticaret ve Sanayi Üretimi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Ampirik Çalışma”, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt: 30, Sayı:30, 2021, s.40.

¹⁷² Tunay Köksal ve diğerleri, “İhracat Teşvikleri: Dâhilde İşleme Rejimi ve Diğer Teşvik Uygulamaları”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010, s.2

¹⁷³ Gerçek, s.182.

Dâhilde işleme rejimi, ihracata yönelik sanayilerin teşvik edilmesi ve verimlilik düzeylerinin arttırılmasının yanında uygulanan gümrük tarifelerinin ihraç yapan sanayiler açısından kolaylaştırılmasını teminat altına alır. İhracat yapan işletmeler bazı girdileri ülke içi kaynaklardan temin edemedikleri hallerde yurt dışı kaynakları tercih etmek zorunda kalabilirler. İşte dâhilde işleme rejimi burada devreye girer ve ihracatçı firmaların ürettikleri ürünleri dünya pazarına sunarken, ithal ettikleri ara malları vergi ödemediğinden ithal etmek amacıyla avantaj sağlarlar¹⁷⁴.

Dâhilde işleme rejiminin özellikleri,¹⁷⁵

- Rejim kapsamındaki eşya geçici olarak ithal edilmektedir.
- Geçici olarak ithal edilmiş olan eşya serbest dolaşımda değildir.
- Dâhilde işleme rejimi çerçevesinde bir işleme faaliyeti söz konusu olduğu için bu özelliği bakımından geçici ithalattan ayrılmaktadır.
- Geçici olarak ithal edilip işlenmek üzere alınan eşyanın vergisi firmanın talebine bağlı olarak ya teminata bağlanır ya da geri verilmek şartıyla tahsil edilir.
- Geçici ithal edilen ürünler işlenip ihracatı yapıldıktan sonra teminatı çözülür ya da tahsil edilmiş olan vergiler geri ödenir.

Dahilde işleme rejimi gümrük birliği ile hayatımıza giren ve 2005 yılından sonra geniş bir uygulama alanı bulan bir rejimdir. Rejimin iki tane önem arz eden tedbiri söz konusudur. Bu tedbirler şartlı muafiyet sistemi ve geri ödeme sistemi olarak ikiye ayrılır. Şartlı muafiyet sistemi ve geri ödeme sisteminin işleyişlerini aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğiz.

2.6. DÂHİLDE İŞLEME REJİM TEDBİRLERİ

Dahilde işleme rejiminden yararlanmak için öngörülen amaç, üretici firmayı gümrük vergisi yükümlülüğünden kurtararak işletmenin sermaye yapısının güçlü hale getirilmesi ve ticaret politikası önlemlerinin muaf tutulması ile girdi ithal etmeye imkân sağlamasıdır. Rejime gelen eleştiri ise ithalatı arttırdığı yönündedir. Ama bu durum rejim kapsamında ithal edilmiş olan ürünün katma değer sürecine girdiğinde artan bir değer ile ihracatının gerçekleşmesi, kaliteli girdi imkanı sunması, yeni teknolojisinin kullanımına olanak sağlaması ve istihdam gücü kazandırması gibi

¹⁷⁴ Güven Sayılğan ve Coşkun Şenol, “Dâhilde İşleme Rejimi ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:0, Sayı:35, 2015, s.39.

¹⁷⁵ Cüneyt Çatuk ve Kadir Aydın, “Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejiminin Bitkisel Yağ Sektörü Üzerine Etkisi” Journal Of Institute Of Economic Development and Social Researches, Cilt:4, Sayı:15, 2018, s.748.

birçok faydası bulunduğu için tercih sebebi olmaktadır. Tüm bunların kapsamında dâhilde işleme rejimi tedbirlerini iki ana başlık altında inceleyebiliriz. Bunlar; Şartlı muafiyet sistemi ve geri ödeme sistemi olarak karşımıza çıkar ve ayrıntılı olarak açıklanacaktır¹⁷⁶.

2.6.1. Şartlı Muafiyet Sistemi

Dâhilde işleme izin belgesi kapsamında ihracının yapılması öngörülen ve nihai ürün üretebilmek için gerekli olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile ambalaj ve işletme malzemelerinin, Türkiye Gümrük Politikası önlemlerine tabii tutulmaksızın belli bir teminat karşılığında ithaline izin veren sisteme şartlı muafiyet sistemi denir¹⁷⁷. Bir başka görüşe göre, serbest dolaşımda olmayan ara malı ya da yarı mamülün işlem gördükten sonra Türkiye Gümrük Bölgesinden yeniden ihraç edilmesine, yeniden ihraç edilirken ise ticaret politikası önlemlerine tabii olmadan, ödenmesi gereken gümrük vergilerinin ise teminata bağlanması şartı ile gümrük gözetiminde geçici ithal edilmiş olan eşyanın işleme faaliyetine tabi olması ve nihai ürün olarak ihraç edilmesi halinde teminatın iade edildiği bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁷⁸.

Şartlı muafiyet sistemine tabii olan eşya;¹⁷⁹

- Serbest dolaşımda değildir.
- Ticaret politikası önlemlerine tabi olmayan eşyadır.
- Geçici olarak ithal edilmiş üretimde kullanılan eşyadır.
- Geçici olarak ithal edilmesi ile gümrük vergileri teminata bağlanır.
- Nihai ürün elde edildikten sonra ihraç edilirse teminat iade edilir.

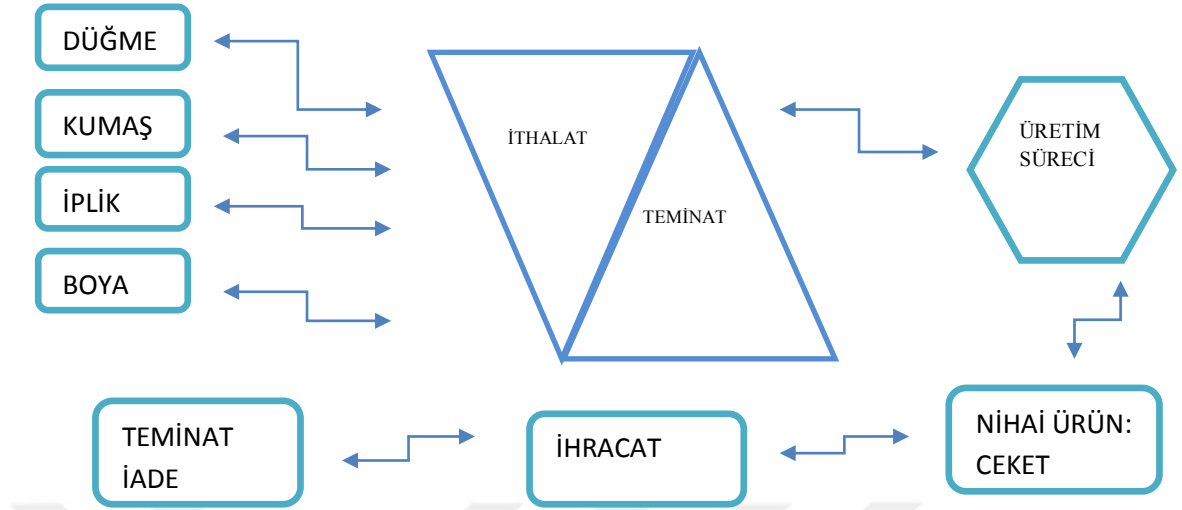
¹⁷⁶ Ufuk Selen, “Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları”, Ekin Kitapevi, 2019, s.166.

¹⁷⁷ Tunay Köksal ve diğerleri, s.2.

¹⁷⁸ Gerçek, s.184.

¹⁷⁹ Gerçek, s.185.

Şekil 1: Dâhilde İşleme Rejimi İşleyişi- Şartlı Muafiyet Sistemi

Kaynak: Güven Sayılğan ve Coşkun Şenol, “Dâhilde İşleme Rejimi ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkisi”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:0, Sayı:35, 2015. s.39.

Dâhilde işleme rejiminin işleyişini gösteren Şekil 1’deki örneklem Dahilde işleme rejiminin alt dalı olan şartlı muafiyet sisteminin görsel olarak açıklanmış halidir. Burada anlatılmak istenen olay örgüsü, ithal edilen düğme, iplik, kumaş ve boyanın vergilerden muaf tutularak teminata bağlanması, ithal edilen ürünlerin işlenmesi ile üretim sürecinin bitmesi ile ortaya çıkan nihai ürünün ihraç edilmesi sonrasında teminatın iade edilmesini anlatmaktadır.

Dâhilde işleme rejiminin en çok kullanılan alt dalı olan şartlı muafiyet, D1 belgesi**ile ihracat yapma taahhüdünde bulunulup ithal ara malı temini sağlanması ve bu mallara karşılık ortaya çıkan verginin askıya alınması sistemidir. Askıya alma sisteminde işletmeler, ithal ettikleri ara malı ya da yarı mamullerin karşılığı olan vergileri ödemeyip ithalatın yapıldığı gümrük idarelerine hesaplanmış olan vergiye eşdeğer teminatı yatırırlar ve bu sayede vergileri askıya alma hakkına sahip olmuş olurlar. Tüm bu sebeplerden ötürü şartlı muafiyet sistemine askıya alma sistemi de denilmektedir. Vergi muafiyetinden faydalanmak içinde belli kurallar koyulmuştur. İthalat kapsamında vergi muafiyeti hakkı sağlamak için taahhüt edilen ihracatın yerine getirilmesi şarttır. Eğer işletmeler şartlara uygun bir şekilde ihracı gerçekleştirmezler ise teminat kapsamında askıya alınmış olan vergilere ek olarak

cezalarda kesilerek işletmelerden tahsilatı yapılmaktadır. Bu sistemde alınan teminatın amacı, ülkenin vergi kaybı riskini güvenceye almasından kaynaklıdır¹⁸⁰.

Dahilde işleme rejimi çerçevesinde, Avrupa topluluğuna üye ülkelere yapılacak olan ATR dolaşım belgesi kapsamında nihai ürün ihracı için kullanılan yardımcı madde, hammadde ve yarı mamul, işlem görmemiş eşya ve mamülün gümrük vergisi ve var ise toplu konut fonunun tahsili ve saydığımız vergilerin dışındaki vergilerin teminata alınması şartıyla ithalatına izin verilmektedir. Bahsedilen izin, rejimden fayda sağlayan işletmelere özellikle telafi edici vergi ödeme anlamında yaşayacakları formaliteleri en aza indirme konusunda rahatlık sağlayabilmektedir. Ayrıca bu çerçevede yapılacak olan ithalatta ilgili gümrük idaresince, sadece şartlı muafiyette alınan belgeler aranacaktır. Bu özelliği ile deminde bahsettiğimiz dış ticarete aranan standardizasyon ve kontrolleri de en aza indirgeyecektir. Buna benzer

durum tercihli tarife uygulamalarında karşımıza çıkar. Menşei belge ile ispat edildiğinde geri ödeme sistemi kapsamında Avrupa Topluluğuna, Pan-Avrupa Menşe Kümülyasyonuna ve Pan-Avrupa-Akdeniz Menşe Kümülyasyonuna taraf olan ülkelere ya da serbest ticaret anlaşması imzalanmış olan bir ülkeye ihracı sağlanacak olan nihai bir ürünün yani işlem görmüş ürünün elde edilmesi için kullanılan yardımcı madde, hammadde, yarı mamul ve işlem görmemiş eşyanın gümrük vergisi ve var ise toplu konut fonunun tahsili ve tüm bu vergilerin dışındaki vergilerin teminata alınması şartıyla ithalatına izin verilir. Yine demin bahsettiğimiz gibi bu ithalat gümrük idaresince, sadece şartlı muafiyet kapsamında yapılan ithalatta kullanılan belgeler kullanılarak yapılabilecek ve işletmelere ithalat yaptığı zamanda kolaylık sağlayacaktır¹⁸¹.

2.6.1.1. Eşdeğer Eşya Kullanımı

Eşdeğer eşya kullanımı, Şartlı muafiyet sistemi çerçevesinde dahilde işleme izin belgesi kapsamında işlem görmüş ürünün elde edilmesi için ithal eşyasının yerine eş değer eşya olarak , asgari 8***(sekiz)'li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonu , ticari nitelik ve teknik özellikleri itibariyle aynı kalite ve nitelikleri taşıyan serbest

¹⁸⁰ Aslı Kocaefe ve Mutlu Yılmaz, “Dâhilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, 2013, s.209.

^{**}DİR kapsamında şartlı muafiyet sistemi çerçevesinde eş değer eşya kullanımını da içinde barındıran müsteşarlıkça düzenlenen belge D1 belgesidir. bkz. Hakim Denetim Danışmanlık ve Yetkilendirilmiş Gümrük Müşavirliği Limited Şirketi, <https://www.hakimygm.com.tr/haber-detay/d3-kodlu-belgelerde-gozetim-ve-korunma-onlemleri-hk>, (25.11.2021).

¹⁸¹ Hakan Uçak, “50 Soruda Dâhilde İşleme Rejimi”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s.32.

dolaşımdaki eşya kullanılabilir¹⁸². “Ama eşdeğer eşya olarak kullanılan tarım ürünlerinin ticari kalite ve nitelik bakımından ithal eşyası ile aynı özelliklere sahip olmasının tespit edilmesi 12’lik bazda gümrük tarife istatistik pozisyonu göre yapılır ve tespit yapılımasına yönelik ilave şartlar Bakanlık tarafından getirilebilir”¹⁸³.

Dâhilde işleme rejimi 2006/12 sayılı tebliğinde eş değer eşya kullanımı madde 6 da belirtildiği üzere, “eş değer eşya kullanılması söz konusu olduğunda ve belge kapsamına alındığında önceden ihracat yapıldıktan sonra ithalat yapılabilir ya da ithal edilen eşya serbest dolaşımda olan eşya ile birlikte kullanılabilir. Eş değer eşyanın kullanımı süresiz veya dönemsel olarak Bakanlıkça yasaklama ve kısıtlamalara tabi olabilir. İthal edilen eşyanın ithal edilmeden önce eş değer eşyadan elde edilen işlem görmüş ürünün ihraç edilmesi durumunda, buna karşılık olan ithalat belge süresi sonuna kadar yapılabilir. Bu durumda yapılan ithalat sırasında katma değer vergisi de dahil olmak üzere tüm vergiler (4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu saklı olmak kaydıyla) teminata bağlanır ve ticaret politikası önlemleri uygulanmaz”¹⁸⁴.

“Önceden ihracat işleminden sonra buna tekabül eden oranda ithal edilen eşya, belge sahibi firma tarafından serbestçe kullanılabilir. Ancak, ihracatı gerçekleştirilmeyen ithal eşyasının, işlem görmüş ürün veya ithal edildiği şekliyle belge sahibi firma ve/veya yan sanayici firmanın stoklarında bulundurulması zorunludur. İşlem görmüş ürünün eş değer eşyadan elde edildiği durumlarda, gümrük işlemlerinde ithal eşyası eşdeğer eşya , eşdeğer eşya ise ithal eşyası olarak değerlendirilir. Önceden ihracat konusu işlem görmüş ürünün ihracat vergisine tabi eşdeğer eşyadan elde edilmesi halinde, bu eşyaya tekabül eden ithalatın yapılmasından sonra iade edilmek üzere ihracat vergisi kadar teminat alınır¹⁸⁵.”

¹⁸² Tunay Köksal ve diğerleri, s.48.

¹⁸³ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 02.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.5.

*** Gümrük vergileri Türkiye’de 12’li bazda belirlenmektedir. Türkiye Avrupa Birliği ile de Ortak Gümrük Birliğine sahip olması nedeniyle 8’li bazdaki GTİP kodları Avrupa Birliği ülkeleri ile aynıdır. Bkz. Mevzuat net, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP), <https://www.mevzuat.net/fayda/gtip-nedir-nasil-tespit-edilir>, (03.12.2021).

¹⁸⁴ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 02.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.5.

¹⁸⁵ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 02.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.5.

2.6.1.2. Yurt İçi Alımlar

“İhracı dâhilde işleme izin belgesi çerçevesinde taahhüt edilmiş olan işlem görecektir olan ürünün elde edilmesi için yardımcı madde, hammadde, yarı mamul, mamul ve işlem görmemiş eşya ve ambalaj malzemeleri tebliğde belirtilen şartlı muafiyet kapsamında ithal edilebileceği gibi yurtiçinden de temin edilebilir. Dahilde işleme izin belgesi kapsamında, katma değer vergisinde tecil-terkin sistemine dayanarak eşya alımı ve belirlenen ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından alım yapılabilmektedir. Yurt içi alımlara ilişkin düzenlemeler ise İhracat Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Yine aynı şekilde belge dâhilinde yurtiçinden temin edilmiş olan eşya, 3065 sayılı katma değer vergisi ve 4760 sayılı özel tüketim vergisi kanunu hükümleri hariç olmak üzere ithal eşyası olarak değerlendirilir. Ancak yurtiçinden temin edilen eşya için, tebliğde belirtilen ikincil işlem görmüş ürününe ve döviz kullanım oranına ilişkin hükümler uygulanmaz¹⁸⁶. ”

2.6.1.3. Teminat

“Şartlı muafiyet sistemi ve dâhilde işleme izni veya belgesi kapsamında yapılan ithalat çerçevesinde doğan vergi, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunda belirlenen esaslara uygun olarak teminata tabii tutulmuştur. Ama söz konusu belgeler kapsamında yapılan ithalat sırasında uygulanan teminat oranı ve vergi tutarı İhracat Genel Müdürlüğü tarafından iki katına kadar arttırılabilir”¹⁸⁷.

Teminat,¹⁸⁸

- a- Para
- b- Bankalar tarafından verilen teminat mektupları
- c- Hazine tahvil ve bonoları

Sayılan unsurlardan biri veya birkaçından oluşabilir.

“Dâhilde işleme rejimi kapsamında indirimli teminat uygulaması çerçevesinde, yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası sahibi olan işletmeler belge veya izin müracaat tarihi öncesi iki takvim yılı içinde herhangi bir asgari 25 milyon ABD Doları ihracat yapan onaylanmış kişi statü belgesi sahibi imalatçı firmaların dahilde işleme izin belgesi/izni çerçevesinde yapacakları ithalatta, 2 yıl boyunca bu ithalattan doğan

¹⁸⁶Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 07.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.5.

¹⁸⁷Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 07.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.6.

¹⁸⁸ Tunay Köksal ve diğerleri, s.50.

verginin %1'inin teminat olarak yatırılması şartıyla gümrük idaresi tarafından ithalatın yapılmasına izin verilir”¹⁸⁹.

Rejimin iki tedbirinden biri olan şartlı muafiyet sistemi ve sağladığı kolaylıklardan yukarıda bahsedilmiştir. Rejimin bir diğer tedbiri olan geri ödeme sisteminden aşağıda bahsedilecektir.

2.6.2. Geri Ödeme Sistemi

Dâhilde işleme rejimi izin belgesi dahilinde serbest dolaşıma giren ara malı, yarı mamul, yardımcı madde, ambalaj, değişim görmemiş eşya ve işletme malzemesinden elde edilmiş işlem görmüş mamülün ihraç edilmesi halinde, ithalat sırasında vergisi ödenen girdilerin vergisinin Özel Tüketim Vergisi ve KDV hariç geri iade edilmesidir¹⁹⁰. Bir başka deyişle, ithal rejimi kapsamında tüm vergileri ödenip serbest dolaşıma girip millileşen eşyalardan yararlanılması ile ortaya çıkan nihai ürünün dâhilde işleme izin belgesi kapsamında diğer ülkelere ihraç edilmesi ile en başta ithalat sırasında ödenen vergilerin geri ödenmesidir.¹⁹¹

Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelere hammadde ithal eden işletmeler, ithal ettikleri hammadde ile ürettikleri eşyaları Avrupa Birliğine üyesi bulunmayan ülkelere ihracat yapması olasılığına karşı, gümrük beyannamesine ihraç edilen eşyanın “geri ödeme sistemi çerçevesinde ithal” edildiğini şerh düşmesi gerekmektedir. İşte bu şerh düşülmesi kapsamında AB üyesi olmayan ülkelere ihraç ettikleri malların üretim aşamasında ithal ettikleri girdiler için ödedikleri vergileri geri alabilme hakkına sahip olmaktadır¹⁹². “Bu kapsamda ithal edilen eşya için gümrük idaresince, ticaret politikası önlemleri uygulanır ve eşyanın ithali için öngörülen dış ticarete teknik düzenlemeler ve standardizasyon mevzuatı dahil diğer işlemlerin tamamlanması şartı aranır¹⁹³.”

¹⁸⁹ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 07.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.6.

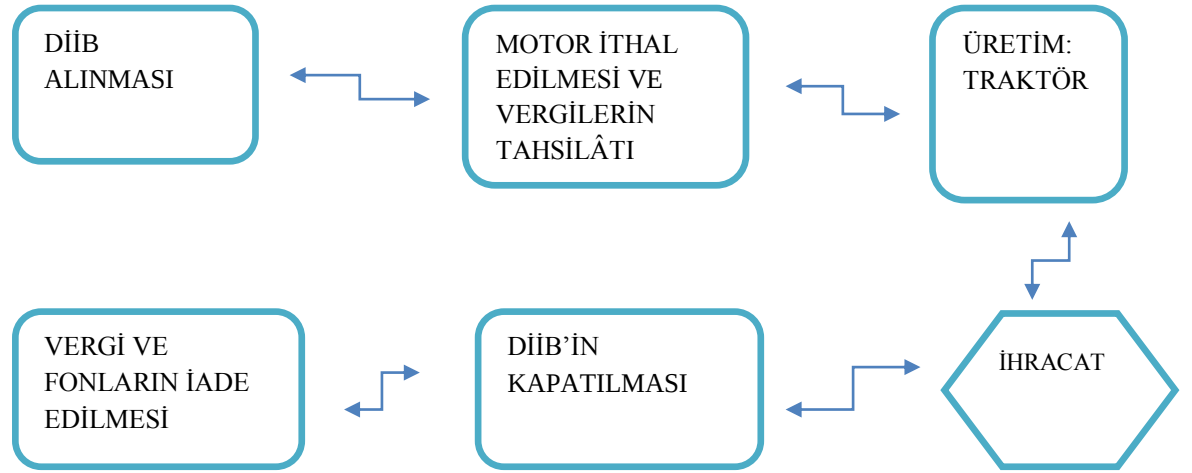
¹⁹⁰ Ali Haydar Yıldırım, “Dâhilde İşleme Rejimi ve Serbest Bölgeye Yapılan İhracat”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:29, Sayı:210, 2006, ss.38-39.

¹⁹¹ Tunay Köksal ve diğerleri, s.2.

¹⁹² Gülden Şişman, “Dâhilde İşleme Rejiminin Vergisel Avantajları ve İhlali”, Journal Of Current Researches On Social Sciences, Cilt:7, Sayı:4, 2017, ss. 267-268.

¹⁹³ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 02.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.8.

Şekil 2: Dâhilde işleme Rejimi- Geri Ödeme Sistemi

Kaynak: Aslıhan Nakiboğlu ve Dursun Aydın, “Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Analizi”, Araştırma Makalesi, Cilt:13, 2018. s.381.

Şekil 2’de Dâhilde işleme rejiminin alt dalı olan geri ödeme sisteminin görsel anlatımı karşımıza çıkmaktadır. Örnek bize, dâhilde işleme izin belgesinin alınması sonrasında ithal edilmiş olan ara malı motor’un vergilerinin ödenmesi, üretilmek istenen traktörün üretilmesi ve ihraç edildikten sonra izin belgesinin kapatılmasına istinaden ödenen vergilerin iade edilmesi sürecini aktarmaktadır.

Geri ödeme sistemi çerçevesinde düzenlenmiş olan Dâhilde işleme izni/ belgesi için ihracatın yapılmasının ardından 3 ay içinde, ithalat esnasında ödenen vergilerin geri iadesi için gümrük idaresine müracaat yapılması zorunludur. Belirlenmiş olan 3 ay içerisinde dâhilde işleme izni veya belgesinin gümrük idarelerine iletilmemesi halinde, 3 aylık sürenin bitişi ile birlikte 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun uyarınca tecil faizine ilişkin hükümler uygulanır¹⁹⁴.

Geri ödeme sisteminin uygulanamayacağı haller;¹⁹⁵

“Geri ödeme sisteminden, Avrupa Topluluğuna üye ülkeler menşeli tarım ürünleri ithalatı hariç olmak üzere;

- *“İthali miktar kotasına tabi olan,*

¹⁹⁴ Doğan Argun ve Nevber Zeynep Eroğlu, “Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt:11, Sayı:44, 2015, s.66.

¹⁹⁵ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 02.04.2021, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” s.9.

- *Şartlı muafiyet sistemi veya tercihli tarifelerden kotalar dâhilinde faydalanabilen,*
- *Tarım politikası veya işlenmiş tarım ürünleriyle ilgili özel düzenlemeler çerçevesinde ithalat vergilerine tabi olan,*
- *İthal eşyasının serbest dolaşıma giriş beyanının kabulü sırasında, işlem görmüş ürünlerden parasal ihracat iadesine tabi olan,”*

Yukarıda sayılan eşyalar yararlandırılmaz.

Dâhilde işleme rejimi tebliği madde 13'e göre, *Geri ödeme sistemi çerçevesinde düzenlenen dahilde işleme izin belgesi veya izni ihracat taahhüdünün tebliğde belirtilen hükümlere göre kapatılmasına müteakip 3 ay içinde, ithalat sırasında ödenen verginin iadesi için ilgili gümrük idaresine müracaat edilmesi zorunludur. Bu verginin ilgilinin müracaatı üzerine geri vermek kararının alındığı tarihten itibaren 3(üç) ay içerisinde ilgili gümrük idarelerince geri verilmemesi halinde, bu sürenin bitiminden itibaren 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanunun tecil faizine ilişkin hükümler uygulanmaktadır¹⁹⁶.*

Gerek dahilde işleme rejimi tebliğinden edinilen bilgiler gerekse bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar çerçevesinde geri ödeme sistemi açıklanmıştır. Hem şartlı muafiyet hem de geri ödeme sistemi kendi içinde alıcısı olabilen sistemlerdir. Çünkü firmaların bu sistemleri ne sebeple tercih ettiğinin ayrıntılarını 4. Bölümde inceleyeceğiz. Ancak iki sistem arasında ne gibi farklar olduğu da bu rejimi tercih eden firmalar açısından önemli olabilmektedir. O yüzden ki aşağıda iki sistem arasındaki farklara değineceğiz.

2.7. ŞARTLI MUAFİYET SİSTEMİ İLE GERİ ÖDEME SİSTEMİ ARASINDAKİ FARKLAR

İki sistem arasındaki temel fark, şartlı muafiyet sisteminde dahilde işleme rejimi hükümlerine göre uygulama alanı bulacak olan eşya, serbest dolaşıma girmediği yani millileşmediği için ithalat politikası tedbirlerine tabi olmaz ve vergilerden muaf tutulur. Muaf tutulan vergi teminata bağlanır yani vergi kadar teminat alınır bu alınan teminat nihai ürünün ortaya çıkması ve tekrar ihraç edilmesi halinde iade edilir. Ancak geri ödeme sisteminde rejim kapsamındaki eşya ticaret politikası tedbirlerine tabii olarak serbest dolaşıma girer, ürün işlenip ihraç edildikten sonra ise serbest

¹⁹⁶ Resmi Gazete, 2006/12 Sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, 02.04.2021, "<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>" s.10.

dolaşıma girdiğinde alınan vergi geri iade edilir.¹⁹⁷. İşte bu bağlamda vergilerin teminata alınması ile ödenmesi açısından finansal anlamda farklılık ortaya çıkmasa da fiili anlamda fark görülmektedir. Çünkü şartlı muafiyet sisteminde vergilerin nakden değil de teminat olarak alınması ve ilgili kurumlarca verilen teminat mektupları, hazine tahvil ve bonolarıyla sağlanması finansal anlamda avantaj sağlamaktadır. Bunun yanında şartlı muafiyet sisteminde karşımıza çıkan indirimli teminat uygulaması ile bu düzenleme önemli mali avantajlar sağlamaktadır. Örneğin, geri ödeme sistemi çerçevesinde dahilde işleme rejimine tabi bir vergi ödenirken, şartlı muafiyet kapsamında indirimli teminat uygulaması çerçevesinde çok daha cüzi miktarda bir ödeme yapılarak kalan sermaye işletmenin tasarrufunda istenildiği şekilde kullanılabilir. Bir diğer fark ise, işlenmek amacı ile ithal edilmiş olan eşyanın ithali anında karşımıza çıkmaktadır. Geri ödeme sisteminde, eşyanın serbest dolaşıma giriş rejimi kapsamında sağlanması gereken tüm şartların sağlanması ile ithal edilmesine izin verilmektedir. Ancak şartlı muafiyet sisteminde ithal anında ticaret politikası tedbirleri ve uluslararası ticarete standardizasyon ve teknik düzenlemelerle ilgili mevzuat aranmamaktadır. İşte bu sayede şartlı muafiyet hem zamandan tasarruf sağlarken hem de mali açıdan avantajlar sağlamaktadır¹⁹⁸.

Aslında şartlı muafiyet sisteminde de geri ödeme sisteminde de ortak nokta gerçekleştirilen faaliyetler kapsamında ithal ettikleri girdilere vergi ödememeleridir. Ancak birbirinden ayıran nokta ise karşımıza likidite anlamında ortaya çıkmaktadır. Likidite sorunu ise geri ödeme sistemi çerçevesinde karşımıza çıkar ve işletmelerin likidite daralması yaşamalarına sebep olabilir. Yaşanan likidite daralmasının işletmeler tarafından göze alınmasının nedeni ise bankalardan çeşitli sebeplerle alamadıkları teminattan kaynaklanmaktadır¹⁹⁹.

Şartlı muafiyet sistemi kapsamında işlem görmüş eşyanın dahilde işleme izin belgesi veya izni çerçevesinde ve bu belgelerin şartlarına uygun olarak yapılmış olması durumunda Türkiye gümrük bölgesi dışına ihracı gerçekleştirilemeyen ya da serbest bölgelere ihraç edildiği halde en geç dahilde işleme izin belgesi veya izninin süresinin bitiminden itibaren 3 ay içinde serbest bölgelerden başka bir ülkeye satışı yapılamayan ithal ürüne ait alınamayan vergi, tahsil edilir. Ancak geri ödeme sistemi

¹⁹⁷ Emine Koban ve Hilal Yıldırım Keser, “Gümrük Mevzuatında Dâhilde İşleme Rejimi ve Vergi Özelinde Karşılaşılan Sorunlar”, IV. Uluslararası Kafkasya- Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 7-8 Eylül 2018, s.371.

¹⁹⁸ Aslıhan Nakiboğlu ve Dursun Aydın, s.383.

¹⁹⁹ Emrullah Mete ve Ezgi Baday Yıldız, s.40.

çerçevesinde belge veya izin şartlarına uygun olarak ithal edilmiş ama belge veya izin süreleri kapsamında işlem görmüş ürün olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere ihracı gerçekleştirilemeyen ithal eşyasına ilişkin vergi, iade edilmez²⁰⁰.

Şartlı muafiyet sistemi ve geri ödeme sisteminin saydığımız özelliklerinden yararlanılarak aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 6: Şartlı Muafiyet Sistemi ve Geri Ödeme Sistemi Arasındaki Farklar

	Şartlı Muafiyet Sistemi	Geri Ödeme Sistemi
Teminat Ödenmesi	✓	X
İhracat Zorunluluğu	✓	✓
Ticaret Politikası Önlemleri	X	✓
Vergi Ödenmesi	X	✓
Serbest Dolaşıma Giriş Statüsü	X	✓
Vergi ve Fon İadesi	X	✓
Teminat İadesi	✓	X

Kaynak: Ümit Engin Tekin, “Dahilde İşleme Rejiminin İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkileri (1996-2016)”, International Journal Of Academic Value Studies (Javstudies), Cilt:3, Sayı:16, 2017, s.199. Çalışmasından faydalanarak düzenlenmiştir.

Tabloya istinaden şunları söyleyebiliriz, geri ödeme sistemi içinde vergilerin ödenmesi, ticaret politikası önlemlerine tabi olması, serbest dolaşıma girmesi şartlı muafiyetten ek olarak katılan farklar olarak karşımıza çıkar. Yani geri ödeme sisteminde tamamen millileşen bir eşya karşımıza çıkar. Şartlı muafiyette ise millileşme söz konusu değildir çünkü serbest dolaşıma girmeden ihraç edilir ve teminat iade edilir. Geri ödeme sistemi belki de bu kadar fazla işlem gerektirdiği için fazla tercih sebebi değildir.

²⁰⁰Eyyup İnce, “Dahilde İşleme İzin Belgesi, Ekonomik Etkileri, KDV Uygulaması ve Özellikli Hususlar”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:42, Sayı:368, 2019, s.33.

2.8. DÂHİLDE İŞLEME REJİMİ İZİN İŞLEMLERİ

Ekonomik etkili bir rejim olan dahilde işleme rejimi belirli izin ve belgelere tabiidir. Bu izin ve belgeler rejim kapsamında işlem kolaylıkları sağlamaktadır. Yani rejimden faydalanmanın ilk kuralı belge veya izin sahibi olmak diyebiliriz. İzin veya belgenin hangi hallerde alındığı ve ne gibi faydalar sağladığı konusunun ayrıntılı açıklamasına aşağıda değinilecektir.

2.8.1.Dahilde İşleme İzni ve Belgesi

İhraç amacı ile ithalat veya yurtiçi alımlara gümrük muafiyetli olarak imkan sağlayan belgeye, dahilde işleme izin belgesi denir. Rejim kapsamında, izin belgesinin dışında kalan işçilik ve işlem için, ihracat amacı ile gümrük muafiyetli olarak ithalat yapılmasına imkan veren izne dahilde işleme izni denir²⁰¹. Müracaatta bulunacak olan işletmenin bu ayırımı varmış olması gerekmektedir. Bir başka ifade ile, eşyanın tamir edilmesi, yenilenmesi, boyanması, monte edilmesi, birleştirip ambalajlanması, bedel olmadan ithalatı gibi işler için gümrük idareleri tarafından Dahilde işleme izni (Dİİ) verilmektedir. Bunların dışında kalanlar için ise dahilde işleme izin belgesi verilir²⁰².

İhracat yapmayı düşünen firmalar, ihracı tasarlanan malların üretim aşamasında kullanılmak üzere alınan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, ara malı ve ambalaj malzemelerinin öncelikle farklı vergisel yükümlülüklerden muaf tutulmak üzere ve ülkeye ihraç yapılması anlamında taahhütte bulunmak kaydı ile çeşitli teşvik ve kolaylıklardan faydalanabilirler. Bu teşvik ve kolaylıklardan faydalanabilmek için ise Dahilde İşleme İzni veya Dahilde İşleme İzin Belgesi alınması gerekmektedir ve zorunludur. Dahilde işleme izni için başvurular, basit işlemler için gümrük idaresine yapılırken; kapsamlı işlemler için ise Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğüne Elektronik ortamda yapılmaktadır²⁰³.

Dahilde işleme izin belgesi kullanmanın faydaları;²⁰⁴

²⁰¹ Hakan Uçak, s.37.

²⁰² OAİB, “Dahilde işleme belgesi ve izni hakkında bilgi verebilir misiniz?”, <http://www.oaib.gov.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (29.04.2021)

²⁰³ İMMİB, “Dahilde İşleme Rejimi (DİR) Nedir?”, <https://www.immib.org.tr/tr/ihracat-devlet-yarimlari-dahilde-ve-haricte-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dir-nedir.html> , (08.04.2021).

²⁰⁴Kutluhan Tanısalı, KTG Danışmanlık, “Dahilde İşleme Belgesi Danışmanlığı”, (<https://www.ktgegitim.com/danismanlik/dahilde-isleme-izin-belgesidiibdanismanligi-6651>), (08.04.2021).

- KDV-ÖTV, ithalat gümrük vergileri ile diğer vergi ve fonlardan muafiyet sağlaması,
- Ticaret politikası önlemlerine tabii olmaması,
- KKDF istisnası ve vergi, resim ve harç istisnası sağlaması,
- KDV’de Tecil-Terkin uygulaması kapsamında yurtiçi alım sisteminden faydalanmayı sağlaması,
- İndirimli teminat kullanımına imkân sağlar.

Dahilde işleme izin belgesi (DİİB) müracaatı için gerekli belgeler;²⁰⁵

- Noter onaylı ve aslı olan İmza Sirküleri,
- Aslı veya noter onaylı Ticaret Sicil Gazetesi,
- Vergi Daire Yazısı (Vergi Levhası aslı ve noter onaylı),
- İhracatçı Birliği Üyelik Belgesi,
- Firma Tanıtım Formu,
- Başvuru Dilekçesi,
- SSK Bildirgesi; son 12 aylık (her takvim yılı ile yenilenecektir) döneme ait olan,
- Elektrik Faturası son (her takvim yılı ile yenilenecektir) döneme ait,
- Kapasite Raporu (DİİB ile yapılacak ürüne ait bilgilerin bulunduğu)
- Taahhütname (noter onaylı).

Dahilde işleme izin belgesi çerçevesinde satın alınan ara malının kullanılması ile üretilen malların ihracı, belge sahibi mükellefler tarafından ihraç yapılabildiği gibi, farklı uygulamalarla farklı kişi ve kurumlar ile de ihraç edilebilmektedir. Bu durumda, dahilde işleme izin belgesi kapsamında üretilen eşyanın ihraç edilmesine konu olan ihraç ve teslim şekilleri şu şekildedir²⁰⁶;

- Dahilde işleme izin belgesi sahibi mükellefin söz konusu belge çerçevesinde ürettiği malları kendinin ihraç etmesi,
- Dahilde işleme izin belgesi sahibi mükellefin üretmiş olduğu ürünleri aracı ihracatçı aracılığıyla ihraç etmesi,

²⁰⁵Kutluhan Tanısalı, KTG Danışmanlık, “Dahilde İşleme Belgesi Danışmanlığı”, (<https://www.ktgegitim.com/danismanlik/dahilde-isleme-izin-belgesidiibdanismanligi-6651>), (09.04.2021).

²⁰⁶ Metin Öcal, “Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) Sahibi Mükelleflerin KDV İadesi Karşısındaki Durumu”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt: 38, Sayı: 327, 2015, s.156.

- Belge sahibi mükellefin, ürettiği malları bir başka mükellefe 3065 sayılı kanunun 11/1-C maddesi uyarınca ihraç kayıtlı olarak teslim etmesi,
- Dahilde işleme izin belgesi sahibi mükellefin ürettiği malları, bir başka dahilde işleme izin belgesi olan mükellefe 3065 sayılı kanunun geçici 17. Maddesi uyarınca teslim etmesi olarak sayılabilir.

1. Dahilde İşleme İzin Belgesi ve İznine Yapılan Müracaat;

2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararının 9. Maddesine istinaden yapılacak müracaat²⁰⁷;

- *“İthal eşyasının işlem görmüş ürünün elde edilmesinde kullanıldığının tespitinin mümkün olması,*
- *Türkiye Gümrük Bölgesindeki (serbest bölgeler hariç) üreticilerin temel ekonomik çıkarları ile Türk malı imajının olumsuz etkilenmemesi,*
- *İşleme faaliyetinin, katma değer yaratan ve kapasite kullanımını artıran bir faaliyet olması yanında, işlem görmüş ürünün rekabet gücünü ve ihraç potansiyelini artıran koşullar yaratıyor olması,*
- *Firmaların dahilde işleme izin belgeleri/dahilde işleme izinleri kapsamındaki performansları,”*

Sayılan kriterler kapsamında değerlendirilmektedir.

2. Belgenin Gönderileceği Merciler;

“Dahilde işleme izin belgesi sahibi firma talebine istinaden, belgenin elektronik ortamda ki kayıtları dikkate alınarak kağıt ortamında basılı bir nüshası, ilgili bölge müdürlüğünce ilgili firmaya gönderilir. Ayrıca, düzenlenen dahilde işleme izin belgeleri aylık listeler halinde Resmî Gazete’de yayımlanır²⁰⁸.”

3. Dahilde İşleme İzni Verilecek Haller;

Dahilde işleme izni çerçevesinde, ilgili kararda belirtilen yasaklı eşyalar hariç olmak üzere²⁰⁹;

²⁰⁷ Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Md. 9)(27.01.2005), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (18.04.2021). s.10.

²⁰⁸ Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete Md. 18”, (20.12.2006), s.12, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (22.05.2021).

²⁰⁹İTKİB, “İhracat 2006/12 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği ve Ekleri (Deredilmiş Metin) ”, <https://www.itkib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-dis-ticaret-dahilde-isleme-rejimi-tebligler-genelgeler-ve-talimatlar-tebligler-ve-ekleri-ihracat-200612-sayili-dahilde-isleme-rejimi-tebligi-ve-ekleri-dercedilmis-metin.html> , (19.04.2021).

- “Elyaf, iplik, ham ve mamul mensucat (astar dahil) gibi temel tekstil hammaddeleri ile tekstil ve deri kimyasal maddeleri dışında kalan yardımcı maddelerin (tela, etiket, düğme, fermuar, çitçit, rivet, askı, kuşgözü, şerit, kordela, lastik vb.) ithalatını müteakip, ihraç ürünlerinin elde edilmesinde kullanılması,
- Kıymetli maden ve taşların, 32 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Karar hükümleri çerçevesinde ithalatını müteakip, işlendikten sonra ihraç edilmek üzere işçiliğe tabi tutulması,
- Eşyanın korunması, görünüş ya da satış kalitesinin iyileştirilmesi, yeniden dağıtım veya yeniden satış için hazırlanmasına yönelik işlemler,
- Eşyanın montajı, kurulması, diğer eşyayla birleştirilmesi, bir araya getirilmesi veya ihraç edilecek eşyanın tamamlanması dahil olmak üzere işçiliğe tabi tutulması,
- Eşyanın yenilenmesi ve düzenli hale getirilmesi dahil olmak üzere tamir edilmesi veya boyanması,
- Eşyanın elden geçirme ve ayarlar da dahil olmak üzere onarımı,
- Eşyanın baskı işlemine tabi tutulması, asorti edilmesi, etiketlenmesi, ambalajlanması, temizlenmesi, elenmesi, fiziksel boyutunun değiştirilmesi, kavrulması veya kabuğundan ayrılması,
- Fide ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere kesme çiçek yetiştirilmesi,
- Çelik Filmaşın ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere çivi ve tel üretimi,
- Rulo sacın ithalatını müteakip, ihraç edilmek üzere kesilmiş sac elde edilmesinde kullanılması,
- Bedelsiz olarak ithal edilen eşyanın işleme faaliyetine tabi tutulması (Tarım ürünlerindeki bedelsiz ithalat, Savunma Sanayi Projeleri kapsamında bedelsiz ithalat ile 8531.20.40 gümrük tarife istatistik pozisyonunda yer alan “Aktif matris sıvı kristal tertibatlı olanlar (LCD)” isimli maddenin bedelsiz ithalatı hariç olmak üzere),”

Yukarıda sayılan eşyaların ithaline izin verilmektedir.

4. Gümrük İdaresince Dahilde İşleme İzni Verilmeyecek Eşya Listesi;²¹⁰

FASIL –GTİP	EŞYA ADI
01-04	Tüm eşyalar
05	Tüm eşyalar (bağırsak hariç)
0601	Tüm eşyalar
07-15	Tüm eşyalar
16	Tüm eşyalar(salyangoz hariç)
17-24	Tüm eşyalar
43	Tüm eşyalar (Aksesuar olarak kullanılmak amacıyla ithal edilecekler ile koyun ve kuzu kürkü hariç)
42.03.10	Tüm eşyalar (Tamir amaçlı olanlar hariç)
7311.00.91.90.00	Oksijen Tüpleri
8481.80.19.00.11	Musluklar
8528.72.30.00-8528.72.00.00	Televizyonlar (Tebliğin 14/1-d bendinde belirtilen işleme faaliyetine tabi tutulacak televizyonlar hariç)

5. Belge /İzin Süreleri;

Dahilde işleme izin belgesinin ya da izninin süresi sektöre göre azami on iki ay olarak tespit edilmiştir. Ama gemi inşa, komple tesis vb. ile üretimi 12 ayı katlayan ürünler ve savunma sanayi sektörüne giren ürünlerin ihracatı için düzenlenmiş olan belgenin veya iznin süresi, proje süresi kadar tespit edilebilir²¹¹. “Sürenin başlangıcı, dahilde işleme izin belgesi veya izninin başlangıç tarihidir. Süre sonu ise, ek süre, haklı ve mücbir sebepler ile fevkalade hallere ilişkin süreler dahil olmak üzere belge/izin süresi bitiminin rastladığı ayın son günüdür”²¹².

“Dahilde işleme izin belgesi kapsamında ilk ithalatın yapıldığı tarih esas alınmak suretiyle belge süresi azami 3 (üç) ay uzatılır. Belge kapsamında hiç ithalat yapılmaması halinde de belge süresi azami 3 (üç) ay uzatılır. Ayrıca, firmanın

²¹⁰OAİB, “Dahilde İşleme Belgesi ve İzni Hakkında Bilgi Verebilir Misiniz?”, <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (09.05.2021).

²¹¹OAİB, “Dahilde İşleme Belgesi ve İzni Hakkında Bilgi Verebilir Misiniz?”, <http://www.oaib.gov.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (15.05.2021).

²¹²Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete Md. 20”, (20.12.2006), s.13, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (15.05.2021).

belgeli performansı dikkate alınarak dahilde işleme izin belgesine verilecek ek süreler, bu Karara istinaden yayımlanacak tebliğ ile belirlenir”²¹³.

6. Ek süre müracaatı;

Dahilde işleme rejimi tebliği 21. Maddenin birinci fıkrası uyarınca işletmeler, *“dahilde işleme izin belgelerine ek süre almak için en geç belge süresi sonundan itibaren 3 ay içinde elektronik ortamda Bakanlığa müracaat etmeleri gerekir.”* Ayrıca yine 21. Maddenin beşinci fıkrası uyarınca, *“proje süresine ilişkin dahilde işleme izin belgelerine ek süre almak için, Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen uygulama esasları çerçevesinde, izne ilişkin beyanname aslı, gerçekleştirilen ihracata ilişkin liste ve bu listede yer alan gümrük beyannamelerinin iznin ihracat taahhüdünün kapatılmasında kullanılacağına ve bu bilgilerin doğruluğuna dair taahhütname ile birlikte en geç izin süresi sonundan itibaren 1(bir) ay içerisinde ilgili gümrük idaresine, müracaat etmeleri gerekir”²¹⁴. “Şartlı muafiyet sistemi kapsamında haklı sebebe ilişkin verilecek ek süre içerisinde, belge/izin kapsamında alınacak teminat tutarı 2 (iki) katına kadar artırılabilir”²¹⁵.*

7. Haklı ve mücbir sebepler;

Dahilde işleme izin belgeleri kapsamında haklı ve mücbir sebeplerin varlığı durumunda işletmelere ek süreler verilebilmektedir. İşletmenin dahilde işleme izin belgesi kapsamında taahhütte bulunulan ihracatın %25’inin gerçekleştirilmesi halinde işletmeye belge süresinin yarısı kadar ek süre ile yükümlü olan işletmenin kamu otoriteleri tarafından faaliyetlerine kısıtlama veya durdurma kararı alınması ya da işletmeye el konulması gibi mücbir sebeplerle ek süre verilmektedir²¹⁶.

8. Belge/İzin iptali; *“Firmanın talep etmesi üzerine, kullanılmayan dahilde işleme izin belgesi iptal edilir. İptal müracaatı elektronik ortamda Bakanlığa (İhracat Genel Müdürlüğü) yapılır”²¹⁷.*

²¹³Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı (Değişik:R.G.-18/04/2014-28976)”, (27.01.2005), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (18.04.2021). s.12.

²¹⁴Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete Md. 21”, (20.12.2006), <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (15.04.2021),s.13.

²¹⁵Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Madde 11”, (27.01.2005), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (18.04.2021). s.13.

²¹⁶ Başkol, s.5.

²¹⁷ Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete Md. 44”, (20.12.2006), <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (27.05.2021),s.29.

2.9. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA DÖVİZ KULLANIM ORANI

Dahilde işleme rejimi çerçevesinde uygulanan sistemin yurt içindeki üretici işletmeleri olumsuz yönde etkilememesi için, sektör bazında ithal hammaddeye olan bağımlılığın engellenmesi ve cari açığın artmasını önlemek amacıyla bir takım önlemler alınmıştır. İşte bu alınan önlemlerin başını ise döviz kullanım oranı tutmaktadır²¹⁸. Bu oran şu şekilde ifade edilebilir, dahilde işleme izin belgesi kapsamında CIF ithal tutarının FOB ihrac tutarına olan yüzde oranıdır²¹⁹. Döviz kullanım oranının amacı, dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihrac sonrası ülkeye ne kadar döviz girişi olduğunun öğrenilmesini sağlamaktır. Bir başka deyişle şöyle söylenebilir; rejim kapsamında yurtdışından ithal edilecek olan ara malı için ödenen döviz ile ihrac sonrası ülkeye kazandırılan dövizin oranı karşılaştırılıp yurtdışına ne kadar döviz ödendiğinin bulunmasını sağlamaktadır²²⁰. Dahilde işleme rejimi tebliğinin 17. Maddesi çerçevesinde, “*Dahilde işleme izin belgesi kapsamında döviz kullanım oranı Bakanlıkça %80’i geçmemek üzere belirlenir. Ancak ikincil işlem görmüş tarım ürünleri taahhüdü içeren belgelerde bu oran Bakanlıkça azami %100 olarak tespit edilebilir.*” Ayrıca “*Bakanlık uluslararası emtia piyasalarındaki konjoktürel fiyat dalgalanmalarından dolayı bu oranları dönemsel ve sektörel olarak yükseltme yetkisine sahiptir*”²²¹.

Döviz kullanım oranı²²²;

- “*Dahilde işleme izninde ve dahilde işleme belgesi kapsamındaki bedelsiz ithalatta,*
- *Dahilde işleme izin belgesi süresinin sona ermesinden sonra ya da ihracat taahhüdü kapatıldıktan sonra geri gelen işlem görmüş ürün için yeni bir dahilde işleme izni düzenlenmesi halinde yeni belgede,*
- *Dahilde işleme izin belgesi kapsamında yurtiçi alımlarda bu oran aranmaz.*”

²¹⁸ Ümit Engin Tekin, “Ekonomik Etkili Gümrük Rejimlerinin Türkiye’de Kullanımı ve Dış Ticaret Dengesine Etkileri”, Journal Of Social And Humanities Sciences Researc, Cilt:5, Sayı:19, 2018, s.559.

²¹⁹ OAİB, “İhracat Sayılan Satış ve Teslimler (D3 Kodlu Dahilde İşleme İzin Belgesi) Hakkında Bilgi Verebilir Misiniz?”, <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-ihracat-sayilan-satis-ve-teslimler-d3-kodlu-dahilde-isleme-izin-belgesi-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>, (15.04.2021).

²²⁰ Ümit Engin Tekin, s.559.

²²¹ Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete Md. 17”, (20.12.2006), <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, (15.04.2021),s.12.

²²² Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete Md. 17”, (20.12.2006), <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, (15.04.2021),s.12.

Dahilde işleme rejimi kararı madde 9'un 17.07.2009 da değişikliğe uğrayan fıkrası uyarınca, *“Dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında ihracat taahhüdünün azami %1'i oranında değişmemiş eşya ithalatına izin verilebilir. Ayrıca, belge/izin kapsamında ithaline izin verilecek işletme malzemesi değeri, ihracat taahhüdünün %2'sini geçemez. Ancak, doğal taşlar ile kıymetli maden ve taş ihraç taahhüdü içeren belgede/izinde, bu oran %10'a kadar tespit edilebilir”*²²³.

2.10. TECİL-TERKİN UYGULAMASI

Dahilde işleme izin belgesi çerçevesinde uygulanan en önemli vergi teşviki katma değer vergisi tecil-terkin uygulamasıdır. Bu çerçeve de ortaya çıkan katma değer vergisi önce tecil edilmekte daha sonra ihracatın öngörülen şartlar çerçevesinde yapılması ile tecil edilmiş olan katma değer vergisi terkin edilmektedir. Bunların kapsamında devreden katma değer vergisi varsa, tecil edilecek olan KDV olmayacağı için ortaya iade edilmesi gereken KDV çıkacaktır²²⁴. *“DİİB sahibi mükelleflere belge kapsamındaki hammadde ve yardımcı madde niteliğindeki malların tecil-terkin sistemi çerçevesinde teslimi ihtiyaridir. DİİB sahibi mükelleflere, dahilde işleme rejimi kapsamında ihraç edilecek ürünlerin imalinde kullanılacak maddeleri teslim edecek satıcıların KDV mükellefi olmaları yeterli olup, ayrıca imalatçı olmaları şartı aranmaz”*²²⁵.

3065 sayılı Kanunun geçici 17. maddesi ile *“dahilde işleme rejimi kapsamında ihraç edilecek malların üretiminde kullanılacak maddelerin tesliminde bölgeler, sektörler veya mal grupları itibarıyla 3065 sayılı Kanunun (11/1-c) maddesi hükmüne göre işlem yaptırma konusunda Bakanlar Kuruluna yetki verilmiştir. Söz konusu yetkiye dayanılarak yayımlanan 16/4/2001 tarih ve 2001/2325 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla dahilde işleme izin belgesi kapsamında ihraç edilecek ürünlerin imalinde kullanılacak maddelerin dahilde işleme izin belgesine sahip mükelleflere tesliminde sektörel ayırım yapılmaksızın 3065 sayılı Kanunun (11/1-c) maddesinde düzenlenen tecil-terkin kapsamında işlem yapılabilmesi karara bağlanmıştır. 3065 sayılı Kanunun geçici 17 nci maddesinin uygulanmasında ihracat süresi olarak 3065 sayılı*

²²³ Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Madde 9”, (27.01.2005), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (18.04.2021). s.11.

²²⁴Eyyup İnce, s.32.

²²⁵ Gelir İdaresi Başkanlığı, “28983 Sayılı Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği”, (26.04.2014), https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/kdvgeneluygulamatebliği/kdv_genteb.pdf , (22.04.2021).

Kanunun (11/1-c) maddesindeki üç aylık süre yerine dahilde işleme izin belgesinde öngörülen süreler esas alınır”²²⁶.

“Dahilde işleme izin belgesinde yer alan malların alımlarında tecil-terkin sistemi çerçevesinde işlem yapılmasını isteyen mükellefler, dahilde işleme izin belgesini satıcılara ibraz ederek, hesaplanan Katma Değer Vergisinin kendilerinden tahsil edilmemesini talep ederler. Satıcılar, DİİB’e istinaden yaptıkları teslimlerde, söz konusu belgenin "İthal Edilen Maddelerle İlgili Bilgiler" bölümünü bu kapsamdaki teslimlerine uygun şekilde doldurarak imzalar ve kaşelerler. Bu şekilde şerh düşülen belgelerin bir fotokopisi, belge sahibi tarafından imza ve kaşe tatbik edilmek suretiyle onaylanır ve satıcıya verilir. Tecil-terkin uygulaması kapsamında teslim edilen mallar için düzenlenen faturaya; "3065 sayılı KDV Kanununun Geçici 17 nci maddesi hükmü gereğince KDV tahsil edilmemiştir." ibaresi yazılır. Kapsama giren ve girmeyen teslimlerin birlikte yapılması halinde, tecil-terkin uygulanabilecek ve uygulanamayacak olan mallar için ayrı ayrı fatura düzenlenir. 3065 sayılı Kanunun geçici 17nci maddesi kapsamında mal teslim eden satıcıların tecil edilecek vergilerinin hesabı Tebliğin ilgili bölümünde yer alan açıklamalara göre yapılır. 3065 sayılı Kanunun geçici 17nci maddesi kapsamında tecil edilen KDV, dahilde işleme rejiminde öngörülen süreler içinde ihraç edildiğinin belgelendirilmesi kaydıyla terkin edilir. Terkin işleminin yapılabilmesi için öncelikle dahilde işleme rejimi kapsamında teslimin yapıldığı döneme ait beyannamenin verilme süresi içinde, alıcılar tarafından onaylanarak verilen DİİB’in örneği veya bu belgenin tarih ve sayısı ile satılan malın cins, miktar ve tutarına ilişkin bilgilerle satıcı tarafından onaylanan bilgileri ihtiva eden liste bağlı olunan vergi dairesine bir dilekçe ekinde verilir. Bu belgelerle birlikte satış faturalarının fotokopisi veya fatura bilgilerini içeren firma yetkililerince kaşeli ve imzalı bir liste de dilekçelere eklenir”²²⁷.

DİİB sahibi mükelleflere yapılacak olan teslimlerle ilgili tecil edilecek olan KDV’nin terkin edilebilmesi için ihracatçı tarafından belge sahibinin ürettiği malların ilgili belge süresi içersinde uzatılan sürelerde dahil olmak kaydı ile ihracatının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tecil- terkin uygulaması itibariyle satın alınmış malzemelerden üretilmiş olan eşyaların izin belgesinde uygun görülen süre ve

²²⁶ Gelir İdaresi Başkanlığı, “28983 Sayılı Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği”, (26.04.2014), https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/kdvgeneluygulamatebliği/kdv_genteb.pdf, (22.04.2021).

²²⁷ Gelir İdaresi Başkanlığı, “Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği”, Sayı: 28983 (26.04.2014), https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/kdvgeneluygulamatebliği/kdv_genteb.pdf, (22.04.2021).

şartlarda ihraç edilememesi durumunda, uygun görülen zamanda alınmamış olan vergi tecil edilme tarihi itibarıyla vergi ziyai cezası da eklenerek gecikme zammı ile alıcıdan tahsil edilmektedir. Eğer ihraç kaydı ile alınan mallar ihraç edilemezse ya da verilen süre sonrasında ihraç edilir ise, dahilde işleme izin belgesi kapsamında ihraç kaydı ile yapılan ilgili teslim, ihraç kaydı ile teslim olmaktan çıkar ve nitelik itibarı ile yurtiçi mal teslimine dönüşmektedir²²⁸.

2.11. DAHİLDE İŞLEME KAPSAMINDA TELAFİ EDİCİ VERGİ

Ülkemizin taraflarından biri olduğu anlaşma şartlarına uygun olarak dahilde işleme rejimi kapsamında elde edilen Türk kökenli eşyanın anlaşmalara taraf olan ülkelere ithalatının yapılmasında tercihli tarife uygulamasından faydalanılması ve bunların bünyesine giren serbest dolaşımda olmayan eşyanın ithal vergilerinin ödenmesi ve tüm bunlara ilişkin belgelerin onaylanması şartına bağlı olması durumunda ithalata ait bir sorumluluk doğar ve bu durumda telafi edici verginin ödenmesi söz konusu olur²²⁹. “4458 sayılı gümrük kanunun 194. Maddesi gereği bu söz konusu olan durum, geri ödeme sisteminden yararlanan eşya için bu gümrük yükümlülüğü doğmamakla birlikte ödenmiş olan ithalat vergileri geri verilmez²³⁰”.

Rejim çerçevesinde yapılan ithalatta, rejimden yararlanacak olan işletme üretecek olduğu eşyayı ihraç edeceğini taahhüt ederek ara malını ithal eder ve ithalat sırasında ödeyeceği gümrük vergileri için teminat verir. Bu ithalat sonrasında iç piyasadaki diğer üreticilerin bu fiyat avantajından etkilenmesine karşı serbest ticaret anlaşması imzalanan yada AB üyesi ülkelere yapılan ihracatta telafi edici vergi tahsil edilmektedir²³¹.

Dâhilde işleme izin belgesi öncülüğünde ihracatın, A.TR dolaşım belgesi ile ve bu belgeye üye ülkelere yapılması halinde, nihai ürünlerin üretiminde kullanılan üçüncü ülke kökenli ara malı, yarı mamul ve yardımcı madde gibi girdilere ilişkin vergiler menşe ülkelerle yapılan anlaşmalardaki lehimize olan hükümler saklı olmak kaydı ile ödenir.²³² Dahilde işleme rejimi kapsamında ve şartlı muafiyet sistemi çerçevesinde

²²⁸ Gelir İdaresi Başkanlığı, “Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği”, Sayı: 28983 (26.04.2014), https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/kdvgeneluygulamatebliği/kdv_genteb.pdf , (29.05.2021).

²²⁹ Ertan Aydoğan, “Telafi Edici Verginin KDV İade Alacağından Mahsup Edilmesi”, Mali Çözüm Dergisi, Cilt:30, Sayı:162, 2020, s.251.

²³⁰ Resmi Gazete, “4458 Sayılı Gümrük Kanunu”, (27.10.1999), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf> , Cilt:39, Sayı:5, (06.06.2021).

²³¹ Hüseyin Güçlü Çiçek ve Orhan Atalay, “Gümrük İdarelerinde Eş Etkili Vergiler ve Fonların Tahsili, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Gümrük ve Ticaret Dergisi, Cilt:10, Sayı:10, 2017, s.19.

²³² Anonim, “İhracat El Kitabı”, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2002, s.48

elde edilmiş olan Türk menşeli eşyanın anlaşmaya tabi olan ülkelere ithali, serbest dolaşımda olmayan ancak bunların bünyesine giren girdilerin ithalat vergilerinin ödenmesine bağlanmıştır. Telafi edici vergi olarak anılan bu vergi, ihracat beyannamesinin tescil edildiği tarihte doğar ve söz konusu eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi'nden çıktığı tarihe kadar ödenmesi gerekli bir vergi türüdür. Eğer telafi edici vergi zamanında ödenmez ise, vergi kaybı oluşacağından gümrük ihlali sayılmaktadır ve ithalat vergilerinin ¼ 'ü kadar idari para cezasına katlanmak zorunda kalır. Ama yükümlüsüne vergisinin ödenmediğinin tespit edilmeden bildirilmiş olması durumunda idari ceza uygulanmaz²³³.

2.12. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ ÇERÇEVESİNDE YAPILAN İŞLEMLER

2.12.1. İhracatın Gerçekleştirilmesi

“İhracatın gerçekleştirilmesi, dahilde işleme izin belgesinde/dahilde işleme izninde ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünün, bu Karar ile ihracat rejimi ve gümrük mevzuatı hükümleri çerçevesinde Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere ihraç edilmesidir”²³⁴.

Ancak, “şartlı muafiyet sistemi kapsamında, belge veya izin süresi içerisinde serbest bölgelere yapılan ihracata konu olan eşyanın en geç işleme izin belgesi veya izin süresinin bitiminin akabinde 3 ay içinde; serbest bölgelerden başka bir ülkeye satışının yapıldığının, Yatırım Teşvik Belgesi ya da başka bir belge/izin çerçevesinde Türkiye Gümrük Bölgesine ithalatının yapıldığının, serbest bölgelerde bulunan tesislerin yapımında kullanıldığının, serbest bölgelerde bulunan tesislerde makine-teçhizat, demirbaş kayıtlı eşya veya bunların parçası olarak kullanıldığının, serbest bölgelerde yerleşik gemi inşa faaliyetinde bulunan firmalara gemi inşasında kullanılmak üzere tesliminin yapıldığının, serbest bölgelerden gümrüksüz satış mağazalarına satışının yapıldığının veya serbest bölgelerden kara, deniz ve hava taşıtlarına kumanya olarak tesliminin yapıldığının tevsiki kaydıyla, belge/izin ihracat taahhüdü kapatılır”²³⁵. Aynı durum geri ödeme sistemi içinde geçerlidir.

²³³ Gerçek, s.308.

²³⁴ Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Madde 13)(27.01.2005), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , (18.04.2021). s.13.

²³⁵ T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, “Dahilde İşleme Rejimi Tebliği İhracat:2006/12”, (20.12.2006), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10868&MevzuatTur=9&MevzuatTerTip=5> , (23.04.2021).

2.12.2. İhracat Taahhüdünün Kapatılması

Dahilde işleme izin belgesi için ihracat taahhüdünün kapatılması işlemi, en geç belge süre sonundan itibaren üç ay içinde elektronik ortamda ve 2006/12 sayılı dahilde işleme rejimi tebliğinde yer alan bilgi ve belgeler ile birlikte ihracat genel müdürlüğünce belirlenmiş olan ilgili bölge müdürlüğüne müracaat edilmesi gerekir²³⁶. “Dahilde işleme izni için ihracat taahhüdünün kapatılması en geç izin süresi sonundan itibaren 1 ay içerisinde gerekli bilgi ve belgelerle gümrük idaresine başvurulması ile neticelendirilir. Dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni ihracat taahhüdünün kapatılmasına ilişkin bilgi ve belgelerin belirtilen süreler içerisinde ibraz edilmemesi veya ibraz edilen bilgi ve belgelerde eksikliğin tespiti halinde, bu eksiklikler 1 (bir) ay içerisinde tamamlanmak üzere ilgili bölge müdürlüğü/gümrük idaresi tarafından firmaya bildirilir. Bu süre içerisinde eksik bilgi ve belgelerin tamamlanmaması durumunda, ihracat taahhüdü mevcut bilgi ve belgelerle, dahilde işleme rejimi tebliğinin 45 inci maddesi de dikkate alınarak kapatılır”²³⁷.

2.12.3. İhracatın Gerçekleştirilememesi

2005/8391 sayılı dahilde işleme rejimi kararının 20. Maddesi uyarınca, “şartlı muaftiyet sistemi kapsamında ithal edilen ancak belge/izin süresi içerisinde işlem görmüş ürün olarak belge/izin şartlarına uygun şekilde Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere (belge/izin süresi bitiminden itibaren 3 (üç) ay içerisinde serbest bölgelerden başka bir ülkeye satışının yapıldığının, Yatırım Teşvik Belgesi veya bir başka belge/izin kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine ithalatının yapıldığının, serbest bölgelerde bulunan tesislerin yapımında kullanıldığının, serbest bölgelerde bulunan tesislerde makine-teçhizat, demirbaşa kayıtlı eşya veya bunların parçası olarak kullanıldığının, serbest bölgelerde yerleşik gemi inşa faaliyetinde bulunan firmalara gemi inşasında kullanılmak üzere tesliminin yapıldığının, serbest bölgelerden gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarına satışının yapıldığının veya serbest bölgelerden kara, deniz ve hava taşıtlarına kumanya olarak tesliminin yapıldığının tevsik edilememesi halinde) ihracatı gerçekleştirilemeyen ithal eşyasına

²³⁶Ebru Ağaçbacak, “Dahilde İşleme Rejiminde Taahhüt Kapatma”, <https://ugm.com.tr/dahilde-isleme-rejiminde-taahhut-kapatma> , (08.05.2021).

²³⁷ Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Madde 37-38”, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , ss.23-24, (12.05.2021).

*ilişkin alınmayan vergi, 22. madde hükümlerine göre tahsil edilir*²³⁸. Aynı durum geri ödeme sistemi içinde olduğunda, vergi iade edilmez.

2.12.4.İhraç Edilen İşlem Görmüş Ürünün Geri Getirilmesi

Dahilde işleme rejimi kapsamında tebliğde belirtildiği üzere, dahilde işleme izin belgesi/izin çerçevesinde ihraç edilen işlem görmüş ürünün, çeşitli nedenlerle belge/izin süresi içinde veya ihracat taahhüdü kapatıldıktan sonra geri gelmesi durumunda ilgili bölge müdürlüğüne yada gümrük idaresine bildirimde bulunulması gerekmektedir²³⁹. *“Dahilde işleme izin belgesi /dahilde işleme izni kapsamında ihraç edilen işlem görmüş ürünün, herhangi bir sebeple belge/izin süresi içerisinde geri getirilmesi halinde, ihracat rejimi ve gümrük mevzuatı çerçevesinde ve süresi geçerli belge/izin kapsamında ihracat nedeniyle varsa yararlanılan hak ve menfaatin bu Tebliğin 8inci maddesi hükmüne göre teminatının alındığının tevsiki kaydıyla, ilgili gümrük idaresince bu ürünün ithalatına ve ihracatına müsaade edilir. Bu durum, ihracat taahhüdünün kapatılması sırasında değerlendirilmek üzere ilgili bölge müdürlüğüne/gümrük idaresine bildirilir. Bu çerçevede yapılacak taahhüt kapatma işlemi, bu kapsamdaki geri gelen eşyaya ilişkin gümrük beyannamesi dikkate alınmaksızın ilgili dahilde işleme izin belgesinin/dahilde işleme izninin ihracat taahhüdüne sayılma koşullarına sahip mevcut gümrük beyannameleri ile tekemmül ettirilir. Taahhüt hesabının kapatılması esnasında, ilgili dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında geri gelen eşyaya ilişkin gümrük beyannamesi dikkate alınmadığı durumda uygulanacak bir müeyyide yoksa taahhüt kapatma işlemi müeyyide uygulanmaksızın tekemmül ettirilir*²⁴⁰.

2.12.5. Belgenin Kaybedilmesi

Dahilde işleme izin belgesinin kaybedilmesi durumunda, işletmenin öncelikle gazeteyle ilan vermesi gerekir daha sonra kayıp ilanı verdiği gazete ile birlikte ilgili bölge müdürlüğüne başvuru yapması gerekmektedir. Değerlendirme yapıldıktan sonra 2006/12 sayılı tebliğin 41. Maddesine göre de “elektronik ortamda düzenlenen

²³⁸ Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı Madde 20”,

<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> , s.21, (08.05.2021).

²³⁹Hasan Akdoğan, “Dahilde İşleme Eşyası Geri Gelirse Ne Yapmalı?”, (06.02.2020), <https://www.dunya.com/kose-yazisi/dahilde-isleme-esyasi-geri-gelirse-ne-yapilmali/461909> , (09.05.2021).

²⁴⁰Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Tebliği (İhracat:2006/12) Madde 42 “, s.27, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> ,(10.05.2021).

belgesinin aynısıdır” şerhi düşülen iznin ya da belgenin aslına uygun nüshası düzenlenir ve firmaya verilir²⁴¹.

2.13. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ OTOMASYON UYGULAMASI VE TEK PENCERE PORTAL SİSTEMİ

Gümrük ve dış ticaret işlemlerinin bilgisayar aracılığı ile bildirilmesi, beyanı ve izin uygulamaları, işlemlerin hız kazanması, kolaylaşması bakımından büyük fayda sağlarken işlem maliyetlerini de düşürmüştür. Gümrük beyannamelerinin otomasyon sistemine alınmasının ardından ilk adım 2006 yılında DİR otomasyon sisteminin uygulamaya konulması olmuştur²⁴². Dahilde işleme rejimi projesi, 2003 yılının Ekim ayında hazırlık aşamasında olmakla birlikte 1 Ağustos 2004 tarihinde ise pilot proje olarak başlatılmıştır. Daha sonra dahilde işleme rejimi çerçevesinde uygulanan iş ve işlemlerin, 2005/9 sayılı tebliğe göre 1 Ocak 2006 tarihine kadar hem elektronik ortamda hem de klasik yöntemlerle yapılmasına imkan sağlanmıştır. 1 Ocak 2006 tarihinden sonra ise sadece elektronik olarak uygulanmasına başlanılmıştır. Bu uygulama, Türkiye’de 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu kapsamında Nitelikli Elektronik İmza (e-imza) kullanan ilk uygulamadır. Kanunun şartlarına uygun olarak, telekomünikasyon kurumu tarafından yetki verilmiş Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılarının verdikleri Nitelikli Elektronik İmza Sertifikası kullanılmaktadır²⁴³. Bu uygulama 2005 yılından sonra ithalat yapan ve rejimi kullanan tüm firmalara elektronik ortamda zaman ve mekan kısıtlaması olmadan online ve offline başvuru yapabilmelerine imkan sağlamıştır²⁴⁴.

Türkiye gümrük bölgesinde serbest bölgelerin haricinde kalan yerleşik işletmelerin, dahilde işleme izin belgesi almak için 2007/2 sayılı “Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Yoluyla Yapılması” tebliğ hükümlerine dayanarak elektronik imza (e-imza) yöntemi ile DİR otomasyon sistemi üstünden ihracat genel

²⁴¹Erdem Şamlı, “Dahilde İşleme Belgesi ve İzni Hakkında Detaylı Bilgilendirme”, <https://www.roedl.com.tr/tr/tema/yazilar/dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-detayli-bilgilendirme> , (10.05.2021).

²⁴²Aytaç Varol, “Dahilde İşleme Rejimi Otomasyon Sistemi Uygulamasına Yönelik Öneriler”, <https://www.gumruktv.com.tr/kose-yazilar/dahilde-isleme-rejimi-otomasyon-sistemi-uygulamasina-yonelik-oneriler> , (25.04.2021).

²⁴³Ticaret Bakanlığı, “Türkiye’nin İlk Nitelikli Elektronik İmza Uygulaması”, <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/getPage.htm?page=DIREimzailk.htm> , (16.05.2021)

²⁴⁴Özgür Kulcu, “Evolution Of E-Records Management Practices In E-Government A Turkish Perspective”, The Electronic Library, Cilt:27, Sayı:6, 2009, s.1003.

müdürlüğüne müracaatları gerekmektedir. Sistem üzerinden yapılan inceleme sonuçlarına göre yapılan müracaat onaylanabilmekte veya reddedilebilmektedir²⁴⁵.

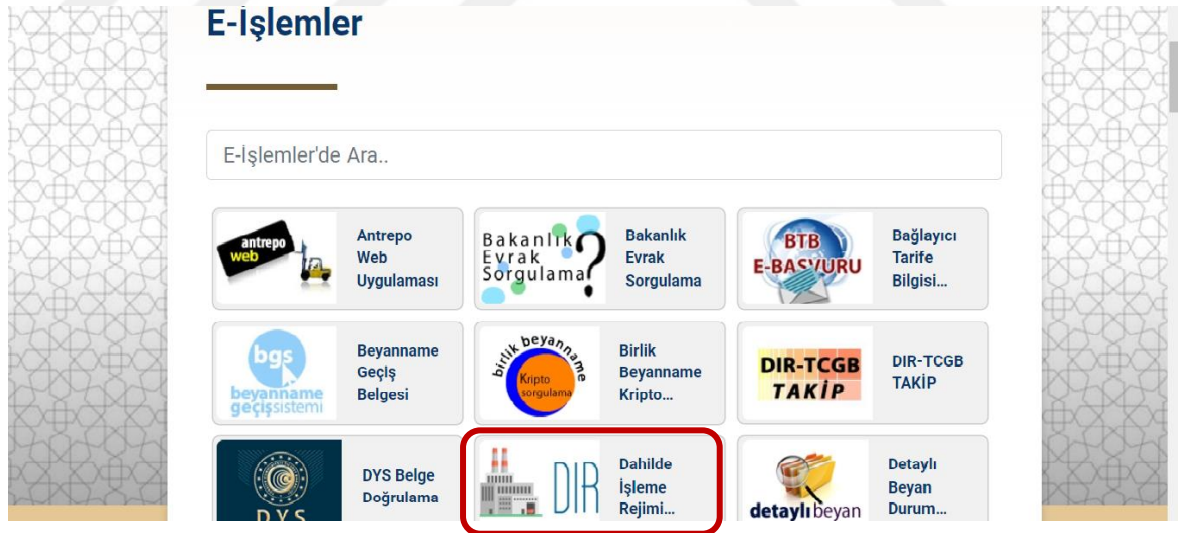
Dahilde işleme rejimi otomasyon uygulaması kamuda kullanılan ilk elektronik imza içeren e-devlet uygulamasıdır. Bu sistem sayesinde, ihracat- ithalat listeleri, hafriyat tabloları vb. bilgiler içeren dahilde işleme izin belgesi başvurularının değerlendirilmesi de elektronik ortamda yapılabildiği için zamandan ve maliyetten tasarruf söz konusu olmakta ihracat yapan firmalar müracaatlarını bu ortamdan takip edebilmektedirler²⁴⁶.

DİR Otomasyon sistemine giriş;²⁴⁷

1. Adım: Elektronik İmza Temin Edilmesi

Uygulamadan faydalanmak isteğinde bulunan firmaların güvenli bir ortamda uygulamayı kullanabilmeleri adına elektronik imza kullanmaları gerekmektedir. Elektronik imza için ise nitelikli elektronik sertifikalar Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından yetki verilmiş Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılarından temin edilmektedir. İşleyiş sırasıyla aşağıdaki gibidir

Şekil 3: E-İşlemler

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/uygulamalar>, (16.05.2021).

²⁴⁵Ebru Ağa acak, ‘‘Dahilde İşleme Rejiminde Taahhüt Kapatma’’, <https://ugm.com.tr/dahilde-isleme-rejiminde-taahhut-kapatma> , (08.05.2021).

²⁴⁶ TC Ticaret Bakanlığı, ‘‘DİR Otomasyon Firma Kullanım Klavuzu’’, s.1, (Şubat 2016), <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm> , (16.05.2021).

²⁴⁷ Ticaret Bakanlığı, ‘‘DİR Otomasyon Firma Kullanım Klavuzu’’, s.2, (Şubat 2016), <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm> , (16.05.2021).

Dahilde işleme rejimi uygulaması seçildikten sonra karşımıza aşağıdaki ekran gelmektedir. Buradan ise elektronik imza uygulamaları giriş kısmına tıklanır.

Şekil 4: E-İmza Başvurusu

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm>, (16.05.2021).

Şekil 5: E-İmza Uygulamaları

Kaynak: Ticaret

Bakanlığı,

<https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/sign/signLogin.htm?sessionId=239168473&sessionReference=c90d2979d5b866fbb38b5d66ae13bc5a>, (16.05.2021)

2. Yetkilendirme Başvurusunda Bulunma

Yetkilendirme başvurusu için ise yine yukarıda gösterilen 5. şekilden yetkilendirme başvuruları butonuna tıklayarak bir sonraki adım olan yetkilendirme aşamasına geçilmektedir. Bu kısımda dahilde işleme rejimi seçilmektedir²⁴⁸.

Şekil 6: Yetkilendirme Başvurusu- Uygulama Alanı Seçme

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, <https://basvuru.dtm.gov.tr/yetkiBasvuru/giris.jsp>, (16.05.2021).

Sonraki adımda ise yetkilendirme için firma ve kullanıcı bilgilerinin girilmesi gerekmektedir. DİR otomasyon sistemini kullanacak olan firmaların kullanıcı tipi kısmında firmayı işaretlemesi gerekmektedir.

Şekil 7: Firma ve Kullanıcı Bilgileri

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, <https://basvuru.dtm.gov.tr/yetkiBasvuru/rdServlet>, (16.05.2021).

²⁴⁸Ticaret Bakanlığı, "DİR Otomasyon Firma Kullanım Klavuzu", (Şubat 2016), <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm>, (16.05.2021). s.2.

3. Adım: Bölge Müdürlüklerine Verilecek Belgeler

Yetkilendirme başvurusunun elektronik ortamda tamamlanması ile Dahilde İşleme Rejiminin Bilgisayar Veri İşleme Yoluyla yapılmasına dair tebliğde belirtilen evraklar ile Bakanlığın bölge müdürlüğüne iletilmesi gerekmektedir²⁴⁹.

4. Yetkilendirme Başvurusunun Ardından İhracatçı Birliklerine İletilmesi Gereken Belgeler²⁵⁰;

1. “Ticaret Sicil Gazetesi aslı, noter veya ticaret ve/veya sanayi odaları ile ticaret sicili memurluklarınca tasdikli örneği (Kuruluşu varsa unvan değişiklikleriyle ile mevcut duruma ilişkin ticaret sicil gazetelerinin her biri)
2. İmza Sirküleri (Noter tasdikli)
3. Firmaya ait vergi numarası belgesi
4. Elektronik imza sahibi kişinin yetki belgesi (ilgili kişinin elektronik imza sertifikası alınırken istenen kimlik bilgilerini ve verilecek yetkinin süre sonunu içerecek şekilde) (Noter tasdikli)
5. İhraç edilecek mamülün üretimi ile kapasite raporu (Ticaret ve/veya sanayi odalarınca tasdikli)
6. Firma tanımlama formu (İmza sirkülerinde yer alan yetkililerin adı ve soyadı belirtilerek imzalanmış)
7. İhracatçı birliği üyesi olduğuna dair belge
8. Gümrükçe onaylanmış kişi statüsü (Varsa)
9. Dilekçe (İmza sirkülerinde yer alan yetkililerin adı ve soyadı belirtilerek imzalanmış)”

Dahilde işleme izni için başvurular ise, Ticaret Bakanlığının sitesinde yer alan Tek Pencere Portal Sistemi üstünden gerçekleştirilmektedir. Başvurular değerlendirildikten sonra uygun olması durumunda, Gümrük Müdürü ya da yetki verdiği kişi tarafınca dahilde işleme izni başvurusu Tek Pencere Portal Sistemi tarafından onaylanır ve e-belge ile 23 haneli belgeye ait numara üretilir. Üretilen bu 23 haneli belge numarası gümrük beyannamesinin ilgili kutusunda belge referans no ve belge tarihi alanlarında beyan edilmektedir. İlgili gümrük beyannamesinde 23 haneli belge numarasından sonra dahilde işleme rejimine ilişkin satırın numarası

²⁴⁹ Ticaret Bakanlığı, “DİR Otomasyon Firma Kullanım Klavuzu”, s.4, (Şubat 2016), <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm> , (16.05.2021).

²⁵⁰ Ticaret Bakanlığı, “DİR Otomasyon Firma Kullanım Klavuzu”, s.4, (Şubat 2016), <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm> , (16.05.2021).

yazılır. İşleme rejimine tabi tutulan eşyanın yeniden ihracı söz konusu olduğunda gümrük beyannamesinde ilgili belge numarasından sonra yeniden ihracata ilişkin satırın numarası yazılır ve bu söz edilen bilgiler elektronik ortamda yer alacağı için beyannamenin ekinde ayrıca kağıt ortamında ıslak imzalı dahilde işleme izni aranmaz²⁵¹.

2.14. GÜMRÜK İŞLEMLERİ

2.14.1. Gümrük İdaresince Yapılacak İşlemler

Gümrük idaresi tarafından dahilde işleme izin belgesi veya izni çerçevesindeki işlemler 2006/12 sayılı dahilde işleme rejimi tebliğinde, talimatlar ve belgenin özel şartlar bölümünde belirlenmiş olan hükümler ile ihracat rejimi ve gümrük mevzuatı çerçevesindeki hükümler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Gümrük idaresince;²⁵²

“a)Dahilde işleme izin belgesinin/dahilde işleme izninin ithalat bölümünde belirtilen eşyanın;

- Belge/izin süresinin geçerli olması,
- Belgede/izinde kayıtlı gümrük tarife istatistik pozisyonunda olması,
- Belgede kayıtlı satır kodunda olması,
- Cinsinin değişmemesi,
- Miktarın(belgede/izinde kayıtlı birimlerle)aşılmaması,
- Belge/izin kapsamında varsa indirimli teminat uygulamasına ilişkin hususlar saklı kalmak üzere, verginin teminata bağlanması,
- İthalat rejiminde ithali belli kurum veya kuruluşların müsaadesine bırakılmış eşya için, ithalat esnasında bu kurum veya kuruluşların müsaadesinin aranması (Şartlı muafiyet sistemi çerçevesinde izin kapsamında yapılan ithalatla İthalat Rejim Kararının 7nci maddesi hükmü hariç olmak üzere),

Kayıdıyla ithalatına izin verilir.”

“b)Belge/izin kapsamında ki ihracata ilişkin gümrük beyannamesi üzerinde;²⁵³

- Belgede/izinde kayıtlı gümrük tarife istatistik pozisyonunun,
- Belgede kayıtlı satır kodunun,

²⁵¹Ebru Ağaçbacak, “Dahilde İşleme Rejiminde Taahhüt Kapatma”, <https://ugm.com.tr/dahilde-isleme-rejiminde-taahhut-kapatma> , (08.05.2021).

²⁵² Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Tebliğı (İhracat:2006/12) Madde 31 “,<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> ,(15.05.2021). s.19.

²⁵³ Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Tebliğı (İhracat:2006/12) Madde 31”,<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> ,(15.05.2021). s.19.

- *Belgede/izinde belirtilen ihraç ürününün adının, özelliğinin ve miktarının (belgede/izinde kayıtlı birimlerle),*
- *İlgili belge veya belgelerin sayısını içeren satır kodunun/izin veya izinlere ilişkin beyanname sayısının,*
- *Firmanın imalatçı-ihracatçı veya ihracatçı sıfatıyla unvanının,*
- *İhracatçı,dış ticaret sermaye şirketi ve sektörel dış ticaret şirketi adına düzenlenen belge/izin üzerinde kayıtlı bulunan yan sanayici unvanının,*
- *İmalatçı-ihracatçı adına düzenlenen belge/izin üzerinde yan sanayici kaydının bulunması ve ihraç konusu eşyanın tamamının veya bir kısmının ya da üretiminin bir alt aşamasının yan sanayicinin üretimi ile gerçekleşmesi durumunda, bu yan sanayici unvanının,*

Yer alması kaydıyla ihracata izin verilir.”

2.14.2. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü

Gümrük yükümlülüklerini yerine getiren, mali açıdan yeterliliği bulunan, kayıt sistemi izlenilebilir ve düzenli olan, güvenlik ve emniyet standartlarına sahip ve kendi oto kontrolünü sağlayabilen güvenilir işletmelere, kendi isimlerine düzenlenmiş olan yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası ile lojistik ve gümrük işlemlerinde bir takım kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlayan uluslar arası bir statüdür. Yetkilendirilmiş yükümlü statüsü için başvurular ilgili bölge müdürlüğüne yapılmaktadır. Yetkili olan bölge müdürlüğüne yapılan başvurudan sonra müdürlük yapılan başvuruyu ilgili belgeler ve Bakanlığın veri tabanında bulunan veriler tarafından inceler ve yetkili yükümlü sertifikası almaya herhangi bir engel bulunmaması ile belgelerde eksiklik olmaması halinde ilgili başvuru formu Ticaret Bakanlığı/Gümrükler Genel Müdürlüğüne iletilir. Gümrükler Genel Müdürlüğü gönderilen formu inceleyip herhangi bir eksiklik olması halinde ya da ek bilgiye ihtiyaç duyması halinde firma ile irtibata geçerek bilgi talep edebilir. Eğer eksiklik yok ise ve ek bilgiye ihtiyaç duymuyorsa, başvuruyu sonradan kontrol ile yetkili birime iletir. İlgili firma tesisinde yerinde inceleme yapılması için sonradan kontrol birimleri tarafından sonradan kontrol yetkilisi atanır ve başvuruda ilgili şartların yerine getirilip getirilmediği araştırılıp tespit edilerek Gümrükler Genel Müdürlüğüne iletilir. Bu statü için kriterlerin asgari düzeyde karşılanması halinde yetkili bölge müdürlüğü ile irtibata geçilerek ilgili firma adına yetkili yükümlü

sertifikası düzenlenir. Aksi durumda başvurunun reddedildiği bölge müdürlüğü tarafından ilgili firmaya bildirilir²⁵⁴.

2.15. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNDE DENETİM

Dahilde işleme rejimi 2006/12 sayılı tebliğin 47. Maddesine göre rejim çerçevesindeki denetim şu şekildedir²⁵⁵;

“1)Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile bankalar, dahilde işleme tedbirlerini, dahilde işleme rejiminde ve belgede/izinde belirtilen esas ve şartlara uygun olarak tatbik ederler. Bakanlık, bu Tebliğde belirtilen tedbirlerin uygulanmasına ilişkin her türlü denetimi ve düzenlemeyi yapabilir; ilgili firma, kamu kurum ve kuruluşları ile bankalardan bilgi ve belge isteyebilir ve gerekli önlemleri alabilir.

(2)Bakanlık ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı denetim birimleri; ilgili bakanlık müfettişleri ve kontrolörleri; Bakanlık, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve bölge müdürlükleri elemanları dahilde işleme tedbirlerinin dahilde işleme rejiminde ve belgede/izinde belirtilen esas ve şartlara uygun olarak yerine getirilip getirilmediğinin kontrolü amacıyla firma tesislerini denetleyebilirler. İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile bankalarda kendi özel kanunları çerçevesinde denetim yapabilirler.”

2.16.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA VERİLECEK CEZALAR

Bütün rejimlerde olduğu gibi dahilde işleme rejiminde de şartlara uyulmaması halinde, verilen hakların kötü amaçlar için kullanılması, usulsüzlük yapılması ve aykırı davranılması durumunda yaptırımları bulunmaktadır. Verilecek cezalar ve yaptırımlar aşağıda ayrıntılı açıklanacaktır.

2.16.1. Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Vergi Kaybına Neden Olan İşlemlere Uygulanacak Olan Cezalar

4458 sayılı Gümrük Kanununun 234. Maddesi gereğince, “Gümrük Tarifesini oluşturan unsurlarda veya vergilendirmeye esas olan sayı, baş, ağırlık gibi ölçülerinde aykırılık görüldüğü ve beyana göre hesaplanan ithalat vergileri ile muayene sonuçlarına göre alınması gereken ithalat vergileri arasındaki fark %5’i aştığı takdirde, ithalat vergilerinden ayrı olarak bu farkın üç katı para cezası

²⁵⁴Ticaret Bakanlığı, “Yetkilendirilmiş Yükümlü Bilgilendirme Broşürü”, <https://ggm.ticaret.gov.tr/data/5dedfe4d13b876e93804ba65/d3bd826a0d26f01fbbda25d5230baa74.pdf>, (15.05.2021).

²⁵⁵ Resmi gazete, “dahilde işleme tebliği (ihracat 2006/12) madde 47”, (20.12.2006), <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, (04.09.2021), s.32.

alınır.”²⁵⁶ Gümrük kanunu çerçevesinde gümrük vergileri ve diğer amme alacaklarının ödenmesinin sağlanması koşulu ile bahsi geçen vergilerin ve diğer amme alacaklarının tutarı kadar yükümlü olan yada yükümlü olması olası olan kişi tarafından tahakkuk ettirilmiş ama tahsil edilmesi koşulu ile ertelenen ithalat vergilerinin karşılığında teminat alınması gerekli olan bir rejim olan dahilde işleme rejimi şartlı muafiyet sistemi kapsamında, tahakkuk ettirilen ama tahsil edilmemiş olan ithalat vergileri kapsamında alınan teminatın gümrük idareleri tarafından incelenip sonradan tespit edilen hiç tahakkuk edilmemiş ya da eksik tahakkuk ettirilmiş olan vergi farklılığının karşılanması konusunda yetersiz kalması halinde vergi kaybı oluşmakta ve idari para cezası uygulanmaktadır²⁵⁷.

2.16.2. Şekle ve Usule İlişkin Düzenlemelere Aykırı Davranılması Durumunda Verilecek Cezalar

4458 sayılı Gümrük Kanunu 241. Maddesi 1. Fıkra (Değişik: 18/6/2009-5911/63 md.) uyarınca, *“Bu Kanunda ayrı bir ceza tayin edilmiş haller saklı kalmak üzere, bu Kanuna ve bu Kanunda tanınan yetkilere dayanılarak çıkarılan ikincil düzenlemelerle getirilen hükümlere aykırı hareket edenlere söz konusu düzenlemelerde açıkça öngörülmüş olması kaydıyla 173 TL usulsüzlük cezası uygulanır”*²⁵⁸. Usulsüzlük cezasının 17.12.2020 yılında yayımlanan gümrük genel tebliğinde belirtilen ceza tutarı 01.01.2021 tarihinden itibaren 173 TL olarak belirtilmiştir²⁵⁹.

Dahilde işleme rejimi kapsamında şekle ve usule ilişkin düzenlemelere aykırı davranılması durumunda 4458 sayılı Gümrük kanunun 241. Maddesi gereğince, *“Dâhilde işleme rejimi ve gümrük kontrolü altında işleme rejimi kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın izin verilen süresinin bitimini takiben bir ay içerisinde rejimin gerektirdiği işlemlerinin bitirilmesi, yeniden ihracı veya gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulması halinde”* ²⁶⁰ birinci fıkrafta belirtilen miktarın iki katı kadar para cezası kesilir. Ayrıca 4458 sayılı Gümrük

²⁵⁶Resmi Gazete, “4458 Sayılı Gümrük Kanunu”, (27.10.1999), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf> , Cilt:39, Sayı:5, (06.06.2021).

²⁵⁷ Hatice Ela, “Vergi Kaybı Kavramı Üzerinden Dahilde İşleme Rejimi İçin Öngörülen İdari Para Cezaları Hakkında Bir Değerlendirme (II)”, Vergi Sorunları Dergisi, Cilt:44, Sayı:390, 2021. ss.17-18.

²⁵⁸Resmi Gazete, “4458 Sayılı Gümrük Kanunu”, (27.10.1999), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf> , Cilt:39, Sayı:5, (06.06.2021).

²⁵⁹ Resmi Gazete, “Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri (Seri No: 169)”, (17.12.2020), Sayı: 31337, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201217-8.htm> ,(07.06.2021)

²⁶⁰Mevzuat Metin, “4458 Sayılı Gümrük Kanunu”, Cilt: 39, Sayı: 23866, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf> , (06.05.2021). s.7736.

kanunun 241. Maddesinin 4. Fıkrası uyarınca usulsüzlük cezası, belirtilen miktarın 4 katı kadar tahsil edilmektedir²⁶¹. Yani Gümrük Genel Tebliğinde belirtilen 173 TL’lik tutarın 4 katı şeklinde uygulanır.

2.16.3. Rejim Tedbirlerine Uyulmaması Halinde Uygulanacak Cezalar

2006/12 tarihli Dahilde işleme rejimi tebliği uyarınca dahilde işleme rejimi tedbirlerine uyulmaması halinde uygulanması gereken cezalar tebliğde belirlenmiştir. Tebliğin 45. Maddesinde açıklanan durumlar şu şekildedir²⁶²;

“a) Şartlı muafiyet sistemi kapsamında ithal edilen ve Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere ihracatı gerçekleştirilmeyen eşyanın ithali esnasında alınmayan vergi,

b) Şartlı muafiyet sistemi kapsamında ithal edilen ve serbest bölgelere gerçekleştirilen ihracata konu eşyanın, belge/izin süresi bitiminden itibaren 3 (üç) ay içerisinde başka bir ülkeye satışının yapılmaması, Yatırım Teşvik Belgesi veya bir başka belge/izin kapsamında Türkiye Gümrük Bölgesine ithalatının yapılmaması, serbest bölgelerde bulunan tesislerin yapımında kullanılmaması, serbest bölgelerde bulunan tesislerde makine-teçhizat, demirbaşa kayıtlı eşya veya bunların parçası olarak kullanılmaması, serbest bölgelerde yerleşik gemi inşa faaliyetinde bulunan firmalara gemi inşasında kullanılmak üzere tesliminin yapılmaması, serbest bölgelerden gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarına satışının yapılmaması veya serbest bölgelerden kara, deniz ve hava taşıtlarına kumanya olarak tesliminin yapılmaması durumunda, bu kapsamdaki ithalat esnasında alınmayan vergi,

c) Belge/izin ihracat taahhüdünün kapatılması aşamasında belge/izin kapsamında izin verilen miktarın üzerinde ithalat yapıldığının tespiti halinde, bu kısma tekabül eden ithalattan doğan vergi,

ç) Belge/izin kapsamında ithal edilen işletme malzemesinin CIF ithal tutarının, gerçekleşen FOB ihraç tutarının %2 (doğal taşlar ile kıymetli maden ve taş ihraç taahhüdü içeren belgelerde %10)’sinden fazla olması halinde, bu oranı aşan kısma tekabül eden ithalatla ilgili alınmayan vergi,

d) Belge/izin kapsamında ithal edilen değişmemiş eşyanın CIF ithal tutarının, gerçekleşen FOB ihraç tutarının %1’inden fazla olması halinde, bu oranı aşan kısma tekabül eden ithalatla ilgili alınmayan vergi,

²⁶¹ Hatice Ela, s.16.

²⁶² Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Tebliği (İhracat:2006/12) Madde 45”, “<https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>” ,(15.05.2021). s.19.

e) Geri ödeme sistemi çerçevesinde düzenlenen belge/izin kapsamında A.TR dolaşım belgesi eşliğinde Avrupa Topluluğuna üye ülkelere veya menşe ispat belgeleri eşliğinde Avrupa Topluluğuna üye ülkelere, Pan-Avrupa Menşe Kümülyasyonuna taraf ülkelere, Pan-Avrupa-Akdeniz Menşe Kümülyasyonuna taraf ülkelere veya Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış bir ülkeye işlem görmüş ürün olarak ihraç edilmek üzere ithal edilen ancak süresi içerisinde ihracatı gerçekleştirilmeyen eşyaya ilişkin alınmayan vergi,

f) Dahilde işleme izin belgesinin/dahilde işleme izninin iptal edilmesi halinde, belge/izin kapsamında varsa alınmayan vergi,

g) Dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni kapsamında ithal edilen eşyanın ihraç edilen işlem görmüş ürünün bünyesinde kullanıldığına ilişkin şartların yerine getirildiğinin Bakanlıkça/Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen şekilde tevsik edilememesi ve bu şartların yerine getirildiğinin belge için Bakanlıkça bu maddenin altıncı fıkrasında belirlenen, izin için Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen diğer şekillerde de tevsik edilememesi halinde eşyanın ithalinde alınmayan vergi,

ithal tarihi itibarıyla 4458 sayılı Gümrük Kanunu ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil edilir. Ayrıca, ithal edilen ve süresi içerisinde ihracatı gerçekleştirilmeyen eşya için 4458 sayılı Gümrük Kanununun 238 inci maddesi hükmü çerçevesinde müeyyide uygulanır. Dahilde işleme izin belgesinin ihracat taahhüdünün müeyyideli olarak kapatılmasına ilişkin yazıda, bu maddenin hangi fıkrası ve bendine istinaden müeyyide uygulanacağına ilişkin bilgiye, ayrıca tespit edilmesi halinde müeyyide uygulanması öngörülen ithal eşyasının, ithal edildiği şekliyle ve/veya işlem görmüş ürün olarak ihraç edildiğine, serbest dolaşıma sokulduğuna, gümrük gözetiminde imha edildiğine, gümrüğe terk edildiğine ya da mahrece iade edildiğine yönelik bilgiye de yer verilir.”

Yukarıda tebliğde açıkça belirtilmiş olan durumlar söz konusu olduğu durum ve şartlarda 4458 sayılı Gümrük Kanunun 238. Maddesi a bendinde belirtilen, “Dahilde işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi ile geçici ithalat rejimine ilişkin hükümlerin ihlali hâlinde, eşyanın gümrüklenmiş değerinin iki katı” ayrıca yine 238. Madde c bendi uyarınca, “Dahilde işleme rejimi ve gümrük kontrolü altında işleme rejimine ilişkin hükümler ihlal edilmekle birlikte, rejim kapsamı ithal eşyasının işleme faaliyetindeki hâli veya işlem görmüş ürün hâli de dahil olmak üzere, gümrük gözetiminden mevzuata aykırı olarak çıkarılmamış olduğunun tespiti hâlinde, ithal

*eşyasının gümrük vergileri ile ilgili rejime ilişkin beyannamenin tescil tarihinden tespitin yapıldığı tarihe kadar geçen süre için 6183 sayılı Kanuna göre tespit edilen gecikme zammı oranında faizin toplamı kadar*²⁶³ idari para cezası verilmektedir.

2.16.4.Sağlanan Hakların Kötüye Kullanılması Halinde Uygulanacak Yaptırımlar

Dahilde İşleme Rejimi Tebliği (İhracat2006/12) 46. Maddesi uyarınca, “*Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının denetim birimleri ile Bakanlık ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca yapılan inceleme, denetim ve soruşturma sonucunda, gümrük beyannamesi veya eki belgelerin sahte olduğunun veya üzerinde tahrifat yapıldığının ya da gerçeği yansıtmadığının tespiti halinde; bu beyannamenin veya beyanname eki belgelerin dahilde işleme izin belgesi/dahilde işleme izni ihracat taahhüdünün kapatılmasında kullanılıp kullanılmadığına bakılmaksızın ve taahhüt kapatma müracaatı beklenilmeksizin beyanname kapsamı ihracata tekabül eden ithalata ilişkin vergi, bu Tebliğin 45inci maddesi hükümleri çerçevesinde tahsil edilerek ilgililer hakkında kanuni işlem yapılır ve bu beyanname ihracat taahhüt hesabının kapatılmasında değerlendirmeye alınmaz.*”²⁶⁴.

Tüm bunların çerçevesinde, şunu söyleyebiliriz ki; rejim çerçevesinde yapılan denetimler tebliğde belirtilmiş olup, Bakanlık denetimler için tam yetkili birimdir. Bakanlık her türlü denetimi yapmakta ve gerektiğinde denetimlere ek olarak farklı belgelerin kontrolünü sağlayabilmektedir. Bakanlığın yanında denetim birimleri de hem denetimi belge ve bilgilerle kontrol ederken fiili bir şekilde yerinde denetim de gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca şekle, usule, vergi kaybına neden olan işlemler ve verilen hakların kötüye kullanımı söz konusu olduğunda yaptırımlar ceza koyucular tarafından uygulanmaktadır.

Dahilde işleme rejimi ve işleyişi bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Rejimin Türkiye’nin dış ticaretine olan etkileri TÜİK’ten alınan verilerle birlikte 3. Bölümde incelenecektir.

²⁶³ Mevzuat Metin, 4458 Sayılı Gümrük Kanunu”, Cilt: 39, Sayı: 23866, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf> , (03.12.2021). s.7735.

²⁶⁴ Ticaret Bakanlığı, “Dahilde İşleme Tebliği (İhracat:2006/12) Madde 46 “, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi> ,(09.06.2021). s.31.

3.BÖLÜM DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN DIŞ TİCARETE ETKİLERİ

3.1. DAHİLDE İŞLEME REJİMİNİN TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

Ülkelerin aralarında gerçekleştirdiği mal ve hizmet ticaretinin bütününe dış ticaret denilmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, ithalat ve ihracat işlemlerinin tamamına dış ticaret denir. Uluslararası ticaretin bir ülkeye faydalarına değinecek olursak; ilk olarak, bir ülke ihracat yaptığında bu söz konusu ülke için bir döviz girdisini ihtiva eder. İhraç yapıldıktan sonra sağlanan döviz girdisi ile ise ithal edilen mal ve hizmetlerin ödemesi gerçekleştirilebilir. İkinci olarak ise, maliyeti yüksek olan ürünlerin üretiminde zaman kaybı yaşamaktansa uzmanlığının olduğu ürünler üstüne odaklanması ve kaynaklarını daha verimli kullanması kaçınılmazdır²⁶⁵.

Ülkelerin, devletlerin günümüz koşullarında dış ticaret yapma sebeplerinin başında, mal ve hizmet üretiminde yeterli olmamaları gelir. Her ülkede her ürün ve doğal kaynaklar dengeli bir dağılım göstermediği içindir ki doğal kaynak açısından zengin ülkeler bu durumu ihracat için bir faydaya çevirirken, üretim açısından ihtiyacını ülke içi kaynaklardan sağlayamayan ülkeler ise yolu ithalat yapmakta bulmuştur. Bir başka neden ise üretim yapmak için gerekli olan teknik bilgidir ki az gelişmiş ülkeler kalkınmayı sağlayabilmek için sanayileşmiş ülkelere ithalat yapmak durumunda kalmaktadırlar. Nedenleri sadece bu şekilde de değildir. Bir ülkenin dış ticaret yapmasının diğer bir nedeni üretim maliyetleri açısından karşımıza çıkmaktadır. Bazı ülkeler belli başlı malları üretmekte diğer ülkelere göre daha aktiftir ve daha ucuza mal üretebilir, ürettikleri malları yurtdışına satabilir ve maliyetinin ülke içinde daha yüksek olduğu malları da yurtdışından mâl edebilirler. Bunun sonucundan şu bilgiye ulaşabiliriz, ucuza ürettikleri mallarda uzmanlık sağlayıp kaynaklarını aktif şekilde kullanırlar. İşte tüm bunlar ülkelerin dış ticaret yapma hevesini tetikleyen sebeplerdir²⁶⁶.

Dahilde işleme rejimi de tüm bu sayılan dış ticaret yapma heveslerinin içinde sayılabilir. Çünkü hem ucuza elde edilen kaynaklar hem vergilerden muafiyet sağlaması hem de ihracat yapan işletmelere sunduğu bir takım avantajlar dolayısı ile tercih sebebi olmuştur. Tüm bunların çerçevesinde bu çalışma da dahilde işleme

²⁶⁵ Metin Ketboğa, “Dış Ticaretin Yapısal Sorunlarının Firmaların Faaliyetleri Üzerine Etkisi: Malatya Örneği”, Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:9, Sayı:18, 2019, s.251.

²⁶⁶ C. Erdem Hephaktan ve Serkan Çınar, “Türkiye’nin Dış Ticaretinin Bölgesel Profili”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:30, Sayı:1, 2011, s.118.

rejiminin hem ihracat hem ithalat açısından ayrı ayrı ve birlikte değerlendirilmelerini göreceğiz.

3.2.İTHALAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

İhracat yapan bir ihracatçının haklı olmayan sebepler ışığında ithal girdiye yönelmesi yerli üretim açısından olumsuz durumlar yaratabilir. Üretimi yeterli düzeyde olamayan ve üretimde istediği düzeyi yakalayamayan üreticiler uzmanlaşamayacak ve bu doğrultuda maliyetlerini daha az seviyelere indirgeyemeyeceklerdir. Tüm bunlar haksız rekabeti tetikleyecek ve ülke içinde üretim yapan üreticiler rekabet gücünün azalmasına neden olacaktır. Buna uzun vadede bakılacak olursa da ihracatçıların yerli girdi kullanımı artacak ve ülkeye döviz girdisi sağlanamayacaktır²⁶⁷. Dahilde işleme rejimi kapsamında rejime getirilen eleştirilerin başında, yapılacak olan ihracatın ithal edilen ara malı ve hammadde ile gerçekleştiriliyor olması cari açığın artmasına ve ithal ara malına olan bağımlılığı arttırdığına yöneliktir²⁶⁸. Tüm bunların araştırılması amacı ile aşağıda dahilde işleme rejiminin ithalat çerçevesinde ithalat rakamları kapsamında değerlendirilmesini inceleyeceğiz.

3.2.1.Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Toplam İthalat İçerisindeki Yerinin İncelenmesi

Dahilde işleme rejimi ara malı, hammadde, yardımcı mamul gibi maddelerin ihracatçılar tarafından yurtiçinden daha maliyetli olabilecek olan bir ara malını daha ucuza mal edilebilmesi anlamında büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu konuda detaylı olarak açıklamalar önceki bölümde yapılmıştır. Dahilde işleme rejiminin dış ticaret üzerinde ithalat ve ihracat rakamlarına etkisini aşağıda ki tablolarda incelemekteyiz.

²⁶⁷ Aslıhan Kocaefe Cebeci ve Mutlu Yılmaz, s.208.

²⁶⁸ Ümit Engin Tekin, s.200.

Tablo 7: Dahilde İşleme Rejiminin Toplam İthalat İçindeki Yeri

YIL	YILLIK TOPLAM İTHALAT (MİLYON \$)	YILLIK DİR KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İTHALAT (MİLYON \$)	DİR KAPSAMINDA YAPILAN İTHALATIN TOPLAM İTHALAT İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	185.554.331.852	26.266.649.818	14,16
2011	240.841.676.274	31.144.945.730	12,93
2012	236.545.140.909	31.891.818.908	13,48
2013	251.661.250.110	32.227.410.838	12,81
2014	242.177.117.073	31.623.872.495	13,47
2015	207.234.358.616	26.255.849.332	12,67
2016	198.618.235.047	24.651.914.122	12,41
2017	233.799.651.234	28.544.874.616	12,21
2018	223.047.094.482	33.108.871.764	14,84
2019	202.704.319.533	34.083.994.309	16,81
2020	209.409.741.803	32.309.095.565	15,42

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

$$\left[\text{DİR'in Toplam İthalat İçindeki Payı} = \text{Yıllık} \frac{\text{DİR}}{\text{Toplam İthalat}} \times 100 \right]$$

Yukarıdaki tabloda 2010 yılından 2020 yılına kadar olan süreçte yıllık ithalat ve dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalat verileri kullanılarak dahilde işleme rejiminin toplam ithalatın ne kadar içinde olduğuna bakılmıştır. Veriler kullanılarak yüzdelik oranlar oluşturulmuştur. 2010 yılında dahilde işleme rejiminin toplam ithalat içindeki payı %14,16 olarak belirlenmiştir. 2011 yılına baktığımızda bu oranın %12,93 olduğu ve bir önceki yıla göre düşme eğilimi gösterdiği görülmektedir. Ancak 2012 yılında bu eğilim yerini %13,48’lik orana bırakmış ve yükselmiştir. Rejime yönelik yapılan eleştiri ithal girdiyi arttırdığı yönünde olmuştur. Buna sadece ithal pay çerçevesinde bakmak yanlış olur. İhracat içindeki pay ile ithalat içindeki payı karşılaştırmak gerekir. 2015, 2016 ve 2017 yıllarında bu pay %12 seviyelerinde seyretmiştir. 2018 yılında %14,48 oranında 2019 yılında %16,81 ve 2020 yılında ise %15,42 oranında olup artma eğilimi göstermiştir.

3.2.2.Rejim Tedbirleri Açısından Etkileri

Şartlı muafiyet sistemi, ticaret politikası önlemlerine tabii olmadan, söz konusu verginin teminata bağlanması ile ithal edilen serbest dolaşıma girmeyen eşyanın tekrar ihraç edilmesiyle teminatın iade edilmesini sağlar. Doğrudan verginin ödenmiyor oluşu ve teminata bağlanması sonrasında da teminatın iadesi firmalara kolaylık sağlamaktadır. Aynı durum geri ödeme sisteminde söz konusu olmamaktadır. Hem ticaret politikası önlemlerine tabii olması ve serbest dolaşıma girmesi hem de vergilerin ithalat sırasında ödenmesi ve ihracat yapıldıktan sonra vergilerin iade ediliyor oluşu firmalar tarafından daha az tercih sebebi olmaktadır. Aşağıdaki tablo 8 ve 9’da bunun gerekçelerini rakamlara bakarak da netleştirebiliriz.

Tablo 8: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Şartlı Muafiyetin Payı

YIL	YILLIK DİR KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İTHALAT (MİLYON \$)	DİR ŞARTLI MUAFİYET KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İTHALAT (MİLYON \$)	ŞARTLI MUAFİYET KAPSAMINDA YAPILAN DİR İTHALATIN YILLIK DİR İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	26.266.649.818	25.145.422.272	95,73
2011	31.144.945.730	29.690.708.839	85,70
2012	31.891.818.908	30.766.634.375	96,47
2013	32.227.410.838	31.390.618.678	97,40
2014	31.623.872.495	30.681.992.197	97,02
2015	26.255.849.332	25.458.404.793	96,96
2016	24.651.914.122	24.037.618.984	97,50
2017	28.544.874.616	27.915.302.653	97,79
2018	33.108.871.764	32.622.145.304	98,53
2019	34.083.994.309	33.759.284.025	99,05
2020	32.309.095.565	32.015.989.806	99,09

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak yüzde oranlar hesaplanmıştır.

Tablo 9: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Geri Ödeme Sisteminin Payı

YIL	YILLIK DİR KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İTHALAT (MİLYON \$)	DİR GERİ ÖDEME SİSTEMİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İTHALAT (MİLYON \$)	GERİ ÖDEME SİSTEMİ KAPSAMINDA YAPILAN DİR İTHALATIN YILLIK DİR İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	26.266.649.818	1.121.227.546	4,27
2011	31.144.945.730	1.175.874.891	3,77
2012	31.891.818.908	1.125.184.533	3,53
2013	32.227.410.838	836.792.160	2,60
2014	31.623.872.495	941.880.298	2,98
2015	26.255.849.332	797.444.539	3,04
2016	24.651.914.122	614.295.138	2,49
2017	28.544.874.616	629.571.963	2,20
2018	33.108.871.764	486.726.460	1,47
2019	34.083.994.309	324.710.284	0,95
2020	32.309.095.565	293.105.759	0,91

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak yüzde oranlar hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tablo 8 ve tablo 9’a bakıldığında 2010 ve 2020 yılları arasında yapılan DİR ithalat ve rejim kapsamında yapılan tedbirlerin paylarından şartlı muafiyetin geri ödeme sistemine göre daha fazla tercih ediliyor oluşu yüzdelik dilimlere de yansımıştır. 2010 yılında yıllık DİR içindeki şartlı muafiyetin payı %95,73 olmaktadır. Geri ödeme sistemi kapsamında ise aynı yılda yapılan DİR ithalat’ı ise %4,27 oranındadır. 2011 yılında şartlı muafiyet kapsamında yapılan DİR ithalat %85,70’e düşmüş akabinde 2012 yılında yükselişe geçerek %96,47 oranında seyretmiştir. Geri ödeme sistemi çerçevesinden bakıldığında da yine 2011 yılında %3,77 2012 yılında ise %3,53 olan oran düşme eğilimi göstermiştir. Şartlı muafiyet sisteminin DİR ithalatı içindeki payı 2013 yılında %97,40 iken geri ödeme sistemi kapsamında bu oran %2,60’a düşmüştür. 2014, 2015, 2016 yıllarında ortalama %97

civarında olan şartlı muafiyet sistemi, aynı yıllar aralığında geri ödeme sistemi ise %3 civarında kalmıştır. 2018 yılında ise şartlı muafiyet sisteminin kullanımı %98,53'e yükselirken, geri ödeme sisteminin kullanımı %1,47'lere gerilemiştir. 2019 yılında %99,05 olan şartlı muafiyet sistemine karşı geri ödeme sisteminin kullanımı oldukça azalarak %0,95, 2020 yılında ise neredeyse tamamına yakını şartlı muafiyet kapsamında yapılan ithalatın %99,09 olduğu, geri ödeme sisteminin kullanımının ise daha da azalarak %0,91'e gerilediğini görmekteyiz. Bu verilere göre, firmaların ihracat yaparken kullanacakları hammaddeler için ödeyecekleri vergilerin teminata bağlanmasını yani şartlı muafiyeti daha fazla tercih ettiği, geri ödeme sistemini ise öncesinde vergilerin ödenmesi ve tekrar iadesi gibi bir süreç gerektirdiği ve nakit akışı konusunda pratik olmaması gibi nedenlerden ötürü daha az tercih ettiği görülmüştür. İthalat rakamları kapsamında yapılan değerlendirme sonrasında rejimin ihracat açısından da değerlendirilmesi uygun olacaktır.

3.3. İHRACAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Dahilde işleme rejiminin uluslararası ticaret kapsamında değerlendirilmesi, bizi doğrudan ihracata dayalı büyüme politikasına dayandığını göstermektedir. Rejimin ilk amacı ihracatı arttırmak olduğu için 1980 yılından itibaren Türkiye'de, ihracatı arttırmaya yönelik politikaların gelişmesine yönelik teşvik ve tedbirlere öncelik verilmiştir. Gümrük birliğine olan üyeliğin de vasıtası ile DİR'in Türkiye'nin toplam ihracatı için katkısı çok büyük olmuştur. DİR'in ortaya çıkan vergi muafiyetleri dolayısı ile kamuya ek bir maliyet olduğu konusunda eleştiriler yapılmıştır. Ancak rejim çerçevesinde yapılacak olan ithalat ve ithalatın getirdiği vergi ve döviz kaybının ihracat yapılması halinde kat kat fazlası ile ekonomiye kazandırılacağı belirtilmiştir²⁶⁹. İhracata dayalı bir dış ticaret politikası güdülmesinde ki amaç hem ihracatta yükseliş sağlamak hem de ekonomik büyümede etkin bir yükselme sağlamaktır. İhracat teşviklerinin uygulama alanı bulması ile ihracat ve gayri safi milli hasıla (GSMH) 'nın daha fazla artış gösterdiği görülmüştür. Dahilde işleme rejimi ihracata yönelik teşviklerin başında gelmesi ile birlikte, ihraç ürünlerine küresel pazarda rekabet gücü kazandırmış ve ihracatın tam göbeğinde mihenk taşı olan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. 1996 yılından itibaren de uygulama alanı bulan rejim, rejimden yaralanan işletme sayısı ve alınan dahilde işleme

²⁶⁹ Sinan Esen ve diğerleri, "Dahilde İşleme Rejiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", İşletme Bilimi Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, 2019, s.334.

izni/belgesi sayısındaki artış gerçekleştirilen ihracatın artması ile de sürekli bir artış göstermiştir. Tüm bunlar sebebiyle ise Türkiye’de dahilde işleme rejiminin kullanımı ihracatçılar ve ekonomi dolayısıyla vazgeçilmez bir uygulama halini almıştır²⁷⁰.

3.3.1.Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İhracatın Toplam İhracat İçerisindeki Yerinin İncelenmesi

Aşağıda tablo 10’ da dahilde işleme rejiminin toplam ihracat rakamları içindeki payını görmekteyiz. Dahilde işleme rejimi ülkemizde yapılan toplam ihracatın neredeyse yarısını kapsamaktadır.

Tablo 10: Toplam İhracat İçinde DİR İhracatın Payı

YIL	YILLIK TOPLAM İHRACAT (MİLYON \$)	YILLIK DİR KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İHRACAT (MİLYON \$)	DİR KAPSAMINDA YAPILAN İHRACATIN TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	113.883.219.184	53.641.642.640	47,10
2011	134.906.868.830	64.195.926.901	47,58
2012	152.461.736.556	65.267.490.613	42,81
2013	151.802.637.087	68.056.110.318	44,83
2014	157.610.157.690	68.488.716.838	43,45
2015	143.838.871.428	58.788.749.747	40,87
2016	142.529.583.808	58.166.388.266	40,81
2017	156.992.940.414	64.999.173.064	41,40
2018	167.920.613.455	74.802.392.038	44,55
2019	171.464.944.593	74.936.667.872	43,70
2020	160.514.810.829	69.847.248.886	43,51

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak yüzde oranlar hesaplanmıştır.

$$\left[\text{DİR'in Toplam İhracat İçindeki Payı} = \text{Yıllık} \frac{\text{DİR}}{\text{Toplam İhracat}} \times 100 \right]$$

²⁷⁰ Güven Sayılğan ve Coşkun Şenol, s.43.

Yukarıdaki tabloya göre 2010 ve 2020 yılları arasındaki DİR kapsamında yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payını inceleyecek olursak; 2010 yılında bu pay %47,10, 2011 yılında %47,58 ve 2012 yılında ise %42,81 olarak seyretmiştir. Bu rakamlarda gösteriyor ki DİR kapsamında yapılan ihracat sayesinde firmalar daha ucuz hammaddeye ulaşabildikleri ve kaliteli mal üretebildikleri için dünya pazarlarında rekabet güçlerini de arttırabilmektedirler. Dahilde işleme rejiminin üretim yapan firmaları, yük olarak görülen vergi ve fonlardan kurtarıyor oluşu ve ucuza maliyet dolayısıyla da vergilere harcanacak olan nakdin firma bünyesinde değerlendirilmesini sağlaması daha fazla tercih edilmesini sağlar. 2013 yılında bu oran biraz artarak %44,83 olmuştur. 2018 yılında kullanım oranı %44,55'e kadar yükselmiştir. 2010 ve 2020 yılının ortalamasına bakacak olursak %43,69 ile neredeyse on yılda DİR, toplam ihracatın yarısını karşılamaktadır. Tüm bu verilere göre, toplam ihracat içersinde yapılan DİR ihracatın payının büyük olduğunu ve ihracatın artırılması ve arttırılan ihracatın sürdürülebilir düzeyde olmasında dahilde işleme rejiminin etkisinin önemli olduğunu görmekteyiz.

3.3.2. Rejim Tedbirleri Açısından Değerlendirme

Aşağıdaki tabloda ihracat rakamlarının rejim tedbirleri açısından değerlendirilmesini yani şartlı muafiyet sisteminin ve geri ödeme sisteminin ülkemizde yüzde kaç oranında tercih edildiğini inceleyeceğiz.

Tablo 11: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Şartlı Muafiyet Sisteminin Payı

YIL	YILLIK DİR KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İHRACAT (MİLYON \$)	DİR ŞARTLI MUAFİYET KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İHRACAT (MİLYON \$)	ŞARTLI MUAFİYET KAPSAMINDA YAPILAN DİR İHRACATTIN YILLIK DİR İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	53.641.642.640	52.362.840.490	97,62
2011	64.195.926.901	62.788.251.180	97,81
2012	65.267.490.613	63.680.586.728	97,57
2013	68.056.110.318	66.717.400.351	98,03
2015	58.788.749.747	57.478.237.359	97,77
2016	58.166.388.266	57.207.819.457	98,35
2017	64.999.173.064	64.168.884.942	98,72
2018	74.802.392.038	74.204.346.940	99,20
2019	74.936.667.872	74.402.069.713	99,28
2020	69.847.248.886	69.396.301.710	99,35

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak yüzde oranlar hesaplanmıştır.

Şartlı muafiyet sistemi bahsedildiği üzere en çok tercih sebebi olan rejim tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır. En büyük etken vergi anlamında karşımıza çıkar. Tabloda 11’de görüldüğü üzere 2010 yılı başında %97 civarlarında olan payı 2019 ve 2020 yıllarında artık yüzde yüze yakın %99,35 olarak seyretmiştir.

Tablo 12: Dahilde İşleme Rejimi İçinde Geri Ödeme Sisteminin Payı

YIL	YILLIK DİR KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İHRACAT (MİLYON \$)	DİR GERİ ÖDEME SİSTEMİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN İHRACAT (MİLYON \$)	GERİ ÖDEME SİSTEMİ KAPSAMINDA YAPILAN DİR İHRACATIN YILLIK DİR İÇİNDEKİ PAYI (%)
2010	53.641.642.640	1.278.802.150	2,38
2011	64.195.926.901	1.407.675.721	2,19
2012	65.267.490.613	1.586.903.885	2,43
2013	68.056.110.318	1.338.709.967	1,97
2014	68.488.716.838	1.462.622.044	2,13
2015	58.788.749.747	1.310.512.388	2,23
2016	58.166.388.266	958.568.809	1,65
2017	64.999.173.064	830.288.122	1,28
2018	74.802.392.038	598.045.098	0,80
2019	74.936.667.872	534.598.159	0,71
2020	69.847.248.886	450.947.176	0,64

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak yüzde oranlar hesaplanmıştır.

Geri ödeme sistemi nakit açısından sıkıntılı olan firmalar tarafından daha az tercih sebebi olabilir. Ya da olaya şu şekilde bakabiliriz; bir firma teminat mektubu alma konusunda bankalarla bürokraside zorluk yaşıyorsa geri ödeme sistemini kullanabilmektedir. Geri ödeme sisteminin zorluğu, kural gereği ilk başta vergiyi ödemek ve sistem sona erene kadar yaşanan nakit kaybı sayılabilir. İhracat yapıldıktan sonra ödenen verginin iadesi söz konusu olmakla birlikte tercih edilmesi çok fazla değildir. 2010 yılında geri ödeme sisteminin DİR ihracat içindeki payı %2,38 oranındadır. 2013 yılında %2,43'lük bir artış olsa da azalarak devam etmiş ve en son 2020 yılında 0,64 oranında kalmıştır. 2020 yılının başından bu yana yaşanan küresel salgın koşullarını da göz önüne alırsak firmaların nakit sıkıntısı yaşadığı bir dönemde geri ödeme sistemini kullanması çok daha az tercih sebebi olmuştur.

Rejimin döviz girişini düzenli bir hale getirmek ve cari açığın dengede kalmasını sağlamak adına döviz kullanım oranları belirlenmiştir. Döviz kullanım oranları ve değerlendirmesi aşağıda ele alınacaktır.

3.4. DÖVİZ KULLANIM ORANLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Döviz kullanım oranı bilindiği üzere ithalat bedelinin ihracat bedeline oranıdır. Döviz kullanım oranları 2020 yılına kadar her sektör için ayrı kotalarda uygulanan bir oran olarak karşımıza çıkmaktaydı. Ancak son alınan karar ile tüm sektörlerde %80 oranında uygulama alanı bulmaktadır.

Türkiye ekonomik açıdan kırılgan bir ülke olarak yaşanan siyasi ve ekonomik olaylardan çabuk etkilenmektedir. Son yaşanan yabancı para birimlerinin aşırı değerlenmesi akabinde Türk Lirasının değer kaybı yaşaması ile ülkeye sağlanan döviz girişlerinde de bir takım yeni uygulamalar geliştirilmiştir.

İhracat Genelgesinde, 16 Ocak 2021 tarihinde yayımlanan uygulama talimatına istinaden, döviz satış işlemlerinin de ayrıntıları açıklanmıştır. Ayrıca yayımlanan karar 3 Ocak 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İhracat Genelgesi kapsamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına yapılacak döviz satışına ilişkin uygulama talimatı madde 4'ün birinci fıkrasına göre, *“İhracat Genelgesine göre İBKB veya DAB’a bağlanan ihracat bedeli dövizin %25’i, İBKB veya DAB’ın düzenlendiği tarihteki işlem kuru üzerinden Merkez Bankasına satılmak üzere İBKB veya DAB’ı düzenleyen bankaya satılır.”* İkinci fıkrasına göre, *“Banka nezdinde Merkez Bankası adına ABD doları, Euro ve İngiliz sterlini hesaplar açılır ve bankanın bu Uygulama Talimatı kapsamında satın aldığı dövizler saat 17:00’ye kadar Merkez Bankasına bildirilerek toplu bir şekilde söz konusu hesaplara aktarılır.”*Dördüncü fıkrasına istinaden ise, *“Banka tarafından Merkez Bankasının hesabına aktarılan dövizler, Merkez Bankasınca işlem kuru üzerinden satın alınır.”*²⁷¹. Aynı maddenin beşinci fıkrasında ise, *“Döviz alış işlemleri karşılığı Türk lirası tutarları Merkez Bankasınca bankanın EFT merkezine masrafsız olarak gönderilir. Saat 17:30’a kadar*

²⁷¹ TCMB, “İhracat Genelgesinin Ek 1 İnci Maddesi Kapsamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına Yapılacak Döviz Satışına İlişkin Uygulama Talimatı”, (16.01.2021), https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/1541d630-81be-4a27-b727-31de43ce46cd/Ihracat_Genelgesinin_Ek_1_inci_Maddesi_Kapsaminda_Turkiye_Cumhuriyet_Merkez_Bankasina_Yapilacak_Doviz_Satisina_Iliskin_Uygulama_Talimatı.pdf?MOD=AJPERES&CACHE_ID=ROOTWORKSPACE-1541d630-81be-4a27-b727-31de43ce46cd-nUuDTgQ, (11.01.2022).

sonuçlandırılmayan işlemler için ise Türk lirası tutarlar bankanın Merkez Bankası nezdindeki zorunlu karşılık hesabına aktarılır.”

Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracatın yerli üreticiyi negatif etkilememesi adına ve üreticilerin ithal ara malına bağımlı hale gelmesini önlemek, cari açığın artma eğilimini indirgeyebilme amacı ile döviz kullanım oranları çok önemli bir ölçüt olmaktadır²⁷². Aşağıdaki tablo 13’de TÜİK’ ten alınan veriler kullanılarak 10 yıllık döviz kullanım oranları hesaplanmıştır. Tablo 12’yi değerlendirecek olursak; 2010 yılında Döviz kullanım oranı % 0,49 oranındadır. 2016 yılında bu oran %0,42 oranına düşmüştür. Genel olarak 2010 ve 2020 yılının ortalamasına bakıldığında %0,46 oranı bize şunu göstermektedir. %80’lik döviz kullanım oranının yarısından biraz fazla olduğunu ve aslında 100 dolarlık bir DİR ihracatın, 46 dolarlık bir ithal bedelini ifade ederken, geriye kalan 54 dolar ise net ihracatı göstermektedir²⁷³.

²⁷² Ümit Engin Tekin, s.200

²⁷³ Ümit Engin Tekin, s.200

Tablo 13: Döviz Kullanım Oranları

YIL	TOPLAM İHRACAT (MİLYON \$)	TOPLAM İTHALAT (MİLYON \$)	DİR İHRACAT (MİLYON \$)	DİR İTHALAT (MİLYON \$)	DÖVİZ KULLANIM ORANI (%)
2010	113.883.219.184	185.554.331.852	53.641.642.640	26.266.649.818	%49
2011	134.906.868.830	240.841.676.274	64.195.926.901	31.144.945.730	%48
2012	152.461.736556	236.545.140.909	65.267.490.613	31.891.818.908	%49
2013	151.802.637.087	251.661.250.110	68.056.110.318	32.227.410.838	%47
2014	157.610.157.690	242.177.117.073	68.488.716.838	31.623.872.495	%46
2015	143.838.871.428	207.234.358.616	58.788.749.747	26.255.849.332	%45
2016	142.529.583.808	198.618.235.047	58.166.388.266	24.651.914.122	%42
2017	156.992.940.414	233.799.651.234	64.999.173.064	28.544.874.616	%44
2018	167.920.613.455	223.047.094.482	74.802.392.038	33.108.871.764	%44
2019	171.464.944.593	202.704.319.533	74.936.667.872	34.083.994.309	%45
2020	160.514.810.829	209.409.741.803	69.847.248.886	32.309.095.565	0.46

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Döviz kullanım oranları TÜİK verileri dikkate alınarak hesaplanmıştır. (DİR İthalat/DİR İhracat= DKO)

Döviz kullanım oranının belirlenmesinin en önemli amacı cari açık etkisini azaltma açısından dır. Çünkü ihracat ve ithalat dengesi iyi belirlenemezse ya da ithalat ihracattan fazla olursa dengesizlikler olabilir. Bu da, ülkeyi farklı ekonomik sorunların etkisi altına alabilmektedir. İthalat ve ihracat rakamları çerçevesinde yapılan ayrı değerlendirmeler bize tek yönlü bir sonuç çıkarırken birlikte değerlendirilmesi çok daha sağlıklı olacaktır. Bu yüzden aşağıda ihracat ve ithalat rakamlarının rejim çerçevesinde değerlendirilmesini göreceğiz.

3.5.İHRACAT VE İTHALATIN BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ

İhracat ve ithalat işlemlerinin genel adı dış ticarettir. Bir ülke için dış ticaret anlamında, ihracatını arttırmak ve bunun yanında ithalatını azaltmak önemli hedefler arasında görülmektedir. Ancak bu hedeflere ulaşabilmek için ise belirli önlemler alınması dış ticaretin ana konusunu oluşturur. Ekonomik büyüme ve kalkınma açısından alınan önlem ve kararlar dış ticaretin gelişmesi açısından çok önemlidir. Ülkeler dış ticaret politikalarını uygulamadığı ve dış ticaretle uğraşmadığı sürece kalkınma sağlayamazlar²⁷⁴. Aşağıdaki tablo 13’de 10 yıl içinde değişen ihracat ve ithalat rakamları incelenecektir. Dahilde işleme rejimi çerçevesinde yapılan ihracat ve ithalat kapsamında ortaya çıkan net ihracat ve net ihracatın yıllar itibariyle değişimini incelemek, cari açık üzerinde ki etkilerinin seyrini takip etmek açısından çok önemlidir. 2010 yılında net ihracat 27. 375 milyon dolar iken 2011 yılında artma eğilimi göstererek 33.051 milyon dolara yükselmiştir. 2011 yılından 2018 yılına kadar yükselme gösteren DİR net ihracat, 2015 yılında 32.533 milyon dolara düşmüş olmasına rağmen 2016 yılından itibaren yine yükselme eğiliminde devam etmiştir. 2018 yılında 41.693 milyon dolara kadar artmıştır. 2019 yılında çok az da olsa bir azalma olmuş ve 40.853 milyon dolara düşmüş ve 2020 yılında ise düşme eğilimi devam ederek 37.583 milyon dolar olmuştur. Son yıldaki düşüş aslında salgın koşullarından etkilendiğini gösterebilir. Çünkü işletmelerin büyük bir kısmı yaşanan salgından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiştir. Ekonomi, ülkenin karşı karşıya kaldığı politik gelişmelerin yanında küresel etkenlerden de etkilenen hassas bir yapıya sahiptir. Bu da küresel salgından sadece Türkiye’nin değil, birçok ülkenin etkilendiği sonucunu bize gösterebilir. Diğer açıdan, DİR ihracattaki net değişim oranları bize aslında yıllar itibariyle ne kadar büyüme kaydedildiği hakkında fikir vermektedir. 2010 yılına göre 2011 yılında net DİR ihracatı %17 oranında büyümüştür, artmıştır. 2015 yılında %13 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Bu oran kendini 2018 yılına kadar artı bir değer olan %13’e kadar çekmiş ancak 2019 ve 2020 yıllarında ufakta olsa DİR net ihracat değişiminde azalmalar olmuştur.

²⁷⁴ Meltem Şerefli, “Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:13, Sayı:3, 2016, s.137.

Tablo 14: Dahilde İşleme Rejimi Çerçevesinde Net DİR İhracat Değişimi

YIL	DİR İHRACAT (MİLYON \$)	DİR İTHALAT (MİLYON \$)	NET DİR İHRACAT (MİLYON \$)	NET DİR İHRACAT DEĞİŞİM (%)
2010	53.641.642.640	26.266.649.818	27.375.992.882	-
2011	64.195.926.901	31.144.945.730	33.050.981.171	%17
2012	65.267.490.613	31.891.818.908	33.375.671.705	%1
2013	68.056.110.318	32.227.410.838	35.828.699.480	%7
2014	68.488.716.838	31.623.872.495	36.864.844.343	%3
2015	58.788.749.747	26.255.849.332	32.532.900.415	%-3
2016	58.166.388.266	24.651.914.122	33.514.474.144	%3
2017	64.999.173.064	28.544.874.616	36.454.298.448	%8
2018	74.802.392.038	33.108.871.764	41.693.520.274	%3
2019	74.936.667.872	34.083.994.309	40.852.673.563	%-2
2020	69.847.248.886	32.309.095.565	37.538.153.321	%-9

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler ile aşağıdaki formüller kullanılarak Net DİR İhracat ve Değişim Oranları hesaplanmıştır.

$$[Net\ DİR\ İhracat = DİR\ İhracat - DİR\ İthalat]$$

$$\left[Net\ DİR\ Değişim = \frac{Eski\ Değer\ DİR\ İhracat}{Yeni\ Değer\ DİR\ İhracat} = A \right] \text{ (A= Eski Değer ile Yeni Değerin Birbirine Bölünmesi ile Elde Edilen Pay) (Çıkan sonucu 100 ile çarparsınız ve aşağıdaki formül ile devam ederiz.)}$$

$$[100 - A = Net\ DİR\ İhracat\ Değişim]$$

Yıllar itibariyle değişimin bulunabilmesi için her bir önceki yıldaki net ihracat ile bir sonraki net ihracat arasındaki çözümlemeler formüle göre yapılır ve her yıl nasıl bir değişim gösterdiği görülür.

Daha ayrıntılı olarak inceleme yapılabilmesi için aslında sadece ihracat rakamlarındaki değişim değil de ithalat ve ihracat rakamlarının birlikte değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Buna göre aşağıdaki tablo 15’i değerlendirecek olursak; 10 yıllık bir değerlendirme içinde toplam ihracat ve ithalatın diğer yıllara göre azalma gösterdiği 2015 yılında ihracatın bir önceki yıla göre, %10 azaldığını, ithalatın ise yine 2015 yılında bir önceki yıla oranla %17 oranında azalma gösterdiği görülmektedir. Aynı yıl içinde DİR kapsamında yapılan ihracat %16 oranında bir gerileme yaşarken, DİR ithalat ise %20 oranında azalma göstermiştir. 2016 yılında bir önceki yıla oranla toplam ihracattaki düşme eğilimi %1 iken toplam ithalat %4 oranında olmuştur. 2016 yılında DİR kapsamında yapılan

ithalat ve ihracattaki değişime göz atacak olursak, DİR ihracat %1 oranında azalma eğilimi gösterirken, DİR ithalat %6 oranında bir azalma yaşamıştır. 2011 yılında %23 oranında bir önceki yıla göre artış gösteren toplam ithalat aynı yıl toplam ihracatta da %16 oranında değişim yaşamıştır. Aynı yıl DİR ihracat oranı bir önceki yıla göre %16 artış gösterirken, DİR ithalat %17'lik bir değişim göstermiştir. Tüm bu verilere göre, toplam ihracat ve ithalattaki artış ya da azalışların yani değişimlerin DİR ihracat/ithalatı da etkilediği değişime uğrattığı görülmektedir.

Dahilde işleme rejiminin 2015 yılında %13 oranında düşüş eğiliminde olması, diğer yıllarda net ihracatta örneğin 2011 yılında %17, 2017 yılında %11 ve 2018 yılında %13 oranında değişim oranlarına sahip olduğu ve büyüdüğü gerçeğini değiştirmez. 2019 yılında %- 2 ve 2020 yılında ise %-9 oranında değişim göstermiştir. Bu veriler, döviz ile iş ve işlem yapan işletmelerin, döviz kurlarındaki oynaklıktan ve yükselişe geçmesinden etkilendiğini ve rejimin son iki yıldaki değişimini kurlar ile açıklayabilir niteliktedir.

2019 yılında dolar kuru ocak ayı başlarında 5.44 seviyelerindeyken 2020 aralık ayı sonuna doğru 7.44 seviyelerine yükselmiştir. Buda ithal girdi ile üretim yapan işletmelerin güç durumda kalmasına neden olmuş olabilir²⁷⁵. Rejim vergi muafiyetleri de sağlasa, döviz ile hammadde sağlayan üreticilerin döviz kurlarının yükselmesinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Döviz kurlarındaki oynaklık ithal girdi ile üretim yapan ve sonrasında ihracat yapma taahhüdünde bulunan firmaların, ihracat esnasında ürettikleri nihai ürünlere kurdaki değişimlerden ötürü satış bedeli tayin edemediği haller söz konusu olduğunda çok daha sıkıntılı durumlar ile karşı karşıya kalabilmelerine neden olabilir. Ülkemiz ithal girdi ile üretimini sağlayan bir ülke olması bakımından dövizdeki değişimlerde firmaları ve ülke ekonomisini oldukça etkileyen bir durum olmaktadır.

Ülkenin toplam ihracatı içindeki rolü oldukça önemli bir teşvik aracı olan dahilde işleme rejiminin, toplam ihracat içindeki payı azımsanamayacak kadar fazladır. İhracat yaratma ve ihracatı artırmayı amaç edinen rejim iktisattaki deyimiyile “Ceteris Paribus” yani diğer değişkenler sabit olmak üzere bir değerlendirmeye tabii tutulmuştur.

²⁷⁵TCMB, “Gösterge Niteliğindeki Merkez Bankası Kurları”, https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html , (1.12.2021).

Tablo 15: DİR İthalat ve İhracat Değişim Tablosu

YIL	TOPLAM İHRACAT (Milyon \$)	İHRACAT DEĞİŞİM (%)	TOPLAM İTHALAT (Milyon \$)	İTHALAT DEĞİŞİM (%)	DİR İHRACAT (Milyon \$)	DİR İHRACAT DEĞİŞİM (%)	DİR İTHALAT (Milyon\$)	DİR İTHALAT DEĞİŞİM (%)
2010	113.883.219.184	-	185.544.331.852	-	53.641.642.640	-	26.267.649.818	-
2011	134.906.868.830	%16	240.841.676.274	%23	64.195.926.901	%17	31.144.945.730	%16
2012	152.461.736.556	%12	236.545.140.909	%-2	64.267.490.613	%1	31.891.818.908	%2
2013	151.802.637.087	%0	251.661.250.110	%6	68.056.110.318	%6	32.227.410.838	%1
2014	157.610.157.690	%4	242.177.117.073	%-4	68.488.716.838	%1	31.623.872.495	%-2
2015	143.838.871.428	%-10	207.234.358.616	%-7	58.788.749.747	%-16	26.255.849.332	%-20
2016	142.529.583.808	%-1	198.618.235.047	%-4	58.166.388.266	%-1	24.651.914.122	%-6
2017	156.992.940.414	%9	233.799.651.234	%15	64.999.173.064	%11	28.544.874.616	%14
2018	167.920.613.455	%7	223.047.094.482	%-5	74.802.392.038	%13	33.108.871.764	%14
2019	171.464.944.593	%2	202.704.319.533	%-10	74.936.667.872	%1	34.083.994.309	%3
2020	160.514.810.829	%-7	209.409.741.803	%3	69.847.248.886	%-7	32.309.095.565	%-5

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak DİR İhracat/İthalat Değişim Oranları hesaplanmıştır.

Değişim oranlarının önemi şu anlamda karşımıza çıkar. Çünkü değişim oranlarının belirlenmesi yıllar itibariyle hem ihracatta hem de ithalattaki değişimlerin yani bir önceki yıla göre o yıl ne kadar fazla kullanıldığının belirlenmesi açısından önemlidir.

Tablo 16: Toplam İhracat ve İthalat/ DİR İhracat ve İthalat

YIL	TOPLAM İHRACAT (MİLYON \$)	DİR İHRACAT (MİLYON \$)	DİR İHRACAT /TOPLAM İHRACAT (%)	TOPLAM İTHALAT (MİLYON \$)	DİR İTHALAT (MİLYON \$)	DİR İTHALAT/ TOPLAM İTHALAT (%)
2010	113.883.219.184	53.641.642.640	47	185.544.331.852	26.267.649.818	14
2011	134.906.868.830	64.195.926.901	47	240.841.676.274	31.144.945.730	13
2012	152.461.736.556	64.267.490.613	42	236.545.140.909	31.891.818.908	13
2013	151.802.637.087	68.056.110.318	45	251.661.250.110	32.227.410.838	13
2014	157.610.157.690	68.488.716.838	43	242.177.117.073	31.623.872.495	13
2015	143.838.871.428	58.788.749.747	41	207.234.358.616	26.255.849.332	13
2016	142.529.583.808	58.166.388.266	41	198.618.235.047	24.651.914.122	12
2017	156.992.940.414	64.999.173.064	41	233.799.651.234	28.544.874.616	12
2018	167.920.613.455	74.802.392.038	44	223.047.094.482	33.108.871.764	14
2019	171.464.944.593	74.936.667.872	44	202.704.319.533	34.083.994.309	17
2020	160.514.810.829	69.847.248.886	43	209.409.741.803	32.309.095.565	15

Kaynak: 08.02.2021 tarihli başvuru talebine istinaden “E-27964695-622.03-26729” sayılı belge aracılığı ile TÜİK tarafından alınan veriler kullanılarak oranlar hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tablo 16’da toplam ihracat/ithalat rakamlarının DİR ihracat ve ithalat rakamlarına oranı verilmektedir. Yani DİR ihracat ve ithalatın toplam ihracat ve ithalat içersindeki payını görmekteyiz. 2010 yılında %47 oranında DİR ihracat yapılırken, %14 oranında ithalat yapılmıştır. Yani %14’lük girdi oranı ile net %33 oranında ihracat yapılmış ve ülkeye döviz kazandırılmıştır. 2011 yılında DİR ihracat oranı %47 iken, DİR ithalat oranı %13 ile net DİR ihracatın yüzdelik oranı %32 olmuştur. 2012 yılında DİR ihracat %42, 2013 yılında %45, 2014 yılında %43 ve 2015 yılında ise % 41 oranında seyretmişken, DİR ithalat oranı bu üç yıl içerisinde %13 olarak seyretmiştir. 2016 ve 2017 yıllarında DİR ihracat oranı %41 iken, aynı yıllarda DİR ithalat oranı %12 oranında olmaktadır. 2018 ve 2019 yıllarında DİR ihracat oranı %44 olurken, DİR ithalat oranları 2018 yılında %14 2019 yılında %17

oranında artış göstermiştir. 2020 yılında DİR ihracat oranı %11lik bir oranla düşme eğilimi göstermiş ve %43 oranında seyretmiştir. Buna istinaden DİR ithalat oranı da düşmüş ve %15 olmuştur. 2020 yılında oranlarda düşüş olsa bile %28 oranında net DİR ihracat ve döviz girdisi sağlamıştır. Dahilde işleme rejimi yurtiçinde üretim yapan işletmelere ucuz ithal girdi sağlayan bir rejimdir. Tüm bu 10 yıllık verilere göre, DİR ihracat oranının, toplam ihracat oranının neredeyse yarısını karşılıyor olması ve buna karşılık DİR ithal oranının, DİR ihracat oranının altında bir yüzdelik dilimde kalması aslında ithal edilen girdilerin ihracat ile fazla fazla yurda döviz olarak geldiğini bize göstermektedir.

Dahilde işleme rejimi ekonomiyi, uluslararası ticareti ve uluslararası piyasada rekabet kazanmaya çalışan firmaları destekler nitelikte bir rejimdir. İşte bunlara istinaden aşağıda rejimin, rejimi uygulayan ve kullanan firmalar açısından değerlendirmelerini 4.bölümde nitel araştırma tekniklerinden biri olan görüşme yöntemi ile inceleyeceğiz.

4.BÖLÜM DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA NİTEL BİR

ARAŞTIRMA

4.1. DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA NİTEL BİR

ARAŞTIRMA GÖRÜŞME YÖNTEMİ

Nitel araştırma yöntemi, gözlemlemeye, görüşmeye ya da dokümanların analizine dayalı olarak değişkenlik gösteren yöntemlerin kullanılması ile verilerin elde edildiği, farklı bakış açısı, algı ve olaylar bütününe doğal ortamında gerçekçi bir algı ile nitel bir şekilde incelendiği yöntemdir²⁷⁶. Nitel veriler genelleme yapılmasına pek müsait bir yapıda olmasa da, araştırılan konuya ilişkin gerçekçi ve doğal bir bakış açısı sağlaması bakımından önem arz etmektedir²⁷⁷. Sosyal bilimler alanında da artık nitel verilerin 25 yıldır sürdürülebilir bir şekilde çoğunluk kazandığı görülmektedir²⁷⁸. Nitel araştırma yöntemleri farklı tekniklerle yapılabilmektedir. Ancak çalışma konusuna uygun olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya katılan katılımcıların, araştırma konusu hakkındaki duygu ve düşüncelerini aktarmasına görüşme denilmektedir. Görüşme yönteminin temel maksadı, katılımcıların bakış açılarını anlamaya çalışmaya yöneliktir. Bu yöntem ile, çalışma kapsamında araştırılacak olan konu hakkında katılımcıların tecrübeleri, düşünceleri, yorumları, tutumları ve algıları gibi gözlem yapılamayan bilgilerine ulaşmak amaç edinilmiştir²⁷⁹. Görüşme sorularının açık ve anlaşılır olması ve bu şekilde katılımcıya aktarılması çok önemlidir. Görüşme yönteminde nitelik sayıdan daha çok önemlidir. Yani çok sayıda kişi ile görüşme sağlanmadan tek kişi ile bile görüşme sağlansa araştırma konusu için veri toplanabilir ve çözüme ulaşmayı sağlayabilir²⁸⁰.

Son yıllarda nitel araştırmalarda kullanılan bir yöntemde dijital kanallar yoluyla görüşme yani e-görüşme (elektronik posta aracılığı ile) tekniğidir. Bu teknik araştırmacı ile katılımcının yüz yüze görüşmesine ve ortak bir mekân da karşı karşıya gelmesine ihtiyaç duyulmayan, zamanla ve mekanla sınırlanmayan, bilgisayar aracılığı ile gerçekleşen iletişim yapısına sahiptir. Yarı yapılandırılmış bir yapıya

²⁷⁶Melike Tekindal ve Şerife Uğuz Arsu, “Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme”, Ufku Ötesi Bilim Dergisi, Cilt:20, Sayı:1, 2020, s.156.

²⁷⁷Hasan Hüseyin Tekin, “Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme” İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt:3, Sayı:13, 2006, s.101.

²⁷⁸Elif Kuş, “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, Türk Psikoloji Yazıları, Cilt: 10, Sayı:20, 2007, s.20.

²⁷⁹ Zeki Karataş, “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 2015, s.71.

²⁸⁰Ali Baltacı, “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”, Ahi Evran Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, 2019, s.376.

sahip olan bu görüşme yönteminde, konu başlıkları ve sorular önceden ayarlanarak katılımcıya e-posta ile iletilir. E-görüşme, uzun bir zaman aralığında gerçekleşen ve karşılıklı e-posta gönderilmesini ve alınmasına imkan veren bir teknik olarak karşımıza çıkar. Bu görüşmenin avantajı ise, zaman ve mekan sınırlaması olmaması açısından karşımıza çıkar. Coğrafi olarak ulaşılması zor olan ya da ulaşılabilir olsa bile temas kurmanın güç olduğu olağanüstü durumlarda araştırmacıya görüşme şansı tanır²⁸¹. Bu yüzden e- görüşme tekniğinin teknolojik yapıya sahip olması dünyayla uyumlu, yeni şartlara daha uygun olması nedeniyle tercih edilmiştir.

4.2. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN TOPLANMASI

4.2.1. Araştırmanın Yöntemi ve Verilerin Toplanması

Dahilde işleme rejiminin, bu rejimi kullanan firmalar açısından değerlendirilmesini temel alan çalışmada, firmalar ile nitel veriler ışığında hem E-görüşme hem de yüz yüze görüşme yöntemi kapsamında veriler toplanmıştır.

DİR kapsamında araştırma konusu ile ilgili tüm kaynaklar ayrıntılı incelenmiştir. Araştırma, İki aşamalı olarak gerçekleşmektedir. Öncelikle katılımcılara altı soruluk demografik özellikleri ile ilgili sorular yöneltilmiş daha sonra görüşme tekniği kullanılarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu şeklinde araştırma konusu ile ilgili açık uçlu yirmi soru yöneltilmiştir. Sorular, katılımcı firmalara e-posta aracılığı ile iletilmiş ve katılımcılar soruları yanıtlarak e-posta yolu ile iletmışlerdir. Ayrıca yüz yüze görüşme yöntemi ile de salgın öncesi iki katılımcı ile görüşme sağlanmıştır. Yapılan görüşme öncesinde katılımcılarla telefon ile ön görüşme sağlanmış, katılımcılardan alınan randevu ile görüşmeye gidilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılara sorular okunmuş katılımcılardan alınan bilgi ve düşünceleri ise araştırmacı tarafından not alma yöntemi ile kayıt altına alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, daha esnek bir görüşme tekniği olarak karşımıza çıkar. Bu teknikte, önceden sorulması gereken soruları ihtiva eden bir görüşme formu oluşturulur. Tekniğin kolaylığı ise, görüşme formuna bağlı olarak sürdürüldüğü için sistematik ve karşılaştırılabilir bilgiye ulaşmayı sağlamasıdır²⁸².

Araştırmada ayrıca nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenolojik yaklaşımdan faydalanılmıştır. Fenomenolojinin en temel özelliği insanların bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak ve bu deneyimleri anlayabilmektir. Fenomenoloji, bir

²⁸¹Meral Salman Yıkılmış, “Nitel Araştırmalarda E-Görüşme Tekniği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:22, Sayı:1, 2020, ss. 184-185.

²⁸²Abbas Türnüklü, “Eğitim Bilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Cilt:24, Sayı:24, 2000, s.547.

bireye ait bilgi birikimin tümünü bize göstermektedir. Özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir yaklaşım olan bu yöntem insan deneyimlerini anlamlandırma amacı güden, araştırmalarda fenomene vurgu yaparak görüşmeye katılan bireylerin araştırma fenomenine katkılarını, bunu nasıl anladıkları, algıladıkları, hangi açılardan değerlendirdikleri ve nasıl bilgi birikimi ile bunu anlamlandırdıkları üzerine odaklanmayı sağlar²⁸³.

Çalışmada gönüllü katılımcılara görüşme formu ve gönüllü olarak katıldıklarına dair form iletilmiştir. Araştırma sonucunda ise alınan bilgiler Manisa Celal Bayar Üniversitesi Etik İzin Onayı ile birlikte çalışmaya aktarılmıştır.

4.2.2. DİR Kapsamında Kullanılan Tekniklerle İlgili Literatür Taraması

Türkiye’de DİR ile ilgili görüşme yöntemiyle daha önce bir çalışma yapılmamıştır. DİR kapsamında yapılan çalışmalar genel itibari ile nicel tekniklerle ortaya konulan anket, sınır testleri, korelasyon analizleri, nedensellik testleri ile analiz edilen çalışmalar olmaktadır. Görüşme yöntemi ise, Türkiye’de bir tane çalışmada karşımıza çıkar ancak bu çalışma da dış ticaret rakamları kullanılarak veri analizleri yapılmıştır. DİR kapsamında kullanılan teknikler aşağıda tablo 17 içerisinde kategorize edilmiştir.

²⁸³ Melike Tekindal ve diğerleri, s.156-159.

Tablo 17: DİR Kapsamında Literatür Taraması

Çalışmanın Yazarı / Yılı	Çalışmanın Adı Yayın Yeri	Çalışmanın Konusu	İlgili Sorular	Çalışmanın Yöntemi
Gözde Bayramer Renan Tunaloğlu (2016)	Türkiye’de Sofralık Zeytin - Zeytinyağı İhracatçıları Sorunları ve Çözümüne Yönelik Yaklaşımlar (Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi)	Zeytin ve zeytinyağı üretim sürecinde hammadde temininde ve maliyetlerinde yaşanan sorunların değerlendirilmesidir.	DİR’in konu hakkında avantajlı olup olmadığı, Destekleme mi yoksa DİR mi?	Görüşme Yöntemi
Sinan Esen Işıl Ayas Baldauryen İdan (2019)	Dahilde İşleme Rejiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri (İşletme bilimi dergisi)	DİR kapsamında karşılaşılan sorunların tespiti ve çözüm önerileri.	DİR gerçekten ihracatı artırıcı bir niteliğe sahiptir. DİR sistemi ticaret politikası önlemlerinin etkisini azaltmaktadır.	Anket Yöntemi
Buket Altınöz Mehmet Altuntaş (2020)	Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Yurtiçi Ara Malı Üretimine Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı (Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi)	DİR çerçevesinde ithal edilen girdilerin yurtiçi ara malına olan etkisi araştırılmıştır.	DİR kapsamında yapılan ara malı ithalatının mal üretimi üzerine etkisi 2005-2019 dönemi için test edilmiştir.	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı
Aynur Ötür Aslan Mithat Zeki Dinçer (2020)	The Effect of Inward Processing Regime on Foreign Trade: The Case of Automotives and White Goods. “Dahilde İşleme Rejiminin Dış Ticarete Etkisi: Otomotiv ve Beyaz Eşya Sektörü Örneği” (İstanbul İktisat dergisi)	DİR’in otomotiv sektörü ve beyaz eşya sektörü içinde örnek firmalar vasıtası ile ihracatı nasıl etkilediğinin ortaya konulmasıdır.	DİR kapsamında Ford Otosan ve Arçelik firmalarının yıllar itibarıyla ihracat ve ithalat rakamları değerlendirilmiştir.	Görüşme ve Gözlem yöntemi, Akademik Veri Analizi, Doküman analizi
Sinan Duru Dilşat Bozdoğan Konuşkan Oğuz Parlakay	Inward Processing Regime Promotion System in Vegetable Oil Industry: A Case Study of Turkey. “Dâhilde İşleme Rejimi Teşvik Sisteminin Bitkisel Yağ Endüstrisinde Uygulanması: Türkiye Örneği” (Turkish Journal of Agriculture)	Bitkisel yağ üreten ve dış ticaretini yapan firmalar için DİR’in uygulanabilirliğinin ve etkilerinin araştırılmasıdır.	DİR’i kullanıp kullanmadıkları gibi sorular yöneltilmiştir.	Anket Yöntemi Korelasyon Analizi
Ezgi Baday Yıldız Emrullah Mete (2018)	Türkiye Dış Ticaretinde İkilem: Dahilde İşleme ve İthalata Dayalı Büyüme (Uluslararası iktisadi ve idari incelemeler dergisi)	DİR’in ithalata dayalı büyüme nedeni olup olmaması araştırılmıştır.	2002-2016 yılları arasında ithalat ve ekonomik büyüme oranları ilişkiler araştırılmıştır.	Zaman Serisi analizi
Sinan Esen Halil Şimdi Volkan Kocabaş (2016)	Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Dokuma Giyim ve Deri Sektörü Örneği (Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi)	DİR’in Dokuma, Giyim Ve Deri Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performansına Katkısı Araştırılmaktadır.	Dokuma, Giyim Ve Deri Sektöründeki İşletmelerin İthalat/İhracat İşlemlerinin Finansal Performansa Etkisi Analiz Edilmiştir.	Panel Veri Analizi

4.2.3. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırmaya katılımı sağlanan Uluslararası ticaret firmalarına ulaşma ve görüşme sağlama konusunda bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır. Küresel salgın koşulları dolayısıyla görüşmelerin bazıları yüz yüze değil de e- görüşme yöntemi ile sağlanmıştır. Ayrıca daha fazla firma ile görüşme sağlanacakken salgın sebebi ile daha az firmaya ulaşılabilmiştir. Mali verilere firmaların gizlilik kısıtlaması sebebi ile ulaşılamamıştır. Sadece bir firmanın mali verileri incelenebilmiştir.

4.2.4. Araştırmaya Konu Katılımcı Grup

Araştırmmanın amacına uygun olarak uluslararası ticaret firmalarının yetkili çalışanları ile görüşme sağlanmıştır. Bulunan firmalar ile görüşmeler gizlilik esasına uygun olarak, Türkiye'nin üç bölgesinden iletişime geçilen ve görüşme sağlanan firmalardan oluşmaktadır. Burada farklı bölgelerden katılımcı firmalara ulaşabilmek E-görüşme tekniğinin avantajı olarak çalışmaya olumlu katkı sağlanmıştır. Ulaşılması zor olan ve zaman gerektiren görüşmeler, dijital ortamda daha kolay gerçekleştirilmiştir.

Aşağıda görüşülen katılımcı firmaların sektör ve bölge bilgileri tablo 18'de yer aldığı gibidir.

Tablo 18: Katılımcı Firma Bilgileri

KATILIMCI	SEKTÖR	BÖLGE
Katılımcı Firma 1	Kozmetik	Ege
Katılımcı Firma 2	Plastik ürünler	Marmara
Katılımcı Firma 3	Plastik ürünler	Akdeniz
Katılımcı Firma 4	Medikal ürünler	Marmara
Katılımcı Firma 5	Medikal ürünler	Marmara
Katılımcı Firma 6	Savunma sanayi	Ege
Katılımcı Firma 7	Endüstriyel ürünler	Ege
Katılımcı firma 8	Ambalaj sektörü	Ege

4.2.5. Verilerin Toplanma Süreci

Çalışmaya konu veriler, salgın öncesi yüz yüze gerçekleştirilmiş ancak küresel salgın dolayısı ile uzaktan görüşme sağlanarak dijital kanallar vasıtasıyla yani e- görüşme tekniği ile toplanmıştır. Yapılan görüşmeler öncesinde katılımcılarla telefon vasıtası ile ön görüşme sağlanmış, araştırma kapsamında izinleri alınmış ve bu sayede görüşmeler sağlanmıştır. Önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu katılımcı firma çalışanlarına e-posta yolu ile iletilmiş, katılımcılardan belli süreler sonunda geri dönütler alınmıştır. Görüşme sağlanan tüm katılımcılar içten, samimi bir şekilde sorulara tecrübelerini aktarmış ve çalışmaya büyük katkı sağlamışlardır. Ayrıca uluslararası firma bünyesinde görüşülen tüm katılımcılar, DİR kapsamında değerlendirmelerini iletmiş ve uygulamadaki aksaklıklara ait görüşlerini belirtmişlerdir.

4.2.6. Verilerin Güvenirliği

Araştırmada guvenirlik ve tutarlılığın arttırılması için, görüşme sağlanan tüm katılımcılarla yapılan görüşmeler öznel yargı barındırmadan çalışmaya birebir aktarılmıřtır²⁸⁴. Katılımcılara verilen anket şeklindeki açık uçlu soruların içersinde yer aldığı görüşme formu bizzat katılımcılar tarafından cevaplandırılmış ve dijital ortamda kayıt altına alınmıştır. Hiçbir yoruma mahal bırakmadan doğrudan aktarılmıştır. Yüz yüze görüşme sağlanan iki katılımcı ile de görüşme guvenlik nedeniyle not olarak kayıt altına alınmıştır.

4.2.7. Verilerin Analizi

Nitel verilerin analiz yöntemleri hakkında birçok kişi tarafından birçok analiz yöntemi geliştirilmiştir. Bu geliştirilen yöntemler arasında en göz alıcı olan ve 1994 yılında Walcott tarafından geliştirilen veri analiz yöntemi de bulunmaktadır. Araştırmacı, veri analiz sürecinde üç farklı yöntemin kullanabileceğini belirtmiştir. İlk olarak verilerin araştırmaya olduğu gibi aktarılmasını, ikinci olarak ise ilk yönteme de ağırlık verilerek bu yöntem üzerine inşa edilen ve dikkatli, sistematik bir biçimde verilerin analizini öngörür. Böylece de veriler arasındaki önemli noktalar ortaya çıkarılır ve veriler arasındaki ilişkiler tanımlanır. nc yöntem olarak ise ilk ve ikinci yöntemin çerçevesinde verilerin yorumlanmasını sağlamaktadır. Son yöntem olan bu yöntemde incelenen araştırma konusu hakkında verilerin ışığında araştırmacı öznel yargı ile yorumlarını da aktarır. Walcott tüm bu 3 yöntemin bir arada ya da birbirinden bağımsız kullanılabileceğini aıklamıřtır²⁸⁵. Tüm bu bilgilerin ışığında, anlatılan  yöntem tema analizi, betimsel analiz ve içerik olarak adlandırılmıştır. Betimsel analiz, görüşme yöntemine dayalı olarak metinleri ve dokümanları doğrudan alıntılama ve kategorize ederek sunmak esas kabul edilmiştir. Ierik analizi ise, nitel veri analizinin son adımıdır. Betimsel ve tema analizini de içinde barındıran içerik analizi, ilk olarak kategorize edilen veriyi anlamlandırmayı

²⁸⁴Esen Altunay ve diğerleri, “Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma”, Sakarya niversity Journal of Education, Cilt:4, Sayı: 1, 2014, s.66.

²⁸⁵Aktaran, Murat zdemir, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı zerine Bir alışma”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:1, 2010, s.331.

ve son olarak da yorumlamayı içeren bir analiz yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸⁶.

Tüm bu bilgilerin ışığında, çalışmada veriler olduğu gibi aktarılmıştır. Daha sonra veriler kategorize edilerek tablolastırılmış ve önemli noktalar ortaya çıkarılmıştır. En son olarak ise ulaşılan veriler doğrultusunda verilerin dışında yorumlama yapılmış ve çalışma konusu değerlendirilmiştir. Aşağıda öncelikle yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesinde firmaların yetkilileri ile görüşmeler sonrasında ulaşılan demografik özellikleri göreceğiz.

4.2.8.Dahilde İşleme Rejimini Kullanan Katılımcı Firmaların Demografik Özelliklerin İncelenmesi

Araştırmaya konu uluslararası firmaların bünyesinde çalışan katılımcılar ile yapılan görüşme tekniği sayesinde edinilen demografik özellikler aşağıda tablolastırılmıştır. Yapılan görüşmeler ve alınan bilgiler kişilerin bilgisi dahilinde, firma isimleri kullanılmadan, gizlilik içerisinde akademik çalışma amacı ile kullanılacağı belirtilmiş ve ona göre görüşme ve iletişimler sağlanmıştır.

Tablo 19: Demografik Özellikler

Katılımcı Firma	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim durumu	Pozisyon	Hizmet süresi	Gelir durumu
K.F. 1	Erkek	32-38	Fakülte	Finans Müdürü	15 yıl ve Üstü	6500 ve Üstü
K.F. 2	Erkek	39-45	Fakülte	Finans Müdürü	15 yıl ve Üstü	6500 ve Üstü
K.F. 3	Kadın	46 ve üstü	Fakülte	Finans Müdürü	15 yıl ve Üstü	6500 ve Üstü
K.F. 4	Erkek	32-38	Yüksek Lisans	Dış ticaret operasyon uzmanı	1-3 Yıl	5501-6500
K.F. 5	Erkek	32-38	Fakülte	Dış ticaret operasyon uzmanı	7-10 Yıl	5501-6500
K.F. 6	Erkek	39-45	Fakülte	Dış Ticaret Müdürü	15 yıl ve Üstü	6500 ve Üstü
K.F. 7	Erkek	39-45	Yüksek Lisans	Finans Müdürü	10-15 Yıl	6500 ve Üstü
K.F. 8	Erkek	39-45	Fakülte	Finans Müdürü	15 yıl ve Üstü	6500 ve Üstü

²⁸⁶ İlhan Günbayı, “Nitel Araştırmada Veri Analizi: Tema Analizi, Betimsel Analiz, İçerik Analizi ve Analitik Genelleme”, Nirvana Sosyal Bilimler Sitesi, (30.11.2021), <http://www.nirvanasosyal.com/h-392-nitel-arastirmada-veri-analizi-tema-analizi-betimsel-analiz-icerik-analizi-ve-analitik-genelleme.html>, (30.12.2021).

Tabloya 19'a göre, incelenen firmalar bünyesinde sağlanan demografik özelliklere bakıldığında, 8 katılımcı firma açısından 7 erkek 1 kadın katılımcı ile görüşme sağlanılmıştır. Yaş aralıkları farklılık gösterse de hizmet süreleri 15 yılı aşkın, söz konusu alanda tecrübe sahibi olan katılımcı sayısı çoğunluktadır. Pozisyonlarını değerlendirdiğimizde 5 finans müdürü, 2 dış ticaret operasyon uzmanı ve 1 dış ticaret müdürü ile görüşme sağlanmıştır.

4.3.DAHİLDE İŞLEME REJİMİ KAPSAMINDA FİRMALAR İLE GÖRÜŞMELER SONUCUNDA ULAŞILAN BULGULAR

Çalışmanın bu aşamasında, dahilde işleme rejimini aktif kullanan uluslararası ticaret alanında farklı sektörlerde uzmanlaşmış 8 firma ile yapılan görüşmeler ve sonucunda elde edilen bulgulara değinilecektir. Firmalarla yapılan görüşmelerin, akademik bir çalışma için ve gizlilik esasına dayalı bir şekilde kesinlikle firma logosu veya adı kullanılmadan çalışmaya ekleneceği belirtilmiş, tarafsız ve doğru bilgiye ve tecrübeye ulaşmak adına bu şekilde düzenlenmiştir. Çalışma, dahilde işleme rejiminin bu rejimi kullanan firmalar gözünden değerlendirilmesini, firmaların gözünden rejimin avantajları ve dezavantajlarının belirlenmesi, döviz gelirleri ve ihracat- ithalat dengesinin uygulama kısmında olan firmalar tarafından değerlendirilmesi ayrıca varsa rejimin eksik yanlarının belirlenmesi amacını taşımaktadır. Uluslararası ticaret firmalarının DİR çerçevesindeki tutum ve düşüncelerinin incelenmesi kapsamında yapılan ilk çalışma olarak sonuçları özgün ve ampirik bir çalışmadır. Çalışmada firmalarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular tablolaştırılarak sunulmuştur. Aşağıda yapılan görüşmelerin detayları tablo şeklinde verilmektedir.

4.3.1. Rejim Kapsamında Katılımcı Firma Çalışanlarıyla Yapılan Görüşme Detayları

Katılımcı firmalara yöneltilen sorular kapsamında, bilgi ve tecrübelerine dayanarak sorulan sorulara bireysel olarak ve kurum adına cevap vermişlerdir. Aşağıda ki tablo 20'de dahilde işleme rejiminin 8 firma tarafından ne kadar süre kullanıldığı sorusunun yanıtı verilmiştir.

Tablo 20: Dahilde İşleme Rejimi Kullanım Süresi

Katılımcı Firmalar	“Dahilde İşleme Rejimini Ne Kadar Süredir Kullanmaktasınız?”
K.F. 1	4 yıldır kullanmaktayız.
K.F. 2	3 yıldır kullanmaktayız.
K.F. 3	15 yıldır kullanmaktayız.
K.F. 4	10 yıldır kullanmaktayız.
K.F. 5	Yaklaşık 7 yıldır kullanmaktayız.
K.F. 6	7 yıldır kullanmaktayız.
K.F. 7	Dahilde işleme rejimini 1 yıldır kullanıyoruz.
K.F. 8	15 Yıldır kullanmaktayız.

Tablo 20’ye göre, 8 firma açısından değerlendirildiğinde, çoğunun uzun zamandır bu rejim kapsamında dış ticaret yaptığını görmekteyiz. En uzun süre kullanım sağlayan firma K.F. 3 ve K.F. 8 olmaktadır. Çalışma da farklı sürelerde bu rejimi kullanan firmalar ile görüşme sağlanmıştır. Bu bize yıllar itibariyle rejimin hangi firmalar tarafından nasıl değerlendirildiğini gösterir. Yani rejimi 15 yıl kullanan firmanın rejime bakışı farklı, yeni giren bir firmanın ilk izlenimleri farklı olmaktadır.

Araştırmada toplamda açık uçlu 20 soru bulunmaktadır. Bunlardan biri de rejim kapsamında tercih edilen rejim tedbirlerinin hangisi olduğudur. Aşağıdaki tablo 21’de, firmaların hangi rejim tedbirini tercih ettiğine dair yanıtlar verilmiştir.

Tablo 21: Rejim Tedbirlerinin Kullanımı

Katılımcı Firma	“Rejimde Bilinen İki Vergisel Avantaj Olan Şartlı Muafiyet Ve Geri Ödeme Sistemi Mevcuttur. Firmanız Tarafından Hangisi Tercih Edilmektedir?”
K.F. 1	Şartlı muafiyet sistemi
K.F. 2	Şartlı muafiyet sistemi
K.F. 3	Şartlı muafiyet sistemi
K.F. 4	Şartlı muafiyet sistemi
K.F. 5	Şartlı muafiyet sistemini kullanmaktayız.
K.F. 6	Şartlı muafiyet sistemi
K.F. 7	Firmamız seçimini şartlı muafiyet sisteminden yana kullanmıştır.
K.F. 8	Şartlı Muafiyet Sistemi

Görüşme sağlanan tüm firmalar açısından şartlı muafiyet sistemi daha tercih edilen sistem olmuştur. Çalışmanın başında şartlı muafiyet sisteminin daha fazla tercih edilme sebebi üzerine ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Şimdi de firmalar tarafından

tercih edilme sebebini öğrenmek için görüşme sırasında sorulan bir sorunun daha firma bünyesindeki katılımcılar tarafından nasıl değerlendirildiğini aşağıdaki tablo 21’de detaylı şekilde bulabiliriz.

Tablo 22: Rejim Tedbirlerinin Tercih Edilme Sebepleri

Katılımcı Firma	“Şartlı Muafiyet sistemini Tercih Etme Sebebiniz Nedir?”
K.F. 1	Fon çıkışı azaltmak amacı ile tercih ediliyor.
K.F. 2	Bize uygun olan şartlı muafiyet olduğu için tercih ettik.
K.F. 3	İhracat ve ithalat dengesinden kaynaklı tercih ediliyor.
K.F. 4	İndirimli teminat olanağı sağlaması açısından tercih ediliyor.
K.F. 5	Şartlı muafiyet kapsamında işlem yapmak hem operasyonel takip için daha kolay hem de finansal açıdan daha takip edilebilir.
K.F. 6	İşlem sayısı çok olan bir firma olduğumuz ve çok fazla nakit bağlayıp tekrar geri ödemek zor olduğu için tercih sebebidir.
K.F. 7	Şartlı muafiyet sistemini tercih etmemizin nedeni öncelikle hiçbir ödeme yapılmayacak olmasıdır. Bu sistemde vergiler teminata bağlanıp ertelenebilmektedir.
K.F. 8	Firmamıza daha uygun olduğu için kullanmaktayız.

Şartlı muafiyet sisteminin kullanım sebebi her firma açısından farklı bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. K.F. 1, K.F.4 ve K.F.6 firmaları açısından aslında vergisel indirim sayesinde kaybedilmeyen nakit çıkışı yani hem zamandan hem de nakitten tasarruf sağlaması amacı ile tercih edildiği sonucunu çıkarabiliriz. K.F. 3 firması ise, ihracat ve ithalat dengesi amacı ile tercih ettiğini belirtmiştir. Üçüncü bölümde DİR’in toplam ihracat içindeki payını incelediğimizde neredeyse yarısının rejim kapsamında yapıldığını rakamlar ile ifade etmiştik. Türkiye’nin ihracat ve ithalat dengesindeki etkisi, ülkeye giren ve çıkan döviz dengeye getirme yani ödemeler dengesi açısından önem arz etmektedir. Bu da firmalar tarafından gözlemlenen bir özellik olmuştur. K.F. 5 firması ise, işin operasyonel kısmı ile daha kolaylık sağlayan bir sistem olması ve aynı zamanda finansal açıdan kolaylık ve zaman tasarrufu sağlayan bir sistem olduğunu bize belirtmiştir.

4.3.2. Rejimin İthalata Bağımlılığı Arttırması Konusundaki Bulgular ve Görüşler

Dahilde işleme rejimi, ülkenin dış ticaretine sağladığı katkılar ve firmalara sağladığı kolaylıkların yanında, ithalata bağımlılığı arttırması konusunda da farklı görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Aşağıdaki tablo 23’de uluslararası firmalarla yapılan görüşme detayları vasıtası ile bizzat işin içinde yer alan firmaların konu hakkındaki görüşleri verilmiştir.

DİR genel anlamda firmalara yurtiçinde bulamadıkları ya da maliyetli olarak bulabildikleri hammadde arayışları için kaynak sağlayan bir teşvik sistemidir. İşletmeler hem yurtdışından hammadde ve yardımcı mamul alırken belirli vergi muafiyetleri kazanırken bir yandan da finansal anlamda güçlenmektedirler. Görüşme sağlanan 8 Firma katılımcıları ithal bağımlılığı hakkında fikirlerini aşağıdaki tablo da beyan etmişlerdir. K.F.2 ve K.F.3 firması ithal bağımlılığı arttırması yönüne katılmakla birlikte rekabet gücünü arttırması ve ihracata olan olumlu etkilerinden söz etmiştir. Hatta ithalatın yapılmasının ihraç yapmaya ve uygun hammadde bulmaya yardımcı olabildiğini belirtmişlerdir. K.F.5 firması da ithalatın ihraç amacı ile yapıldığından ve ihracatı arttırmasının önemli olmasından söz etmiştir. K.F.1 firması, şartlı muafiyet kapsamında alınabilen hammadde ve yardımcı maddelerin yurtiçinden de alınabileceğini bize belirtmiştir. K.F.6 ve K.F.7 firmaları ise ithal bağımlılığını reddeden kısımda olmuşlardır. K.F.6 firması, ithalat bağımlılığı değil ihracat teşviki olarak rejimi değerlendirdiğini ayrıca kendi sektörü için de teşvik aracı olarak gördüğünü belirtmiştir. K.F.7 firması ise, yine yurtiçi alımlardan söz etmiş ama maliyet açısından uygun olmadığını belirtmiş ve ithalat için öncelikle ihracat taahhüdünde bulunulması gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca kullanılabilecek yabancı kaynaklarında bir kotası olduğundan bahsetmiştir.

Tablo 23: DİR' in İthalata Bağımlılığının Değerlendirilmesi

Katılımcı Firma	“Rejim Bilindiği Üzere İthalat ve Sonrasında İhracat Sürecini Kapsamaktadır. Ve Bazı Çalışmalara Bakıldığında İthalata Bağımlılığı Artırdığı Söylenmektedir. Firma Olarak Siz Bu İşin Uygulama Kısımını Sizde Bu Durum Nasıl Değerlendirilir?”
K.F. 1	Yurtiçinden dahilde işleme izin belgesi kapsamında alım yapılabilmektedir.
K.F. 2	Rekabet gücünü arttırmak için gerekli durumlarda kullanılması uygundur. İthalat arttırdığı doğru fakat en azından ihracata katkısı var sonuçta tüketim üzerine ithalat değil.
K.F. 3	İç piyasaya göre yurtdışından uygun hammadde bulunması durumunda ithalat bağımlılığı artmaktadır. Bu durumda rakiplerinize karşı güçlendirmektedir.
K.F. 4	Avrupa dışı ihracatımızın tamamı DİİB olmaktadır.
K.F. 5	İthalat, ihracat amacı ile yapıldığından, sonuç olarak firmanın ihracatını artırıcı bir rejim olmaktadır.
K.F. 6	İthalata bağımlılığı arttırmakla çok ilgisi yok tam tersi ihracatı teşvik eden bir uygulamadır. Sektörlere göre değişse de örneğin, otomotiv sektörü için ithalat bağımlılığı değil ihracat teşviki olarak görüyorum.
K.F. 7	Dahilde işleme sistemi sadece ithal ürünler için değil yurtiçinden temin edilen ürünler içinde kullanılabilmektedir. Fakat yurtiçinden temin edilen ürünlerde sadece KDV+ÖTV muafiyeti sağladığından maliyet açısından ciddi bir faydasının olduğunu söylemek mümkün değildir. İthalata bağımlılığı arttırdığı tezine katılmıyorum. Çünkü dahilde işleme belgesi alabilmek için öncelikle ihracat taahhüdünde bulunmanız gerekir. Ayrıca sektörel bazda değişmekle birlikte DİR kapsamında kullanılabilecek yabancı kaynak oranı genel olarak %20 civarındadır. Yani kabaca DİR sistemi sizden 20 USD’lik ithalat için 100 USD’lik ihracat yapmanızı ister.
K.F. 8	Bu durumu piyasa koşulları ve fiyat belirlemektedir.

4.3.3. Rejimin İhracat ve İthalat Dengesindeki Değişiminin Firmalar Açısından Değerlendirilmesi

Aşağıda ki tablo 24’de dahilde işleme rejiminin firmaların ihracat ve ithalat dengesindeki değişimi incelenmiştir.

Tablo 24: İhracat ve İthalat Değişimi

Katılımcı Firma	“Rejimi kullandığınız süre içinde ithalat ve ihracat dengesindeki değişim firmanız açısından nasıl seyretmiştir?”
K.F. 1	12 aylık uygulama süresi için, firmamızda 9 ile 12 ay aralığında değişkenlik göstermiştir.
K.F. 2	Orantılı seyretmiştir.
K.F. 3	İhracatımızda bir miktar artış olmuştur, hammadde yurtdışında daha uygun olduğundan hammadde ithalatımız dahilde işleme belgemizdeki miktara göre daha fazla artmıştır.
K.F. 4	İthalat ve ihracat planlamasına göre belge alındığı için dengelidir.
K.F. 5	İhracat tarafından olumlu bir artış yaratmaktadır.
K.F. 6	Savunma sanayi sektöründe kullanılan ürünler ve getirilen parçalar pahalı bu yüzden ihracatı ithalatından fazla olan bir sektörün içindeyiz. Ancak yıldan yıla ihracatımız artmaktadır.
K.F. 7	Rejimi kullanmaya başladığımız 2020-06 döneminden itibaren ihracat rakamlarımızda pandemi dönemine denk gelmesi nedeni ile düşüş yaşanmıştır.
K.F. 8	Olumlu seyretmiştir. Hem ülkemize döviz kazandırıcı işlemler yaparak döviz girdisi sağladık hem de vergileri teminata bağlayarak finans olarak pozitif faydalandık.

Yapılan görüşmeler çerçevesinde rejimin kullanımına firmalar açısından bakıldığında, artış gösterdiğini belirten firmalar olmasının yanında kullanımı küresel salgına denk gelen K.F. 7 firması açısından düşüş yaşandığını belirttiğini görüyoruz. Bunun dışında 8 firma kapsamında yapılan değerlendirme de genel itibariyle artış gösterdiği ya da dengeli seyrettiği şeklindedir.

4.3.4.Dahilde İşleme Rejiminin Firmalara Sağladığı Avantajlar ve Dezavantajlar Açısından Firmaların Tutumları

İkinci bölümde araştırmalar kapsamında genel çerçevesi çizilen avantaj ve dezavantajlarını belirttiğimiz dahilde işleme rejiminin, görüşme sağlanan uluslararası ticaret firmalarının tutumları çerçevesinde ele alınmasına tablo 25 ve 26’da değinilecektir.

Tablo 25: DİR' in Sağladığı Avantajlar

Katılımcı Firma	“Rejimin Firmaya Sağladığı Avantajlar Nelerdir?”
K.F. 1	- Gümrük vergisi yönünden maliyet avantajı sağlar. - KDV yönünden nakit fon avantajı sağlamaktadır. - KDV 'nin iade alınması süreci aylar sürebilmektedir.
K.F. 2	Rekabet gücünü arttırdığını düşünüyorum.
K.F. 3	Uygun hammadde temini ve gümrük vergisi avantajı sağlamaktadır.
K.F. 4	- Nakit akışında rahatlama, - İthalat sürecinin izin alınmadan tamamlanması, - Zamandan kazancı sağlamaktadır.
K.F. 5	- İthalat aşamasında vergi kolaylığı, - Zaman ve maliyet avantajı - Limanlarda oluşan ekstra maliyetlerden kurtulma avantajı sağlamaktadır.
K.F. 6	- Hızlı işlem yapabilme olanağı sağlaması, - Düşük maliyet dolayısı ile KDV vb. indirimler sağlaması, - Finansal anlamda avantajlı, - En önemlisi ise bu yolla devlete katkı sağlayabiliyoruz.
K.F. 7	Rejimin firmamıza en önemli avantajı daha ucuza hammadde temin etme imkanı sağlamasıdır. Firmamızın ana hammaddesi olan paslanmaz çelik sac ülkemizde üretimi pek bulunmayan ve ithal bir ürün olduğundan DIR kapsamında hammaddelerimizi Gümrük vergisi, KKDF, KDV gibi vergiler olmadan daha ucuza alabiliyoruz.
K.F. 8	İhracat performansına bağlı olarak teminat oranı olarak % 10'a kadar teminat oranına sahip olmamız finansman açısından elimizi ciddi anlamda güçlendirmiştir. Aynı zaman da bu belge sayesinde ihracatımız belli bir disiplin içine girerek hedef ve taahhütleri yakalama gayreti içine girdik.

Sekiz firma da genel olarak maliyet avantajı ve nakit fon avantajından söz ederken, ayrıca ucuz hammaddeye ulaşma, vergi avantajı, limanlarda oluşan ekstra maliyetlerden kurtulma, zamandan tasarruf, hızlı işlem yapabilme gibi avantajlardan söz etmişlerdir. Ayrıca ithalat sürecinin izin alınmadan tamamlanması, ihracat

performanslarına göre teminatın %10'a kadar çekilmesinin finansal anlamda ellerini güçlendirdiğinden bahsetmişlerdir. Dahilde işleme rejimi firmalara sağladığı avantajların yanında dezavantajlarının da olduğu bir rejim olarak karşımıza çıkar. Bu dezavantajlar aşağıdaki tablo 26'da detayları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 26: DİR Kapsamında Karşılaşılan Dezavantajlar

Katılımcı Firma	“Rejimin Dezavantajları Var Mıdır? Varsa Nelerdir?”
K.F. 1	Yetkin personel ve takip sistemi olmaması durumunda hataların yaptırımları yüksektir.
K.F. 2	İthalatı arttırması bir dezavantajdır.
K.F. 3	- Yaşanan ekonomik krizler, - Arz-talep dengesindeki değişiklikler, - Pandemi dönemi gibi ihracat siparişlerinin azalarak taahhütlerimizi yerine getirememe durumları söz konusu olabilir.
K.F. 4	Olası bir hata durumunda uygulanacak cezalar dezavantajdır.
K.F. 5	Dezavantaj olarak girdi- çıktı takiplerinin operasyonel açıdan yük oluşturmasıdır.
K.F. 6	- Cezaların sektörler arası farklılık göstermeyip herkese aynı uygulanması, - Esneklik olmaması, - Uygulamalarda yetkili yükümlü sertifikasına sahip firmaların ayrı değerlendirilmemesi - Alım ve kapama prosedürlerinde yalın olunmaması.
K.F. 7	Gözlemlediğimiz herhangi bir dezavantajı yoktur.
K.F. 8	En öncelikli olarak Çin yada bazı ülkelerde bazı ürünlere uygulanan anti-damping vergisinin teminat bağlama oranı % 100 yada daha fazladır. Bunun da aslında diğer vergiler gibi oranlama yapılarak örneğin % 10 bağlanması daha iyi olacağını düşünmekteyim.

K.F.1 yetkin personel sistemi olmaması durumunda yaşanan sıkıntılardan bahsederken, K.F.3 güncel bir sorun olan ekonomik krizlerin ve küresel salgınların rejimi kullanan firmaları da etkilediğini, taahhüt ettikleri iş ve işlemleri yerine getirmekte zorlandıklarından bahsetmiştir. K.F.4 ve K.F.6 uygulanan cezaların dezavantaj olduğundan bahsetmişlerdir. K.F.7 yeni rejimi kullanan bir firma olarak gözlemledikleri bir dezavantajının olmadığını aktarmıştır. K.F.8 ise, belirli ülkelere

uygulanan teminat oranlarının fazla olmasından ve indirimli teminat uygulaması gibi bir iyileştirme yapılmasının uygun olacağını belirtmiştir.

4.3.5.Dahilde İşleme Rejiminin Firmalara Sağladığı Vergisel Avantajların Değerlendirilmesi

Bu başlık altında aslında vergisel avantajların değerlendirilmesi ve bu avantajların firmalar açısından yeterli olup olmadığı incelenecektir. Aşağıdaki tablo 27’de söz konusu vergisel avantajların bu rejimi kullanan firmalar açısından değerlendirilmesi ve sonrasında tablo 27’ de vergi açısından sağlanan avantajların yeterli olup olmadığı sorusuna cevap bulunacaktır.

Tablo 27: Vergisel Avantajların Değerlendirilmesi

Katılımcı Firma	“DİR’in Sağladığı Vergisel Avantajlar Hakkındaki Düşünceleriniz Nelerdir?”
K.F. 1	- Gümrük vergisi yönünden maliyet, - KDV yönünden nakit fon avantajı sağlamaktadır.
K.F. 2	İthalat işlemi gerçekleştirdiğinizde KDV yükünden kurtulmak olarak değerlendirilir.
K.F. 3	- İthalatta gümrük vergisi ve - KDV avantajı sağlamaktadır.
K.F. 4	- Gümrük vergisi avantajı ve - İlave gümrük vergisi alınmayarak maliyet avantajı sağlar.
K.F. 5	Vergi avantajı sağlaması firmaların elini güçlendirmektedir.
K.F. 6	- Düşüncem pozitif yöndedir. - KDV vb. vergilerden muaf şekilde avantaj sağlar - KDV iadelerinin sürelerinin kısılması en iyi avantajdır.
K.F. 7	İthalat aşamasında ödenen KDV dışındaki tüm vergiler(GV, KKDF, ÖTV) direk malın maliyetine girdiğinden DİR kapsamında ithalat yapıldığında daha ucuza hammadde temin etmiş oluyoruz. Böylece ihracat fiyatlarımızı daha uygun düzeyde tutarak fiyat rekabeti açısından avantajlı bir konuma geçebiliyoruz.
K.F. 8	Olumlu vergi avantajları var ama bunlar sadece ihracat performansı ile oranlı olarak gidiyor bu da bence yeni ihracat yapacak firmalar için dezavantaj haline gelmektedir.

Sekiz firma açısından değerlendirildiğinde vergisel avantajlar, gümrük vergilerinin ödenmiyor oluşu ile maliyet avantajı sağlarken, K.F.5’e göre ayrıca bu avantaj

firmaların elini güçlendiren bir unsur olmaktadır. K.F.6'ya göre KDV iade sürelerinin kısılması en iyi avantajdır. K.F.7 maliyet avantajının sağladığı ucuz hammadde temininden ve sağladığı fiyat rekabetinden söz etmiştir. K.F.8 ise vergi avantajlarının ihracat yapma taahhüdü ile orantılı olduğunu ve uygulamayı yeni kullanan işletmeler için dezavantaj olabileceğinden söz etmiştir.

Tablo 28: Vergisel Avantajların Yeterliliği

Katılımcı Firma	“ Sizce Vergisel Avantajlar Yeterli Midir?”
K.F. 1	✓ Yeterlidir.
K.F. 2	✓ Evet
K.F. 3	✓ Yeterli görüyorum.
K.F. 4	X Teminat oranları tüm firmalar için %1 yapılmalıdır.
K.F. 5	X Yurtiçinde rejimin kötü niyetle kullanılmasının önüne geçilecek tedbirler alındıktan sonra vergisel avantajlar daha da geliştirilebilir.
K.F. 6	✓ Yeterli olduğunu düşünüyorum.
K.F. 7	✓ Rejim çerçevesinde sağlanan vergisel avantajları yeterli buluyorum.
K.F. 8	✓ Aslında yeterli fakat yukarıdaki başka bir soruda da iletmış olduğum gibi anti-damping gibi vergilerde teminat oranının % 100 olmasının çok doğru olduğunu düşünmemekteyim. Ayrıca yurtiçi alımlarda yapılan işlemlerin daha pratik ve kolay hale getirilmesi gerekmektedir.

Katılımcı firmaların çoğunluğu rejimin vergisel avantajlarının yeterli olduğunu düşünmektedir. Ancak K.F.5, suistimallerin önüne geçilmesi kaydı ile vergisel avantajların daha çok geliştirilmesi gerektiğini aktarmıştır. KF.8 ise, anti-damping vergilerinin teminat oranlarının fazla olduğunu ve yurtiçi alımların pratik hale gelmesi gerektiğini aktarmıştır.

4.3.6. Döviz Kullanım Oranlarının Firmalar Tarafından Değerlendirilmesi

Döviz kullanım oranı bilindiği üzere ithal tutarının ihraç tutarına oranıdır. Döviz kullanım oranları mikro çerçevede firmaya ne kadar döviz girişi olduğuyla ya da daha makro çerçevede bakarsak ülkeye giren döviz girdisinin oranını belirlememize

yarayan orandır. Aşağıda tablo 29’ da döviz kullanım oranlarının firma bünyesinde değerlendirilmesinin detaylarına ulaşacağız.

Tablo 29: Döviz Kullanım Oranlarının Değerlendirilmesi

Katılımcı Firma	“Dahilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Döviz Kullanım Oranı Yurtiçi Alımlar Hariç CIF İthal Tutarının FOB İhraç Tutarına Oranı İle Belirlenmektedir. Firma Açısından Düşünüldüğünde Döviz Kullanım Oranı Hakkındaki Düşünceleriniz Nelerdir?”
K.F. 1	%20 gibi bir oran ile katma değer beklentisi makul görülmekte. Bu oranın düşük tutulması ithal girdi ile üretim yapan, katma değeri düşük ürün üreten firmalar tarafından tercih edilmektedir. Fakat katma değeri yüksek ürünlerin üretilip ihraç edilmesinin teşviki açısından, daha yüksek avantajlar sağlayan yeni modeller ile döviz girdi oranı ve buna bağlı olarak ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.
K.F. 2	Dengeli bir oranı tutmak gerektiğini düşünüyorum.
K.F. 3	Hammadde kullanımının tamamı dövize bağlı olduğundan satışlarımızın büyük kısmı yurtiçi satış olduğundan döviz kullanım oranı plastik sektöründe yüksektir.
K.F. 4	Kendi sektörümüz itibarıyla oranların uygun olduğunu düşünüyorum.
K.F. 5	Söz konusu döviz kullanım oranlarının serbest bırakılması taraftarıyım. Tabi ki bu durumun suistimal edilmesine karşılık önlemler alındıktan sonra bunun yapılmasını isterim.
K.F. 6	Fazlasıyla yeterli olduğunu düşünüyorum. Devletin verdiği kota haricinde bizde firma içinde kendimize bir oran belirliyoruz. Firma olarak %30’luk bir kota belirledik. Kota aşımı değil de kota algısının yıkılması taraftarıyız.
K.F. 7	Döviz kullanım oranı bizce makul düzeydedir. Çünkü bu oran yükseltirirse ithalata bağımlılık oranı yükselecektir.
K.F. 8	Bu hesaplama ve oranlar uluslararası standartlar kapsamında belirlendiğinden sorun olmamaktadır.

4.3.7. Rejimin Mali Avantajlar Dışındaki Avantajları Hakkında Firma Görüşleri

Dahilde işleme rejiminin en önemli özelliklerinden biri firmaların yurtiçinden daha fazla maliyetle bulabileceği ara malı ya da hammaddelerin daha uygun maliyetle ithal edilerek sağlanmasıdır. Sonrasında ise, ihraç edilme ile de vergisel avantaj sağlamaktadır. Tablo 30’da firmalara, “Rejim belirli mali avantajlar sağlamaktadır.

En önemlisi ise kaynakların ucuza mal edilmesidir. Firma açısından bakıldığında sizi rejime yönelten başka özellikler var mıdır?” sorusu yöneltilmiş ve bunun detayları tablolastırılmıştır.

Tablo 30: Rejimin Farklı Avantajlar Açısından Değerlendirilmesi

Katılımcı Firma	“Rejim Belirli Mali Avantajlar Sağlamaktadır. En Önemlisi İse Kaynakların Ucuza Mal Edilmesidir. Firma Açısından Bakıldığında Sizi Rejime Yönelten Başka Özellikler Var Mıdır?”
K.F. 1	- Gümrük vergisi yönünden maliyet, - KDV yönünden nakit fon avantajı sağlamaktadır.
K.F. 2	Başka özellik yoktur.
K.F. 3	- Uygun hammadde temini, - Vergi avantajlarına bağlı nakit akışı kolaylığı rejime yöneltmektedir.
K.F. 4	--
K.F. 5	Rejim uzmanlık alanlarına sahip olduğumuz üretim bantlarından yurtdışı kaynaklı büyük tedariklere fason üretim yapma imkanı da sağlamaktadır.
K.F. 6	Mali avantajların yanında hızlı işlem yapabilmeye olanak sağlaması rejime yönelten bir özelliktir.
K.F. 7	Mali avantaj dışında sağladığı başka bir avantajı yoktur.
K.F. 8	Kaynakların ucuza mal edilmesinin yanında vergisel anlamda vergilerin teminata bağlanabilmesi ve bunun proje tamamlandığında geri alınabilmesidir.

DİR, firmalara sağladığı mali avantajların yanında başka özellikleri ile de tercih sebebi olmaktadır. K.F.3’e göre rejim, uygun hammadde temini ve nakit akışı kolaylığı sağlamaktadır. K.F.5’e göre, uzmanlaştıkları alanlarda yurtdışındaki büyük tedarikçilere fason üretim yapma imkanı sağlamaktadır. K.F.6’a göre hızlı işlem yapılabilmesi fayda sağlamaktadır. K.F.2 ve K.F.7’e göre başka avantajı bulunmamaktadır. K.F.8’e göre ise şartlı muafiyet sistemi çerçevesinde sağlanan vergilerin teminata bağlanabilmesi ve proje sonunda ihraç edilmek şartıyla teminatın iadesi avantaj olarak belirtilmiştir.

4.3.8. Rejimin Döviz Gelirlerini Arttırıcı Etkisinin Firma Açısından Değerlendirilmesi

Dış ticaretle uğraşan bir ihracatçı firma, bir rejimi tercih edecekse vergisel avantajların yanında bir de ihracat gelirlerinin yani döviz gelirlerinin artmasını da düşünerek o rejimi tercih eder. Aşağıda firmaların ihracat gelirlerinin dolayısı ile de ülkeye giren dövizin nasıl değişim gösterdiği incelenmiştir. Tablo 31’ de döviz gelirlerinin değişimi detaylarıyla tablolastırılmıştır.

Tablo 31: Döviz Gelirleri Açısından Değerlendirme

Katılımcı Firma	“Rejimin Döviz Gelirlerini Artırdığı Söylenmektedir. Firma Açısından İhracat Gelirleri Nasıl Bir Değişim Göstermektedir?”
K.F. 1	Düşük maliyetle alınan ürünlerin yurt dışı pazarda yer bulması kolaylaşmakta ve döviz gelirlerini artırmakta, ihracatı teşvik etmektedir.
K.F. 2	İhracatı arttırmıştır.
K.F. 3	Uygun hammadde temininden dolayı rekabet gücünü artırarak ihracatın artmasına bağlı döviz gelirleri artmaktadır.
K.F. 4	Maliyet avantajı kaynaklı olarak ihracat artışı söz konusu olmaktadır.
K.F. 5	İhracat olumlu yönde artış göstermektedir.
K.F. 6	Firmamız proje bazlı ihalelere girip belli işlemler sonrası çalışan bir firma bu yüzden maliyetler önemli ve düşük olması iyi fiyatlara mal satabilmeyi kolaylaştırıyor. Rekabet gücü kazandırıyor.
K.F. 7	İmalatçı-ihracatçı firmalar dahilde işleme rejimi kapsamında hammaddelerini daha ucuza mal ettiklerinden ihraç fiyatlarını da buna göre normalden daha ucuz olarak belirleyebilir. Dahilde işleme sistemini kullanmaya başladığımız dönemin pandemi sürecine denk gelmesi nedeni ihracatımızda bir artış olmamıştır.
K.F. 8	Tabi ki döviz gelirlerimiz artmakta olup döviz olarak borçlanmalarımız da artmaktadır. Bu durum finansal açıdan fırsat ve riskleri bir arada sunmaktadır. Bizim gibi ekonomik olarak kırılgan ülkeler de bu durum riskli olsa da risk alınmadan bazen büyüme gerçekleşmemektedir.

Sekiz firma ile yapılan görüşmede, yedi firma yetkilisi ihracatı ve dolayısı ile döviz gelirlerini arttırdığını belirtmiştir. Sadece K.F.7 firması rejimi kullanımı salgın

dönemine denk geldiği için ihracatlarında bir artış söz konusu olmadığını belirtmiştir. K.F.1, K.F.3, K.F.4 VE K.F.6'ya göre ihracatın ve döviz gelirlerinin artma sebebi, düşük maliyetle alınan ürünlerin uluslararası piyasada rekabet gücü kazanarak mal satabilmeyi, ihraç pazarında boy göstermeyi kolaylaştırdığını ve ihracatı teşvik ettiğini belirtmişlerdir. K.F.8'e göre ise, hem döviz gelirlerinin arttığını hem de döviz olarak borçlanmaların arttığını belirtmiştir. Ayrıca bu durumun finansal açıdan riskleri ve fırsatları beraberinde getirdiğini ancak risk alınmadan olası bir büyüme ve kalkınmanın olamayacağını da belirtmiştir.

4.3.9. DİR Belge Sürelerinin Katılımcı Firmalar Açısından Değerlendirilmesi

Dahilde işleme rejimi, diğer rejimlerde olduğu gibi belli kurallara tabi bir rejim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rejim, belge sürelerinin sona ermesinden itibaren 3 ay içerisinde ihracatın gerçekleştirilmesini öngören bir rejimdir. Bu kural, firmalar açısından nasıl değerlendirilir aşağıdaki tablo 32'de gösterilmiştir. Tablo değerlendirilecek olursa, araştırma yapılan 8 firma açısından değerlendirildiğinde, sadece 2 firma açısından yeterli görülmediğini diğer 5 firma tarafından yeterli olduğunu görmekteyiz. K.F. 3'e göre, ekonomik değişkenler söz konusu olduğunda bu durumda esneklik yapılması konusunda bir eleştiri yapılmıştır. K.F. 4'e göre ise süre 6 aya çıkarılmalıdır diye bir öneri de bulunulmuştur. Diğer firma katılımcıları tarafından bu süreler makul görülmüştür. Ayrıca ek sürelerin varlığından da söz edilmiştir.

Tablo 32: Belge Sürelerinin Yeterliliği

Katılımcı Firma	“DİR kapsamında firmaların belge süresi sonundan itibaren 3 ay içerisinde gerekli belgelerle ihracatı gerçekleştirmesi gerekmektedir. Firma açısından bu süre yeterli midir?”
K.F. 1	✓ Yeterlidir.
K.F. 2	✓ Yeterlidir.
K.F. 3	X Bazı durumlarda ekonomik değişkenliklere göre yeterli olmayabilir, ek süreler uzatılabilir.
K.F. 4	X 6 aya çıkartılmadığıdır.
K.F. 5	X Ürün bazlı sürelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Her ürünün üretim aşamaları birbirinden farklıdır.
K.F. 6	✓ Yeterlidir. Ancak, 3 ay içinde ihracatı gerçekleştiremeyen iyi niyetli firmalar olabiliyor. Mücbir sebepler ya da firmaya özel sebepler mevcutsa ek süreler verilebilir.
K.F. 7	✓ Süre yeterlidir. Ayrıca yetmemesi durumunda belge orijinal süresinin yarısını geçmeyecek bir ek süre alınabilmektedir.
K.F. 8	✓ Aslında bu durum genel olarak evet fakat gerek yaşanan dünya geneli ekonomik sorunlar, ülkenin ekonomik sorunları gerekse salgın hastalık sürecinde planlayamadığınız birçok süreç bulunmaktadır. Bu süreç yeterli olabilir fakat bunun esnetilmesi ve destek olunması ve katı davranış sergilenmemesi gerekmektedir. Çünkü yapılan ithalat kolay olsa da üretici için ihracat yapmak zordur. Birçok süreci yönetmesi gerekmektedir. Bu konuda üreticiyi anlamaları ve mümkün ise karar vericilerin üretici firmaları gezerek sahada ki sorunları anlamaları sağlanmalıdır.

4.3.10. Rejimin Firmaların Gözünden Uygulamadaki Zorlukları ve Eksikleri

Bu çalışma da, aslında rejimin nasıl aktif çalıştığı, avantajları, dezavantajları, ihracat-ithalat dengesinin firma bünyesinde nasıl karşılandığının yanında firmaların rejim için ön gördüğü zorluklar ya da eksik bulunduğu yönlerde araştırılmıştır.

Tablo 33: Rejimin Firmalar Gözünden Zorlukları

Katılımcı Firma	“Rejimin Uygulamadaki Zorlukları Nelerdir? Ya Da Var Mıdır?”
K.F. 1	Yetkin personel ve takip sistemi olmaması durumunda hataların yaptırımları yüksektir
K.F. 2	Uygulamada bir zorluk yoktur.
K.F. 3	Rejimin uygulamadaki zorlukları ithalatta teminat ödemesi ve belgenin tamamı kapanmadan teminatın alınamaması, daha kolaylaştırıcı uygulamalar getirilebilir.
K.F. 4	Teminat çözümlemesi düşüş sonrası yapılmalıdır.
K.F. 5	Uygulama açısından her firmanın aynı büyüklükte olmadığı düşünülerek daha küçük firmalar içinde kullanılabilir hale getirilebilir.
K.F. 6	- Rejim ihlali tanımının daha net olması gerekir. - Cezai müeyyidelerin yüksek şekilde uygulanması. - Belgelerin tazeliği yani kapasite raporu vb. bir belgede güncel tarih olmadığında direk talep reddediliyor ve buda zaman kaybına neden oluyor. Belge sürelerinin bitmesi durumunda hemen otomatik olarak başvurunun reddedilmesi bizi zorluyor. Bu şekilde reddedilen başvuruların tekrar baştan yapılması hem iş kaybı hem de zaman kaybına neden olmakla birlikte ihracatı da geciktiriyor.
K.F. 7	Rejimi uygulama, gerek belge başvurusu, gerek belge kapatma anlamında karmaşık bir yapıya sahip görünmektedir. Hammadde sarfiyat listesinin hazırlanması ve DIR otomasyon sistemine girişinin yapılmasında bir hayli zorlandığımızı söyleyebiliriz.
K.F. 8	Mutlaka bazı zorluklar olacaktır. Bilinmeyen bir sistem ve bir çok bilinmezlikler ile dolu üzümlerle belirtmek isterim ki maalesef bunun ile ilgili olarak gerek odalar gerek ise ihracatçı birlikler yeterli eğitim video ve materyal iletilmemektedir. Keşke gerek genel anlamda gerekse sektörel olarak bu konunun üzerine düşülse ve daha çok kişi ve kurumun faydalanması sağlanabilse çok iyi olur.

K.F.1’e göre rejimin uygulamadaki zorluğu, yetkin personel olmaması ve takip sistemi olmaması akabinde yapılan hatalara cezai müeyyidelerin olduğu şeklindedir. K.F.3 ve K.F.4’e göre ise, ithalat yapılırken alınmayan verginin teminata bağlanması ve belge sonunda ihraç edilme şartı ile teminatın iadesinin alınmasının zorluğundan söz etmektedir. Yani teminatın belge kapanmadan alınamaması firma açısından

zorluk olarak görülmüş ve kolaylaştırılması istenmiştir. K.F.5 firması, sadece uygulamanın büyük ölçekli firmalar tarafından değil de daha küçük firmalar tarafından da kullanıma uygun olmasını istemiştir. K.F.6 firması yaptırımların yüksek düzeyde uygulandığını ve rejim ihlalleri hakkında bilgi eksiklikleri olduğundan söz etmiştir. K.F.7 firması, DİR otomasyon sisteminin kullanımının zorluklarından söz etmiştir. K.F.8 firması ise yine sistemin kullanımı hakkında bilgi eksikliklerinden söz etmektedir. Genel olarak baktığımızda, aslında uygulamadaki zorluklar sistemin tam anlamıyla anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 34: Rejimin Eksik Görülen veya İyileşmesi Öngörülen Yönleri

Katılımcı Firma	“Şuanda Size Rejim İçin İyileştirme Olanağı Sağlansa Rejimde İyileştirilmesi/Değişmesi Gereken veya Eksik Bulduğunuz Bir Durum Söz Konusu Mudur?”
K.F. 1	• Hayır
K.F. 2	• Yoktur.
K.F. 3	• Belge taahhüt süreleri uzatılabilir. • Teminat alınmayabilir.
K.F. 4	• Teminat oranları düşürülmeli, • Sürelerin uzatılması, • Belge kapatmalarında evraksal işlemlerin daha da azaltılmasını isterdim.
K.F. 5	• Başvuru ve takip süreçleri daha da kolaylaştırılabilir.
K.F. 6	• Güvenilir ve YYS sahibi firmalara spesifik modeller geliştirilebilir. • Cezai müeyyidelerin firmalardan yana değiştirilmesi.
K.F. 7	• DİR Otomasyon sisteminin kullanımını kolaylaştırdım.
K.F. 8	• Bu soruya tam olarak yanıt veremem ama bildiğim kısmı gerek belgeyi alırken gerek ise belge kapatımı sonrasında ilgili kurumlarda iletişim sorunu olmakta ve belge sahibi firmayı anlamamaktadırlar. Buna özellikle Ankara da onay mercileri ve son olarak teminatların iade alınması aşamasında gümrük müdürlüğü ve saymanlıklar girmektedir.

Rejimi uygulayan firmaların rejimdeki eksiklikleri çok daha iyi gözlemleyebileceğini düşündüğümüzde, eksiklikler konusunda fikirlerini özgürce beyan etme fırsatı verme ve bu fırsattan yararlanmak çalışma açısından ve çalışmanın zenginleşmesi açısından değerlidir. Buna istinaden firmaların rejimdeki eksikler için önerileri aşağıda tablolatırılmıştır.

Tablo 35: Rejimdeki Eksiklikler İçin Firma Önerileri

Katılımcı Firma	“Rejim Üzerindeki Eksikliklerle İlgili Sizin Önerileriniz Nelerdir?”
K.F. 1	• Kapasite bilgisi ile ihracat bilgisini bir araya getiren, • Her bir ihracat için hangi girdilerin DİR kapsamında alındığını raporlayan bir sistem geliştirilebilir. • Genel sorun kapatma sürecinde raporlama ve dataya ulaşma kısmında karşımıza çıkmaktadır.
K.F. 2	• Yoktur.
K.F. 3	• Rejim üzerindeki eksiklik belge revizelerinde yaşanabiliyor. Bu konuda kullanıcılara biraz daha açık bilgilendirme yapılabilir, yetkililer tarafından, sadece sonuç bildiriliyor nedenler hakkında bilgilendirme yapılmıyor.
K.F. 4	---
K.F. 5	• Online sistemlerden daha çok faydalanılmalı.
K.F. 6	• YYS kullanan firmalara özel uygulama getirilmeli. • Cezai müeyyidelerin hafifletilmesi hatta art niyetli olmayan firmalar açısından ceza uygulanmamalı çünkü ülkeye ihracat yapıp belirli döviz girişi sağlayan firmaların bu cezaları almaması gerektiği kanaatindeyim.
K.F. 7	• Bilhassa DIR Otomasyon sisteminin kullanımı daha basitleştirilmeli ve hammadde sarfiyat tablosu giriş ekranında excel’den transfer etme imkanı verilmelidir.
K.F. 8	• Bence bu durumda en temel eksiklik devletin hantal ve bürokratik işlemlerin e - ticaret e-imza e-bildirge v.s tüm e-süreçlerin olmasında bile uzun olması ve o mantığa yer verilmemesi en büyük eksik. İzin verin üretici üretsın ve katma değerli ürün ihracatını yapsın diye düşünüyorum.

K.F.1 ve K.F.7 firması, DİR otomasyon sistemi ile ilgili geliştirilmesi gereken yönlerin varlığından şu şekilde söz etmiştir. İhracat yapılırken hangi hammadde veya yardımcı maddelerin DİR kapsamında alındığının ayrımının sistem üzerinden yapılabilirliğini öneren K.F.1 firması, genel sorunun kapatma ve raporlama sürecinden kaynakladığını belirtmiştir. K.F.7 firması ise, sarfiyat tablosunun Microsoft Excel’den yüklenebilir hale getirilmesinin kolaylık sağlayacağını belirtmiştir. K.F.3 firması belge revize işlemlerinde sıkıntı yaşandığından bahsetmektedir. Revizelerde yeterince açık bilgi alınamadığı ve ne için revize işlemi yapılacağını belirtilmediğini anlatmaktadır. K.F.8 firması ise, kullanılan e-sistemlerin bile kolaylık sağlamadığını uzun zaman aldığını belirtmiştir. Bu verilere

göre, ortak sorun otomasyon sistemindeki bilgi eksiklerinden kaynaklı olmaktadır. Ayrıca, sisteme yüklenen sarfiyat tablosu gibi verilerin manuel olarak giriliyor olması zaman kaybı yaşatmaktadır.

4.3.11. DİR' in Firmaları Desteklemesinin ve Rejimin Etkin Çalışmasının Firmalar Gözünden Değerlendirilmesi

Aşağıda ki tablo 36'da DİR' in firmaları destekleyip desteklemediğinin firmaların görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesinin detaylarına ulaşacağız.

Tablo 36: Rejimin Firmaları Desteklemesi

Katılımcı Firma	“Rejimin Firmaları Tam Anlamıyla Desteklediğini Düşünüyor Musunuz?”
K.F. 1	Evet desteklediğini düşünüyorum.
K.F. 2	Kısmi olarak evet.
K.F. 3	Daha çok bilgilendirme yapılabilir, danışman firmalar dışında üretici firmalara ulaşarak rejimin uygulaması ve avantajları konusunda bilgilendirme yapılabilir. Bilmeyen firmalar olduğunu düşünüyorum.
K.F. 4	Hayır.
K.F. 5	Asıl amaç firmaya destek sağlamak fakat uygulamada sorunlar yaşanıyor olabilir, firmamız açısından faydalıdır.
K.F. 6	Rejim firmaları evet iyi bir şekilde desteklemekte ve rejim olmasa iyi olmayabilirdi diye düşünüyorum.
K.F. 7	Desteklediğini düşünüyorum.
K.F. 8	Tam olarak sayılmasa da tabi ki desteklemektedir. Ayrıca yapılan eksiklikler tamamlandığında sağlanan destek ve beklenen döviz performansının artacağını inancındayım.

8 firma için yapılan araştırma da, sadece K.F.4 rejimin tamamen firmaları desteklemediğini düşünmekte, K.F.2 kısmi olarak desteklediğini düşünmekte ve diğer 4 firma tam anlamıyla rejimden desteklendiğini düşünmektedir. K.F. 3 firmasına göre ise, rejimin kullanımı ve avantajları açısından bilgilendirme eksikliği olduğu düşünülüyor.

Tablo 37: Rejimin Etkin Çalışmasının İncelenmesi

Katılımcı Firma	“Rejimin Etkin Bir Şekilde Çalıştığını ve Aksaklık Olmadan İlerlediğini Düşünüyor Musunuz?”
K.F. 1	• Evet düşünüyorum.
K.F. 2	• Evet düşünüyorum.
K.F. 3	• Dijital takip sistemi kolaylıklar getirdi, ancak revize ve kapatma süreçlerinde bazı aksaklıklar yaşanmaktadır. Bu durumda da iletişim sorunları yaşanmaktadır.
K.F. 4	• Hayır düşünmüyorum.
K.F. 5	• Her zaman teknoloji ile daha da geliştirilebileceğini düşünmekteyiz.
K.F. 6	• Rejim aksaklık olmadan ilerlemektedir. Etkinlik açısından negatif etkileyen durumlar söz konusudur.
K.F. 7	• Arada sistemsel arızalar meydana gelmesi nedeni ile bazen beyanname tescillerinde sıkıntı yaşasak da genel olarak sistemin çalıştığını söyleyebiliriz.
K.F. 8	• Bunu söylemek tabi ki zor her sistemin bir takım aksaklıkları olacaktır. Bu sistemin de aksaklığı var ama bu durum geliştirme ve iyileştirmeler ile daha iyi olacağına inancım tamdır.

Tablo 37’deki verilere göre, K.F.1 ve K.F.2 rejimin etkin çalıştığını düşünmektedir. K.f.4 ise etkin çalışmadığını düşünmektedir. Ayrıca, KF.6 rejimin aksaklık olmadan ilerlediğini ama etkinlik açısından negatif durumların varlığından söz etmiştir. K.F.3 2006 yılında tamamen faal olan otomasyon sisteminden yani dijital takip sisteminin kolaylık sağladığından bahsetmiş ancak revize ve kapatma süreçlerinde aksaklık yaşadıklarını aktarmıştır. K.F.7 sistemsel arızaların varlığından söz etse de etkin çalıştığını değinmiştir. K.F.5 teknoloji ile gelişebileceğini ve KF.8 ise, geliştirme iyileştirmeler ile çok daha iyi olabileceğini aktarmıştır.

4.3.12. Firmaların İhracatının Yüzde Kaçının Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Yapıldığının Belirlenmesi

Firmaların toplam ihracatı içindeki DİR' in payını aşağıdaki tablo 38 çerçevesinde değerlendireceğiz. Yüzdelik dilimler tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 38: Toplam İhracat İçinde DİR' in Payı

Katılımcı Firma	“İhracatınızın Yüzde Kaçını DİR Kapsamında Yapmaktasınız?”
K.F. 1	%80'i DİR kapsamındadır.
K.F. 2	%25'i DİR kapsamındadır.
K.F. 3	İhracatımızın %60-70 aralığı DİİB kapsamındadır.
K.F. 4	%80'i DİR kapsamındadır.
K.F. 5	%5 DİR kapsamındadır ve artarak devam etmektedir.
K.F. 6	İhracatımızın %40'ı DİR kapsamındadır.
K.F. 7	Yaklaşık %50.
K.F. 8	% 90'ın üzerinde kısmını belge kapsamında yapmaktayız.

Görüşülen sekiz firma için, DİR'i kullanma oranları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Ayrıca, aşağıda K.F.1 firmasının üç yıllık dış ticaret verilerine bakarak DİR'i ne kadar kullandığını görmekteyiz. Diğer firmalardan gizlilik sebebi ile ihracat/ithalat verileri alınamamıştır.

Tablo 39: K.F.1 Firması Dış Ticaret Rakamları

USD	2018	2019	2020
İthalat	334.427,45	489.218,20	2.127.490,84
İhracat	15.036.500,54	13.265.658,31	19.342.959,69
Net İhracat	14.702.073,09	12.776.440,11	17.215.468,85
%80 DİR	11.761.658,472	10.221.152,088	13.772.375,08

K.F.1 Firmasından alınan verilerle Net İhracat Rakamları ve %80 DİR hesaplanmıştır.

K.F.1, Ege bölgesinde kozmetik sektöründe faaliyet gösteren bir firmadır. Firmanın büyüklüğüne ve çalışan sayısına göre kapasitesinin %80'i oranında DİR'i kullanmaktadır. K.F.1'in, 2018 yılında Net Toplam İhracatı 14.702.073,09 milyon dolar olurken, DİR Kapsamında aynı yıl 11.761.658,472 milyon dolar ihracat yapmıştır. 2019 yılında Net Toplam İhracatı 12.776.440,11 milyon dolar olurken DİR kapsamında 10.221.152,088 dolar olmaktadır. 2020 yılında ise, 17.215.468,85 milyon dolar Net İhracat yapmış ve DİR Kapsamında 13.772.375,08 dolar ihracat

yaparak her yıl ihracat rakamlarını bir önceki yıla oranla katlamıştır. Bu oranlarda ithalat oranları da artarak devam etmiş ancak yapılan ihracatla ithalat birbirini karşılamış ve ihracat rakamlarında artış meydana gelmiştir. Firma %80 oranında DİR'i kullanan bir firma olmakta ve buda ihracat rakamlarına fazlasıyla yansımış bulunmaktadır. Ayrıca, K.F.1'in ülkelere göre ne kadar ihracat yaptığının rakamlarını da aşağıda tablo 40'da görmekteyiz.

Tablo 40: K.F.1 Ülkelere Göre Paylar

Ülke	Pay
Hollanda	%63
Amerika	%11
Macaristan	%8
Almanya	%5
Polonya	%3
İtalya	%2
Filistin	%2
Diğer	%6

K.F.2, Marmara bölgesinde plastik sektöründe hem yurtiçi hem yurtdışı faaliyet gösteren standartlara uygun çalışan ve DİR'i %25 oranında kullanan bir firmadır. K.F.3 ise, Akdeniz bölgesinde yine plastik sektöründe faaliyet gösteren bir firmadır. Firma kapasitesinin %60-70'lik kısmını DİR kapsamında yapmaktadır. K.F.4, Marmara bölgesinde medikal ürünler alanında kapasitesinin %80'i oranında Dahilde İşleme Rejimini kullanmaktadır. Yüzde yüz kapasiteden %80'lik bir kısmının DİR kapsamında yapıyor oluşu firmanın uluslararası ticaret işlemlerinin çoğunluğunu rejim çerçevesinde yaptığını bize rakamlar ile belirtmektedir. K.F.5, Marmara bölgesinde medikal ürünler alanında faaliyet gösteren rejim kapsamında %5'lik bir oranla sistemi kullanan bir firmadır. K.F.5 ayrıca rejimin kullanımın artarak devam ettiğini de belirtmiştir. K.F.7, Ege bölgesinde endüstriyel ürünler alanında faaliyet gösteren bir firmadır. Firma 1 yıldır DİR kapsamında dış ticaret yapmasına rağmen %50'lik bir oranla bu uygulamayı kullanmaktadır. K.F.8 ise, Ege bölgesinde ambalaj sektöründe faaliyet gösteren ve kapasitesinin çok büyük bir bölümü olan %90'lık bir kısmını DİR çerçevesinde yaparak dış ticarete rekabet gücü kazanmaktadır.

4.3.13. DİR Kapsamındaki Denetimlerin Firmaların Görüşleri İle Değerlendirilmesi

Aşağıda tablo 41’de DİR kapsamında yapılan gözetim ve denetimlerin firmalar tarafından nasıl değerlendirildiğini görmekteyiz.

Tablo 41: DİR Denetim ve Gözetimlerinin Değerlendirilmesi

Katılımcı Firma	“Rejim Kapsamında Yapılan Gözetim ve Denetimlerin Yeterli Olduğunu Düşünüyor Musunuz?”
K.F. 1	Evet düşünüyorum.
K.F. 2	Yeterlidir.
K.F. 3	Her şey sistem üzerinden yürüdüğünden yeterli olduğunu düşünüyorum.
K.F. 4	Yeterlidir.
K.F. 5	Yeterlidir.
K.F. 6	Yeterli bir denetimin söz konusu olduğunu düşünüyorum.
K.F. 7	Yeterli buluyorum.
K.F. 8	Evet kesinlikle yeterlidir.

8 firma açısından baktığımızda, hepsinin dahilde işleme rejiminin gözetim ve denetimlerini yeterli bulduğu sonucuna ulaşabiliriz.

4.4. UZMAN GÖRÜŞÜ

Ege ihracatçı birlikleri Dahilde İşleme Rejimi Müdürü Sayın İbrahim Ocakoğlu ile yapılan görüşmenin detayları aşağıda tablolaştırılmıştır. Görüşme detayları İbrahim beyle yapılan yüz yüze görüşme ile birebir kendi söylemlerinden oluşmaktadır ve hiçbir öznel yargı bulunmamaktadır. Bunlar ise tırnak işareti içerisinde belirtilmiştir. Ayrıca bu görüşmenin bir çalışmada kullanılması adına kendisinin açık rızası alınmıştır.

Ege ihracatçı birlikleri bünyesinde, aktif üye sayısı 7213 olarak belirlenmiştir. 04.03.1937 yılında ihracatçı birliklerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Başta Ege İhracatçı Birlikleri olmak üzere Türkiye’de İhracatçı Birlikleri’nin temelleri 1939 yılında atılmıştır. Türkiye’de hali hazırda 26 ayrı sektörde ve alt sektörlerde faaliyette bulunan 60 ihracatçı birliği bulunmaktadır. Ege İhracatçı Birlikleri Gene Sekreterliği ise, ülkemizde farklı bölgelerde faal olan 13 İhracatçı Genel Sekterliğinden biridir. Ayrıca Ege İhracatçı Birlikleri 2019 yılı sonu itibariyle 215 ülkeye 13.3 milyar dolar ihracat gerçekleştirerek Türkiye’de önemli bir konuma

sahip olmuştur. Çünkü Türkiye ihracatının %8’lik kısmını Ege İhracatçı Birlikleri sağlamakta ve ekonomiye büyük katkısı olmaktadır²⁸⁷. Rejimin firmalar tarafından uygulanıyor olması ile uygulamadaki sorunlara değinilirken, rejimi uygulayan firmaları kontrol eden kontrol mercii birlik müdürü Sayın İbrahim Ocakoğlu’nun tecrübeleri ile çift taraflı değerlendirilmelerin sağlanması ve çalışmanın zenginleşmesi adına görüşülmüştür.

İbrahim Ocakoğlu ile yapılan görüşme de firmaların en çok hangi rejim tedbirini tercih ettiğini sorduğumuzda “şartlı muafiyet sistemi daha çok kullanılmaktadır. Geri ödeme sisteminin kullanım devri bitti denilebilir” yanıtını almaktayız.

Şartlı muafiyet sisteminin tercih edilme sebebinin bir uzman tarafından değerlendirilmesi ise şu şekilde olmuştur.

“Şartlı muafiyetin bu kadar tercih edilme nedeni;

- Vergi muafiyeti,
- Finansal avantajı,
- Uluslararası pazarlarda rekabet avantajı,
- Kaliteli hammadde sağlaması sayılabilir.”

Dahilde işleme rejiminin ithal bağımlılığı Sayın İbrahim Ocakoğlu’ na sorulduğunda, “ithalata bağımlılık olarak düşünülmemeli, yurtiçinden de alım imkanı sağlamaktadır. Tabi ki yurtiçinde olmayan mallar için ithalata bağlı ama tam bir bağımlılık olarak düşünülmemelidir.” cevabını vermiştir.

²⁸⁷ Ege İhracatçı Birlikleri, “Tarihçe”, https://www.eib.org.tr/tr/Sayfa.Asp?SI_Id=AF8E694AB3 , (28.11.2021).

Tablo 42: İbrahim Ocakoğlu İle Yapılan Görüşme Detayları

Yöneltilen Sorular	Yanıtlar
İhracat-İthalat Dengesindeki Değişim	Olumlu yönde etkiler. Her ne kadar ithalat artmış gibi görünse de ihracatı arttırdığı bilinmektedir.
Rejimin Avantajları	Bahsettiğimiz üzere vergisel avantajlar, finansal avantajlar sağlamakla birlikte istihdama da oldukça faydası ve katkısı olmuştur.
Rejimin Dezavantajları	Dezavantaj olarak yurtiçi piyasaların etkilenmesini sayabiliriz.
Vergisel Avantajları	Vergisel avantajı ise, vergilerin teminata bağlanması ve ihracat yapıldıktan sonrada teminatın iade edilmesi firmalar açısından büyük avantajdır.
Vergisel Avantajların Yeterliliği	Vergisel avantajların yeterli olduğunu düşünüyorum.
İhracat (Döviz) Gelirlerinin Değişimi	Olumlu yönde bir değişim göstermektedir. Kullanan firmalar ihracata yönelik olarak faaliyet gösterdiği için rejim otomatik olarak ihracat gelirlerini artırmaktadır.
Firmaların Desteklenmesi	Rejim firmaları tam anlamıyla destekler biçimdedir.
Döviz Kullanım Oranları	Döviz kullanım oranının olması gerektiği gibi olduğunu düşünüyorum. Rejim kapsamında bir katma değer sağlanması gerekiyor. Bu da zaten bakanlığın güncellemesi ile olmaktadır.
Mali Avantaj Dışındaki Avantajlar	Uluslararası pazarlarda rekabet ve kaliteli ürüne ulaşma imkanı sağlar.
DİR Belge Süresi Yeterliliği	Belge süresi sonundan itibaren 2 ay içinde gümrükçe onaylanmış işlemler yapılır. Eksik kalan ihracatı tamamlamaları gerekir. Eğer tamamlayamıyorsa kalan hammaddeyi vergileri ödeyerek serbest dolaşıma sokabilir. Sürelerde sıkıntı yaşayanlar için süre uzatımları mevcuttur. Eğer ki taahhüt ettiği ihracatın dolar olarak %25'i gerçekleşmişse, belge süresinin yarısı kadar ek süre verilebilir.
Rejimin Uygulamadaki Zorlukları	Rejimi kullanan firmalar, bu işe yeteri kadar

	önem göstermiyorlar. Personel istihdam ederken kalifiye eleman çalıştırmıyorlar. Ayrıca mevzuatın firmalar tarafından takip edilmemesi de bu zorlukları meydana getiriyor.
Rejimdeki Aksaklık	Firmalardaki belge ve bilgi eksikliklerinden dolayı sıkıntılar olsa da rejimde aksaklık ve eksiklik söz konusu değildir.
Rejimin İyileştirilmesi	Bakanlık tarafından bununla ilgili yani yurtiçi piyasalardan alımın fazlaşması yönünde çalışmalar yapılıyor. Ayrıca, ithalata bağımlılığı azaltmakta bu çalışmaların arasında yer almaktadır.
Gözetim ve Denetimlerin Yeterliliği	Yeterli olduğunu düşünüyorum.
Rejim Üzerindeki Eksiklikler	Mevzuata uygun olduğu takdirde hiçbir sorun olmamaktadır.

Sayın Ocakoğlu ile yapılan görüşme detayları değerlendirilecek olursa, şartlı muafiyet sisteminin rejim kapsamında en çok kullanılan sistem olduğunun altı çizilmiştir. Hatta geri ödeme sisteminin kullanım devrinin bittiğinden söz edilmiştir. Ocakoğlu, rejimin avantajları konusunda vergisel avantajların yanında istihdama olan katkısından söz etmiştir. Rejim kapsamında ihtiyaç duyulan kalifiye eleman ihtiyacı istihdama olan katkının somut örneği olabilir. İhracat ve döviz gelirleri hakkında ise, ihracata yönelik olarak yapılan faaliyetler doğrudan ihracatı arttırmaya yöneliktir diye belirtmiştir. Ocakoğlu, bir katma değer sağlanması için döviz kullanım oranlarının yeterli olduğunu belirtmiştir. Rejimin uygulamadaki zorlukları ile ilgili Ocakoğlu, DİR'i kullanan firmaların uygulamaya yeterince önem vermediğini ve personel istihdam edilirken kalifiye eleman istihdam etmemeleri, sistemin güncellemelerinin takip edilmemesi gibi nedenler dolayısı ile bir takım zorlukların firmalardan kaynaklandığını belirtmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİ

Dahilde işleme rejimi, ihracatı teşvik eden, firmalara rekabet gücü kazandıran, yurtiçinde yüksek maliyetle elde edilebilecek olan hammadde veya yardımcı maddelerin daha makul fiyatlara yurt dışından alımını kolaylaştıran, bu sayede de ihracat piyasasını güçlendirmeyi hedef edinen ve vergi muafiyeti sağlayan çok yönlü bir uygulamadır.

Türkiye’de ihracatın yüzde elliye yakın kısmı dahilde işleme rejimi kapsamında yapılmaktadır. Ülkenin döviz gelirlerini artırmaya yarayan, ihracatını arttıran, büyüme oranlarına etki eden bu rejim avantajlarının yanında uygulamadaki zorlukları ile de konuşulmaya devam etmektedir. Yapılan çalışma da, firmalara sunulan sorular doğrultusunda çoğu işletmenin bilgi yönünden eksiklerinin olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Rejimin aktarılması ve anlaşılması anlamında firmaların eksik bilgilere sahip olması aslında rejimin daha etkin kullanılabilecekken bilgi eksikliğinden dolayı daha az fayda sağlaması ile sonuçlanabilir.

Yurtdışından ithal edilmek üzere alınan hammaddelerin işlenerek ihraç edilmesine bağlı olan rejime, ithalata bağımlı hale getirdiği konusunda birçok eleştiri getirilmiştir. Aslında bir ithalat yapılması söz konusu ancak bunun akabinde bir ihracat yapma şartı ile ülkeye döviz girişinin sağlanması bu durumun çok ince bir noktada olduğunu bize göstermektedir. Şöyle ki bu ince nokta cari denge olarak karşımıza çıkar. Çünkü eğer yapılan ithalat sonrası sağlanan döviz girdisi ihracattan sağlanan döviz girdisinin altında kalırsa fazla, üstünde kalırsa ise açık olmakta bu şekilde bir denge sağlanamamaktadır. Bu açıdan da bir denge olması söz konusu olmaktadır. Bu konuda firmalarla yapılan görüşmeler sonucunda ise, çoğunun ithalata bağımlılık olarak görmediğini ihracat yapmak gibi bir amaca hizmet ettiğini ve hatta vergi muafiyetleri sağlayarak maliyet açısından çok daha avantajlı bir rejim olarak görülmektedir. İhracatı arttırması ve teşvik etmesi ise ihracat gelirlerinde artış meydana getirmektedir. Çalışma da üçüncü bölümde ayrıntılı incelenen dış ticaret rakamlarına göre de ithal edilen girdilerin ihracat yapılırken katma değeri yüksek bir şekilde dış pazarlara kazandırılması ve dolayısı ile ülkeye döviz girişi sağladığı görülmektedir.

Bir başka konu ise, döviz kullanım oranlarının değerlendirilmesi anlamında karşımıza çıkar. Yapılan görüşmelere göre çoğu firma oranların makul düzeyde olduğunu söylemekle birlikte serbest bırakılması ve kota algısının yıkılması yönünde fikirlerde meydana çıkmıştır. Bu durumu şu şekilde değerlendirebiliriz. Aslında kota

belirlemek ya da döviz kullanımını bir orana bağlamak belirli suistimallerin önüne geçmek ve yurtiçindeki üreticiyi de olumsuz etkilememesi adına yapılmış bir uygulamadır. Ayrıca, ithal girdi kullanımının sınırlandırılması belli bir kotaya tabi olması ithalat bağımlılığının önüne geçmek adına düzenlenen bir oran olmaktadır. Rejim kapsamında alınan ithal girdilerin bakanlıkça kotaya tabi olması yanında yapılan görüşmelerde firmalarında kendi bünyesinde ithal kotası belirlediğini görmekteyiz. Rejim, firmalara yurtiçinde üretilmeyen ve üretim için gereken hammaddeleri sağlaması bakımından da fayda sağlamaktadır. Yani ithalat yapılmakta ancak belirli şartların yerine getirilmesi ve sağlaması koşulu ile olmaktadır. Bu da ihracat yapan ve ihraç pazarında kaliteli mal üreten katma değerli bir oranla rekabet etmek isteyen firmaların elini güçlendirmektedir.

DİR yerli üreticiyi de düşünen bir rejim olarak karşımıza çıkar sadece ithal girdi ile değil yurtiçinden alım yapılabilmesine de olanak sağlamaktadır. Ayrıca telafi edici verginin ödenmesi de yine yurtiçindeki üreticinin sağlanan maliyet avantajından etkilenmemesi adına yapılan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rejime getirilen bir diğer eleştiri rejimin zorlukları yönündedir. Şarta bağlı olarak teminat alınması söz konusu olduğunda teminat alınması ve teminatın ihraç sonrası geri verilmesi bazı firmalar tarafından zorluk olarak görülmektedir. Belge başvuruları sırasında yaşanan bürokratik işlemler ise yine firmalar tarafından zorluk olarak görülmektedir. Önceden manuel olarak yapılan bazı işlemler şuan otomasyon sistemi üzerinden online yapılabilir. Ancak başta belirtildiği gibi DİR otomasyon sistemi hakkında firmaların yeterince bilgi sahibi olmaması sistemin firmalar gözünde karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur. Aslında otomasyon sistemi çağa ayak uyduran bir e- uygulama olarak, zamandan tasarruf edebilme şansı veren ve hızlı işlem yapabilme olanağı sağlayan bir uygulamadır. Dahilde işleme rejimi firmalara verdiği destek, sistemin sağladığı avantajlar, vergi açısından sunulan kolaylıklar bakımından firmaların tercih edeceği bir uygulama olmuştur.

Firmalar açısından yapılan değerlendirmeye karşı DİR Ege İhracatçı Birlikleri Müdürü İbrahim Ocakoğlu ile yapılan görüşmede ise, yine bilgi eksiklerinden söz ediliyor. Rejimin kullanımı açısından firmaların bilgi eksiklikleri olduğu ancak rejimin bir aksama göstermediği vurgulanmaktadır. Ayrıca rejimin zorlukları hakkında Sayın Ocakoğlu ile yapılan görüşmede, firmaların kalifiye eleman sıkıntısından söz etmektedir. İş için gereken önemin verilmediği ve sistemdeki yeniliklerin firma bünyesindeki söz konusu personel tarafından takip edilmemesi bir

takım aksaklıkları meydana getirdiğinden söz etmektedir. Ayrıca rejimin iyileştirilmesi konusunda uzman görüş olarak alınan bilgiye istinaden bakanlık tarafından yapılan bir takım çalışmaların var olduğu ve bunların başında ithalata bağımlılığı azaltmanın da çalışmalar arasında olduğu bilgisini ediniyoruz.

Yapılan araştırma sonucunda, rejim kapsamında bir iyileştirme yapma olanağı verilse, DİR otomasyon sistemi uygulaması için bir iyileştirme yapmak isterdim. Çünkü firmaların uygulama konusunda sistemsel arızalar yaşadığı ve bazı güncel bilgi eksikliklerinden dolayı sistemi aktif kullanamadığı yapılan görüşmeler ile belirtilmiştir. Ben uygulamanın daha aktif ve etkin kullanılması ve rejiminde etkinliğinin artması adına, hem firmaların güncel bilgi edinebilmesi hem de kontrol birimlerinin iş yükünün azalması açısından rejimi kullanan firmalara rejimle ilgili değişikliklerin aktif olarak aktarılmasının sağlanabildiği güncel bilgi sistemi gibi bir uygulamanın kurulmasını ve firmaların ilgili yetkililerine bu sistem üzerinden mail ya da mesaj yolu ile değişikliklerin aktarılmasının rejimin daha fazla kullanılabilirliğini artıracaklarını düşünüyorum. Ayrıca, Sayın Ocakoğlu tarafından kalifiye eleman sıkıntısından bahsedilmiştir. Bunun kapsamında, firmaların yetkili çalışanlarına sistem hakkında işe başlamadan, gerek simülasyon uygulamaları ile yerinde uygulama yapabilme şansı verilmesi sistemin arıza yaşanmadan doğru bir şekilde kullanımını etkinleştirecektir. Bunun yanı sıra, halihazırda çalışan yetkililer için ise, birlik çerçevesinde ya da Bakanlıkça görevlendirilen yetkili kişilerce, firmalara verilecek olan eğitimler ile çok daha iyi bir şekilde aksaklık olmadan ve düzenli işleyen bir sistem olacaktır. Bu eğitimler online olarak yetkili kişiye atanabileceği gibi yüz yüze gerçekleştirilen eğitimler şeklinde de olabilir.

Dahilde işleme rejimi, Türkiye'nin uluslararası ticarete yani dış pazarlarda üretim yaparak var olabilmesini sağlayan bir uygulama olarak üretimin ve yerli üreticinin desteklendiği bir sistemdir. Üretim yapabilmek ve sonrasında katma değeri yüksek bir şekilde bu ürünleri dünya pazarına sunabilmek büyük rekabet ve fiyat üstünlüğü sağlamaktadır. Rejimin, nitelikli ürün üretmeye özendirme konusunda teşvik eden bir sistem olduğunu düşünmekteyim. Bir ülke de üretim için gerekli hammadde yurt içinden sağlanamıyorsa, üreticinin ve ihracatçının hevesini kıran en büyük etken uygun girdinin bulunamaması olmaktadır. Bu bağlamda, DİR'in sağladığı kolaylık gözle görülür şekildedir.

Tüm bunların çerçevesinde dahilde işleme rejiminin finansal açıdan firmaların elini güçlendirdiği açıktır. Maliyet avantajı sağlayarak ana sermayenin bir kısmının firma bünyesinde değerlendirilmesine olanak sağlar. Malum günümüzde vergi oranlarındaki artışlar çoğu işletmeyi zora koşturmaktadır. Rejimin, gümrük vergisi, KDV, KKDF, ÖTV vb. vergilerde indirim sağlıyor olması başlı başına çok büyük bir muafiyeti gözler önüne sermektedir. Teknoloji ile rejimin daha çok dijitalleşerek belki de Türkiye ihracatının yarısından da fazlasına hitap edecek, katma değeri yüksek malların üretimi ile daha fazla gelişecek ve ülkenin kalkınması sağlayacak potansiyelde bir rejim olduğunu düşünüyorum.

KAYNAKÇA

- AB Customs Agency Academy, “Gümrük Rejimleri ve Ortak Kurallar”, <https://www.abgumruk.com.tr/case/gumruk-rejimleri-ortak-kurallar/>, (30.04.2021).
- Acinöroğlu, S. (2009). Genel Olarak Vergi Teşviklerinin Ekonomi Üzerine Etkinliği. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi. 1(2): 147-169.
- Ağaçbacak, E. “Dahilde İşleme Rejiminde Taahhüt Kapatma”, <https://ugm.com.tr/dahilde-isleme-rejiminde-taahhut-kapatma> , (08.05.2021).
- Ağaoğlu, C. (2020). Incoterms® 2020. Public and Private International Law Bulletin. 40(2): 1113-1149.
- Akdoğan, H. Gümrük Kavramları ve Bunları Bilmenin Gücü. Dünya Gazetesi. <https://www.dunya.com/gundem/gumruk-kavramlari-ve-bunlari-bilmenin-gucu-haberi-134157>, (30.04.2021).
- Aktepe, C., Karşlı, F. (2020). Türk İhracatçıların Uluslararası Rekabetinin Geliştirilmesi Kapsamında Kümelenme Yaklaşımının İhracatçı İşletmelerin Rekabet Performansına Etkisi: Çorum İlinde Bir Uygulama. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi. 55(1): 211-235.
- Aktürk, D., Şenol, H. (2010). Kobiler Açısından İhracat Teşviklerinin Önemi ve Etkinliğinin Arttırılmasına Yönelik Öneriler. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi. 15(2): 375-391.
- Altınöz, B., Altuntaş, M. (2010). Türkiye’de Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleştirilen İthalatın Yurtiçi Ara Malı Üretimine Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi. 10(2): 639-656.
- Altunay, E., Oral, G. ve Yalçinkaya, M. (2014). Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma. Sakarya University Journal Of Education. 4(1): 62-80.
- Anonim, (2002). İhracat El Kitabı. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Argun, D., Eroğlu, N. (2015). Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. Öneri Dergisi. 11(44): 61-86.
- Avcı, İ., Çengel, Ö. (2018). İhracata Yönelik Uygulanan Teşviklerin Etkinliği: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. The Journal of International Scientific Researches. 3(2): 157-178.
- Atayeter, C., Erol, A. (2011). Türkiye’de Uygulanmakta Olan İhracat Teşvikleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi. 1(1): 1-26.
- Aycı, A. (2016). Türkiye’de Ar-Ge Teşvikleri ve Diğer OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılması. Vergi Sorunları Dergisi. 39(330): 93-100.
- Aydın, K., Çatuk, C. (2018). Türkiye’de Dahilde İşleme Rejiminin Bitkisel Yağ Sektörü Üzerindeki Etkisi. Journal Of Institute Of Economic Development And Social Researches. 4(15): 745-751.
- Aydiner, M. (2015). Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi:Tr32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme. Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi. 4(8): 74-87.
- Aydoğan, E. (2020). Telafi Edici Verginin KDV İade Alacağından Mahsup Edilmesi. Mali Çözüm Dergisi. 30(162): 249-254.

- Balyemez, B. (2008). İhracat Teşviklerinin Makro Piyasalara Teorik Etkileri. Paradoxs, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi. 4(1): 1-5.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi SBE Dergisi. 5(2): 368-388.
- Barışık, S., Demircioğlu, S. (2006). Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi (1980-2001). ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 2(3): 71-84.
- Başkol, M. O. (2016). Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dahilde İşleme Rejimi Açısından Analizi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. 12(2): 1-19.
- Baştürk, K. (2012). Vergi Teşvik Politikası ve Türkiye’de Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Burtan Doğan, B., Burtan Doğan, B. (2018). 2012 Yeni Teşvik Yasası Öncesinde ve Sonrasında Diyarbakır’da Özel Yatırımlar. Yönetim Bilimleri Dergisi. 16(32): 397-420.
- Boztaş, R. A. (2010). Sorularla Serbest Bölgeler Mevzuatı. İstanbul Ticaret Odası.
- Candan, G. T., Yurdadoğ, V. (2017). Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları . Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (27): 150-173.
- Canitez, M. “Gümrük Mevzuatı” T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2624, (2012), <https://docplayer.biz.tr/29049750-T-c-anadolu-universitesi-yayini-no-2624-acikogretim-fakultesi-yayini-no-1592-gumruk-mevzuati-yazar-doc-dr-murat-canitez-unite-1-8.html> , (22.04.2021).
- Ceran, Y., Kargı, V., Çiçek, R ve Özügürlü, H. Y. (2007). Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri:1980-2005 Dönemi Yönetim Ve Ekonomi Dergisi. 14(1): 275-289.
- Coşkun, S. (2016). Teşvik Kapsamında Edilen Maddi Duran Varlıkların Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. (Gelecek İçin Bilimsel İşbirliği Uluslararası Konferansı Özel Sayısı). s. 2193-2207.
- Çatal, M. F. (2011). Devlet Teşvikleri ve Erzurum’da Tarihsel Bir Uygulama Örneği. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi. 24(4): 289-296.
- Çavuş, B. Devletçe Uygulanan Bir İhracat Teşvik Unsuru: Dahilde İşleme Rejimi, http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_401.htm, (13.05.2021).
- Çelik, A., Danacı, T ve Onay, M. (2015). Uluslararasılaşmanın Markalaşmadaki İtici Gücü: İnci Akü Üzerine Bir Çalışma. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi. 11(43): 47-69.
- Çetin, E., Savrul, M. (2016). Türkiye’de 1980 Sonrası Liberalleşme Sürecinde Dış Ticaretteki Gelişmelerin Türkiye’nin Cari Açığa Etkisi. Yönetim Bilimleri Dergisi. 14(28): 511-532.
- Çetin Gerger, G., Gerçek, A. (2016). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Açısından Katma Değer Vergisinin Uygulama Sorunlarının Değerlendirilmesi. International Journal Of Public Finance. 1(1): 61-74.
- Çiçek, H. G., Atalay, O. (2017). Gümrük İdarelerinde Eş Etkili Vergiler ve Fonların Tahsili, Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. Gümrük ve Ticaret Dergisi. (10): 15-24.

- Demirbaş, M. (2003). 1980 Dönüşümünün İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 13(2): 234-249.
- Demirci, A., Tarhan, D. B. (2016). Serbest Bölgelerin Dış Ticaretteki Önemi ve Türkiye’deki Serbest Bölgelerin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi İle İncelenmesi. Toros Üniversitesi İİBSF Sosyal Bilimler Dergisi. 3(6): 31-53.
- Demir, İ. C., Özkan, E. (2017). Gelir ve Kurumlar Vergisinde Ar-Ge İndirimi Uygulaması Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi. Sayı:161, http://www.lebibyalkin.com.tr/mevzuat/makaleler/lebib-yalkin-mevzuat-dergisi_mdergi_/2017-mayis-sayi-161_mdergi_8768a-00_/gelir-ve-kurumlar-vergisinde-ar-ge-indirimi-uygulamasi.html, (18.04.2020).
- Dölek, A. (1999). Gümrük Birliği Sonrası Uygulamalı İhracat Bilgileri, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Duramaz, S. (2018). Gemi İnşa Sanayi’nin Gelişiminde Eximbank Kredileri: Çin ve Türkiye’ye Yönelik Bir Karşılaştırma. Maliye ve Finans Yazıları: 145-164.
- Ege İhracatçı Birlikleri, Tarihçe. https://www.eib.org.tr/tr/Sayfa.Asp?SI_Id=AF8E694AB3 , (28.11.2021).
- Ela, H. (2021). Vergi Kaybı Kavramı Üzerinden Dahilde İşleme Rejimi İçin Öngörülen İdari Para Cezaları Hakkında Bir Değerlendirme (II). Vergi Sorunları Dergisi. 44(390): 17-18.
- Ersungur, Ş. M., Takım, A. (2018). Türkiye’de Teşvik Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Etkinliği Üzerine Bir Politika Önerisi: Tek Bir Uygulamacı Kuruluş Sorunları Çözer Mi? Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi. 32(3): 725-744.
- Esen, S., Ayas, İ ve İdan, B. (2019). Dahilde İşleme Rejiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İşletme Bilim Dergisi. 7(2): 331-355.
- Esen, S., Şimdi, H ve Kocabaş, V. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Dokuma Giyim ve Deri Sektörü Örneği. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 12 (2): 393-409.
- EUR-Lex Access To European Union Law, “Official Journal of the European Union L296/1”, 10.10.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).
- EUR-Lex Access To European Union Law, “Council Regulation (EEC) No 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code”, (12.10.1992), <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31992R2913&qid=1622381397990> (30.05.2021).
- Gelir İdaresi Başkanlığı, “KDV İstisnası 17. Madde”, (2019), <https://www.gib.gov.tr/kdv-istisnasi-hk>” (16.09.2020).
- Gelişim Global Gümrük Müşavirliği, “Antrepo Rejimi İşlemleri”, <https://gelisimgumruk.com/hizmetlerimiz/antrepo-islemleri-hizmetleri> (10.04.2021).
- Gelir İdaresi Başkanlığı, “Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği”, Sayı: 28983 (26.04.2014), https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/kdvgeneluygulamatebliği/kdv_genteb.pdf , (22.04.2021).

- Gelir İdaresi Başkanlığı, “Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği”, Sayı: 28983 (26.04.2014), https://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/kdvgeneluygulamatebliği/kdv_genteb.pdf , (29.05.2021).
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2016). Dahilde İşleme Rejiminin Türkiye’de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkileri. Business And Economics Research Journal. 7(2): 83-102.
- Gerçek, A. (2020). Dış Ticaret İşlemleri ve Vergilendirilmesi Bursa: Ekin Yayınevi.
- Giray, F. (2008). Vergi Teşvik Sistemi. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Gül, Y. (2019). İhracat Teşviklerinin Etkinliği: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, E. (2007). Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi. 21(1): 47-60.
- Gümrük Atölyesi, Gümrük Rejimleri. <http://www.gumrukatoyesi.com/details.php?id=16> , (12.04.2021).
- Günbayı, İ. Nitel Araştırmada Veri Analizi: Tema Analizi, Betimsel Analiz, İçerik Analizi ve Analitik Genelleme, Nirvana Sosyal Bilimler Sitesi. (30.11.2021). <http://www.nirvanasosyal.com/h-392-nitel-arastirmada-veri-analizi-tema-analizi-betimsel-analiz-icerik-analizi-ve-analitik-genelleme.html>, (30.12.2021).
- Günaydın, Ö. E. (2020). Serbest Bölgeler ve Dış Ticaret İlişkisi: Ege Serbest Bölgesi Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi. 2(2): 24-43.
- Güzel, S. (2009). Ar-Ge Harcamaları ve Vergi Teşvikleri: Belirli Ülkeler Karşısında Türkiye’nin Durumu. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 4(2): 29-48.
- Hazman, G. G., Kaya, P. B. (2018). Bölgesel Teşvik Uygulamaları İle İhracat İlişkisinin Afyonkarahisar İli Örneğinde Regresyon Analizi İle Değerlendirilmesi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 5 (5): 42-57.
- Hephaktan C. E., Çınar, S. (2011). Türkiye’nin Dış Ticaretinin Bölgesel Profili. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi. 30(1): 117-140.
- İGMD, Bedelsiz İhracat. (25.09.2020). https://www.igmd.org.tr/bedelsiz-ihracat25092020-124229_haberi , (22.04.2021).
- İstanbul Gümrük Müşavirleri Derneği, Geçici İthalat İşlemleri, https://www.igmd.org.tr/gecici-ithalat-islemleri_haberi ,23.11.2020, (10.04.2021).
- İMMİB, Dahilde İşleme Rejimi (DİR) Nedir?. <https://www.immib.org.tr/tr/ihracat-devlet-yardimlari-dahilde-ve-haricte-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dahilde-isleme-rejimi-dir-nedir.html> , (08.04.2021).
- İnamoğlu, Y. (2020). Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi. 6(2): 1-17.
- İnce, M. E. Ofset Uygulamaları. KTO Etüt Araştırma Servisi. <http://www.kto.org.tr/d/file/offset-uygulamalari.pdf> , (
- İnce, E. (2019). Dahilde İşleme İzin Belgesi, Ekonomik Etkileri, KDV Uygulaması ve Özellikli Hususlar. Vergi Sorunları Dergisi. 42(368): 31-43.

- İTKİB, İhracat 2006/12 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Tebliği ve Ekleri (Dercedilmiş Metin). <https://www.itkib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-dis-ticaret-dahilde-isleme-rejimi-tebligler-genelgeler-ve-talimatlar-tebligler-ve-ekleri-ihracat-200612-sayili-dahilde-isleme-rejimi-tebligi-ve-ekleri-dercedilmis-metin.html>, (19.04.2021).
- Kalpali, İ. (2015). İthal Eşyasının Gümrük İşlem Süreci: Gümrükçe Onaylanmış İşlem ve Kullanımlar. İhracat ve İthalat Yönetimi. (Ed. Mine Yılmaz ve Meltem Onay). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karakoyunlu, E. (1987). Türkiye’de Yatırım ve İhracat Teşvikleri. İstanbul.
- Karasioğlu, F., Kınalı, F. (2017). TMS – 20 Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilme ve Finansal Raporlama Süreci. Selçuk Üniversitesi SBE Yüksek Okulu Dergisi. 20(2): 140-150.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. 1(1): 62-80.
- Katma Değer Vergisi Kanunu, (1984). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065.pdf>”, Katma Değer Vergisi Sirküleri/60, 2011, “<https://www.gib.gov.tr/node/87172>”. (15.09.2020).
- Kaya, B, Bir İhracat Finansman Aracı Olarak Eximbank Alacak Sigortası. <https://www.alomaliye.com/2020/09/18/eximbank-alacak-sigortasi/>, (24.09.2020).
- Kekeç, H. M. (2015). İhracata Yönelik Teşvik Politikaları: Seçilmiş Ülkelerde Teşvik Politikalarının Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ketboğa, M., Danacı, M. C. (2019). Dış Ticaretin Yapısal Sorunları ve Bu Sorunların Dış Ticaret Şirketlerinin Faaliyetleri Üzerindeki Etkileri: Malatya Örneği. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 9(18): 249-267.
- Kırlioğlu, H., Gökgez, A. (2012). TMS 41 Çerçevesinde Tarımsal Faaliyetlerin Muhasebeleştirilmesi: Su Ürünleri Sektörü Uygulaması. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi. 26(2): 107-127.
- Koban E., Keser Yıldırım, H. (2018). Gümrük Mevzuatında Dâhilde İşleme Rejimi ve Vergi Özelinde Karşılaşılan Sorunlar. IV. Uluslararası Kafkasya- Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi. Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Bursa Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi. 7-8 Eylül.
- Kocaefe, A., Yılmaz, M. (2013). Dâhilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi(1996-2011). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 23(2): 205-224.
- Kudat, N., Teker, S. (2019). Turquality Devlet Destekleri ve Markalaşmadaki Önemi. PreesAcademia Procedia. 9(1): 220-225.
- Kulcu, Ö. (2009). Evolution Of E-Records Management Practices İn E-Government A Turkish Perspective. The Electronic Library. 27(6): 999-1009.
- Kutluhan Tanısalı, KTG Danışmanlık. Dahilde İşleme Belgesi Danışmanlığı. (<https://www.ktgegitim.com/danismanlik/dahilde-isleme-izin-belgesidiibdanismanligi-6651>), (09.04.2021).
- Kutbay H., Öz, E. (2017). Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Ar-Ge Faaliyetlerine Yönelik Uygulanan Vergi Teşviklerinin Karşılaştırılması. Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 24(3): 783-802.

- Kuş, E. (2007). Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma. Türk Psikoloji Yazıları. 10(20): 19-41.
- Koç Subaşı, D. (2007). Tarım Ürünleri İhracat Rehberi- İhracatta Pratik Bilgiler. Ankara: İGEME.
- Köksal, T., Bora, Ö ve Parlatan, A. (2010). İhracat Teşvikleri: Dâhilde İşleme Rejimi ve Diğer Teşvik Uygulamaları. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Mete, E., Baday Yıldız, E. (2017). Inward Processing Regime and Current Account Balance: A Sectoral Analysis for Turkey. The Journal of International Scientific Researches. 2 (7): 38-51.
- Mevzuat Metin, Gümrük Kanunu Cilt: 39, Sayı: 23866, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf> , (06.05.2021).
- Mevzuat Net, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP). <https://www.mevzuat.net/fayda/gtip-nedir-nasil-tespit-edilir>, (03.12.2021).
- Muhasebe Net, E-Ticaret Yoluyla İhracat. https://www.muhasabenet.net/haber.php?haber_id=14759 , (23.04.2021)
- OAİB, Serbest Bölgeler Mevzuatı Hakkında Bilgi Verebilir Misiniz?. <https://oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-serbest-bolgeler-mevzuati-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (23.04.2021).
- OAİB, Transit Ticaret Hakkında Bilgi Verebilir misiniz?. <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-transit-ticaret-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (23.04.2021).
- OAİB, Gümrük kontrolü altında işleme rejimi hakkında bilgi verebilir misiniz?. <https://oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-gumruk-kontrolu-altinda-isleme-rejimi-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>, (11.04.2021).
- OAİB, Dahilde işleme belgesi ve izni hakkında bilgi verebilir misiniz?. <http://www.oaib.gov.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>, (29.04.2021).
- OAİB, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler (D3 Kodlu Dahilde İşleme İzin Belgesi) Hakkında Bilgi Verebilir Misiniz?. <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-ihracat-sayilan-satis-ve-teslimler-d3-kodlu-dahilde-isleme-izin-belgesi-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html>, (15.04.2021).
- OAİB, EUR.1 Dolaşım Sertifikası. <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-ihracat-belgeleri-dolasim-ve-mense-belgeleri-eur1-dolasim-sertifikasi.html>, (02.06.2021).
- Oğuz, B. ,(2000). Dahilde İşleme Rejimi ve Tekstil Sektörüne Etkileri. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Okutmuş E., Uyar, S ve Gövce, M. (2015). Sağlık Turizminde Devlet Teşviklerinin TMS 20 Kapsamında Muhasebeleştirilmesi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 16(2): 63-82.
- Onay, A., (2016). Muhasebe Standartları Kapsamında Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 8(3): 31-45.
- Onur, G. (2020). TMS 20 - Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Devlet Yardımlarının Açıklanması Standardının Örnek Uygulamalarla Değerlendirilmesi. İzmir Democracy University Social Sciences Journal. 3 (1): 24-41.

- Ors, H., Sarıhan, A. Y. (2018). Serbest Bölgelerin Türkiye'nin İhracatındaki Önemi: Amaç-Performans Analizi Çerçevesinde Ön Araştırma. *PressAcademia Procedia*. 7(1): 321-325.
- Oskay, C. S. (2004). 1980'den Günümüze Türkiye'de İhracatın Gelişimi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 7(1-2): 53-62.
- Öcal, M. (2015). Dahilde İşleme İzin Belgesi (DİİB) Sahibi Mükelleflerin KDV İadesi Karşısındaki Durumu. *Vergi Sorunları Dergisi*. 38(327): 154-165.
- Öner, R., Yıldız, A. (2017). 5520 Ve 5746 Sayılı Kanunlar Çerçevesinde Ar-Ge Harcamalarının Vergisel Durumu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27(1): 142-158.
- Öz, E., Buyrukoğlu, S. (2015). Osmanlı Döneminden Günümüze Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ve Etkinliği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*. (6): 35-59.
- Özbaysal, T., Onay, M. (2018). Markalaşmanın Uluslararasılaşmaya Etkisi: Turquality Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 20(20): 182-198.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1): 323-343.
- Özmen İ., Tunçez, H. A. (2019). İhraç Kayıtlı Satışlardan Doğan KDV İadesinin Vergi Mevzuatındaki Gelişimi ve Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 12(3): 711-730.
- Özer, A. C. (2020). İhracat Kredi Sigortalarının İhracata Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Araştırma Makalesi*. s.83-92.
- Özeroğlu, A. İ. (2011). Dış Ticaret ve Antrepo Rejimi. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 22(22): 33-38.
- Öztürk, S., Sözdemir, A ve Koçbulut, Ö. (2007). Türk Eximbank Programlarının Türkiye İhracatına Etkileri ve AB/DTÖ' ye Uygunluğu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*. 12(2): 179- 197.
- Resmi Gazete, Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Uygulama ve Denetim Yönetmeliği (2016). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160810-7.htm>, (17.09.2020).
- Resmi Gazete, 2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı. (05.07.2007). <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/haricte-isleme-rejimi>,
- Resmi Gazete, 4458 Sayılı Gümrük Kanunu. (27.10.1999). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4458.pdf>, Cilt:39, Sayı:5, (06.06.2021).
- Resmi gazete, Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ. (2014). <https://ticaret.gov.tr/data/5b8da6b713b876125c08b5a7/2010-8.pdf>, (02.10.2020).
- Resmi Gazete, Gümrük Genel Tebliği (Gümrük İşlemleri (Seri No: 169). (17.12.2020). Sayı: 31337. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/12/20201217-8.htm>, (07.06.2021).
- Salman Yıkılmış, M. (2020). Nitel Araştırmalarda E-Görüşme Tekniği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 22 (1): 183-197.
- Saraçoğlu, F., Ejder, H. (2002). Katma Değer Vergisinde Varış Ülkesinde veya Menşe Ülkesinde Vergilendirme ve İhracat İstisnası. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*. 17(1): 61-80.

- Saraçoğlu M., Bulut, E. (2004). Tarımın Kalkınmadaki Rolü ve Türkiye’de Tarımsal Teşvikler. Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 6(1): 47-62.
- Sarıgül, S. S., Topcu, B. A. (2019). Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi SBE Meslek Yüksekokulu Dergisi. 22(1): 134-142.
- Sayılgan, G., Şenol, C. (2015). Dahilde İşleme Rejimi ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkileri. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 0(35): 37-53.
- Selen, U. (2004). Küreselleşme Sürecinde Devletin Dış Ticaret Politikaları Üzerindeki Rolü (Türkiye Örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Selen, U. ,(2019). Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Uygulamaları. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Selen, U. (2005). Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dâhilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Akdeniz İİBF Dergisi. 5(10): 182-205.
- Selim, S., Koçtürk, O. M ve Eryiğit, P. (2014). Türkiye’de Yatırım Teşvikleri ve Sabit Yatırımların İstihdam Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi. Ege Akademik Bakış. 14(4) : 661-674.
- Sönmez, F. (2005). Devlet Teşvik ve Yardımlarının Muhasebeleştirilmesi. Muhasebe ve Finansman Dergisi 28(28): 125-140.
- Sur Bilişim Danışmanlık, TC Maliye Bakanlığı Ar-Ge İndirimi, <http://www.surbilisim.com/danismanlik/193-sayili-gelir-vergisi-kanunu/>, (12.10.2020).
- Şahin, A. (2002). İhracatta Ödeme Şekilleri. İGEME, <https://kisi.deu.edu.tr/ikbal.aksulu/IhracattaOdeme%c5%9eekilleri.pdf>, (11.04.2021).
- Şahin, B. E., Tekin, Ü. E. (2019). Türkiye’de Dâhilde İşleme Rejimi’nin Dış Ticaret Dengesi Üzerine Etkileri (1996-2017). 14(13): 1411-1423.
- Şamlı, E. Dahilde İşleme Belgesi ve İzni Hakkında Detaylı Bilgilendirme. <https://www.roedl.com.tr/tr/tema/yazilar/dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-detayli-bilgilendirme>, (10.05.2021).
- Şaşmaz, M.Ü., Karamıklı, A. (2018). Türkiye’de İhracatı Teşvik Uygulamaları ve İhracat Potansiyelinin Arttırılmasına Yönelik Değerlendirmeler. İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. 7(4): 2838 -2867.
- Şeker, A. (2021). Dahilde İşleme Rejiminin Uluslararası Ticaret ve Sanayi Üretimi Üzerindeki Etkileri: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi. (30): 39-58.
- Şerefli, M. (2016). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 13(3): 136-143.
- Şimşek M., Yazıcı, R. (2004). İhracat Teşviklerinin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz: Bilecik ve Eskişehir Örneği. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 5(2): 122-140.
- Şişman, G. (2017). Dâhilde İşleme Rejiminin Vergisel Avantajları ve İhlali. Journal Of Current Researches On Social Sciences. 7(4): 265-282.

- Taşçı, Ö. (2014). Dahilde İşleme İzin Belgesi Sahibi İşletmenin Temsilcisi Sıfatıyla Dahilde İşleme Rejimi Kapsamında İthalat, Vergi Uygulamaları ve Sorumluluk. Vergi Sorunları Dergisi. 37(304): 144-149.
- Taşkın, E., Kayabaşı, A ve Kiracı, H. (2011). Rekabetçi Yöntemlerin İşletme Performansı Üzerine Etkisi: İnegöl'de Faaliyet Gösteren ve İhracat Yapan İşletmeler Üzerine Bir Alan Araştırması. Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi. 4(8): 105-122.
- TCMB, Gösterge Niteliğindeki Merkez Bankası Kurları. https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html , (1.12.2021).
- TCMB, İhracat Genelgesinin Ek 1 İnci Maddesi Kapsamında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına Yapılacak Döviz Satışına İlişkin Uygulama Talimatı. (16.01.2021). https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/1541d630-81be-4a27-b727-31de43ce46cd/Ihracat_Genelgesinin_Ek_1_inci_Maddesi_Kapsaminda_Turkiye_Cumhuriyet_Merkez_Bankasina_Yapilacak_Doviz_Satisina_Iliskin_Uygulama_Talimati.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-1541d630-81be-4a27-b727-31de43ce46cd-nUuDTgQ, (11.01.2022).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, Dahilde İşleme Rejimi Tebliği İhracat:2006/12. (20.12.2006). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10868&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5>, (23.04.2021).
- TDK, Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Tekin, A. (2006). Vergi Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (16): 301-316.
- Tekin, H.H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi. 3(13): .101-116.
- Tekin, Ü. E. (2017). Dâhilde İşleme Rejimi'nin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2006). Uluslararası Akademik Değer Çalışmaları Dergisi. 3(16): 192-206.
- Tekin, Ü. E. , (2018). Ekonomik Etkili Gümrük Rejimlerinin Türkiye'de Kullanımı ve Dış Ticaret Dengesine Etkileri. Journal Of Social And Humanities Sciences Researc. 5(19): 555-565.
- Tekinal, M., Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi. 20(1): 153-172.
- Tepeli, Y., Kayhan, B. (2015). Girişimciliğe Destek Açısından Devlet Teşvikleri ve Muhasebeleştirilmesi, III. Uluslararası Girişimcilik, İstihdam ve Kariyer Kongresi, Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü. 12-15 Ekim.
- Tekşen, Ö. (2015). TMS 20 Standardındaki Devlet Teşvikleri İle Türkiye'de Yeni Teşvik Sisteminde Yatırıma Sağlanan Desteklerin Muhasebe ve Vergi Açısından İncelenmesi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 29 (2): 431-453.
- Ticaret Bakanlığı, İhracat Yönetmeliği. <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi/ihracat-tebligleri> , (23.04.2021).

Ticaret Bakanlığı, İhracat, Transit Ticaret, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve harç İstisnası Hakkında Tebliğ. (İhracat: 2017/4). <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/vergi-resim-harc-istisnasi>, (04.10.2020).

Ticaret Bakanlığı, Fuarlar. <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/fuarlar>, (07.10.2020).

Ticaret Bakanlığı, Sektörel Nitelikli Uluslararası Yurt İçi Fuarların Desteklenmesine İlişkin Karar. (Karar No: 2014/4). <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/fuarlar>, (07.10.2020).

Ticaret Bakanlığı, Pazar Araştırması ve Pazara Giriş Desteği Hakkında Tebliğ. (Tebliğ NO: 2011/1). https://ticaret.gov.tr/data/5b8d95c913b876125c08b439/pazar_arastirmasi.pdf, (11.10.2020).

Ticaret Bakanlığı, Antrepo Rejimi Bilgilendirme Broşürü. <https://ggm.ticaret.gov.tr/data/5dedfe4d13b876e93804ba65/cf8559cd6fc33a781473ff1fc653abb0.pdf> (09.04.2021).

Ticaret Bakanlığı, Gümrük Rehberi. Kaç Çeşit Gümrük Antreposu Vardır?. <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/ka%C3%A7-%C3%A7e%C5%9Fit-g%C3%BCmr%C3%BCk-antreposu-var%C4%B1r> (10.04.2021).

Ticaret Bakanlığı, Gümrük Rehberi. Geçici İthalat. <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/ge%C3%a7ici-ithalat> (10.04.2021).

Ticaret Bakanlığı, “2005/8391 Sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı. (27.01.2005), <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, (18.04.2021).

Ticaret Bakanlığı, Dahilde İşleme Rejimi Tebliği 26382 Sayılı Resmi Gazete. (20.12.2006). <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, (22.05.2021).

Ticaret Bakanlığı, “İhracat Yönetmeliği 26190 Sayılı Resmi Gazete Madde 6”, <https://ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/ihracat-rejimi>, (11.04.2021). s.2.

Ticaret Bakanlığı, Markalaşma ve Turquality Desteği. (10.07.2020). “<https://ticaret.gov.tr/destekler/ihracat-destekleri/markalasma-ve-turquality-destegi>”, (29.09.2020)

Ticaret Bakanlığı, Sunum Ur-Ge Projeleri, (2010/8). https://ticaret.gov.tr/data/5b8dad3113b876125c08b62e/URGE_Sunum_Ticaret_Bakanligi.pdf

Ticaret bakanlığı, “Vergi Resim ve Harç İstisnası”, (23.09.2020) <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/vergi-resim-harc-istisnasi> (03.10.2020).

Ticaret bakanlığı, Yurtdışı Birim, Marka ve Tanıtım Desteği. <https://ticaret.gov.tr/destekler/ihracat-destekleri/yurtdisi-birim-marka-ve-tanitim-destegi>

Ticaret Bakanlığı, Türkiye'nin İlk Nitelikli Elektronik İmza Uygulaması. <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/getPage.htm?page=DIREimzailk.htm>, (16.05.2021)

Ticaret Bakanlığı, DİR Otomasyon Firma Kullanım Klavuzu. (Şubat 2016). <https://eortak.dtm.gov.tr/eortak/login/listApplications.htm>, (16.05.2021)

Ticaret Bakanlığı, Yetkilendirilmiş Yükümlü Bilgilendirme Broşürü. <https://ggm.ticaret.gov.tr/data/5dedfe4d13b876e93804ba65/d3bd826a0d26f01fbbda25d5230baa74.pdf>, (15.05.2021).

TİM, İhracat Türleri. <https://tim.org.tr/tr/ihracat-ihracat-rehberi-ihracat-turleri>. (12.04.2021).

- Tunçez, H. A. (2011). Türkiye Muhasebe Standardı-41 Tarımsal Faaliyet Kapsamında Devlet Teşvikleri ve Muhasebe İşlemleri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi (derleme): 349-362.
- TÜİK, (2021). Türkiye 2010-2020 Yılları Arasındaki Toplam İhracat ve İthalat Rakamları ile DİR kapsamında Dış Ticaret Rakamları, (11.02.2021).
- Tüleykan, H. (2015). Mali Teşvik Uygulamalarında Ar-Ge ve Önemi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 6 (1) : 231-254.
- Tümenbatur, A. (2012). Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 21(3): 339-356.
- Türkay, H., Ünsal, H. (2008). Türkiye'de İhracatta Uygulanan KDV İadesinin İhracata Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. Sosyoekonomi Dergisi. 8 (8): 90-98.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi. 24(24): 543-559.
- Türk Eximbank, <https://www.eximbank.gov.tr/tr/hakkimizda/kurumsal>, (20.10.2020).
- Uçak, H. (2013). 50 Soruda Dâhilde İşleme Rejimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Uçak, H. (2018). Tamir Amaçlı Olarak Yurt Dışına Gönderilen Eşyanın Gümrükte Vergilendirilmesi. Gümrük ve Ticaret Dergisi. 13(13): 13-88.
- Uluslan, H. (2010). Türk Muhasebe Hukuku Çerçevesinde Devlet Teşviklerinin Muhasebeleştirilmesi ve Raporlanması. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi. 22(2): 415-433.
- Uysal, T., İlbeyi, Ö. (2007). İhraç Kayıtlı Teslimlerde KDV Uygulamasında Son Durum ve Muhasebesi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 4(2): 105-114.
- Varol, A. Dahilde İşleme Rejimi Otomasyon Sistemi Uygulamasına Yönelik Öneriler. <https://www.gumruktv.com.tr/kose-yazilari/dahilde-isleme-rejimi-otomasyon-sistemi-uygulamasina-yonelik-oneriler> , (25.04.2021).
- Yerci, C. (2014). Şartlı Muafiyet Rejimlerine Genel Bir Bakış (İdarenin Bir Uygulamasına Farklı Yaklaşım). Vergi Sorunları Dergisi. 37(312): 9-15.
- Yeşilyaprak, M. (2020). Dış Ticaretin Finansmanında Alıcı Kredisi Garanti ve Sigorta Uygulamaları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi. 9(2): 1314-1339.
- Yıldırım, A. H. (2006). Dâhilde İşleme Rejimi ve Serbest Bölgeye Yapılan İhracat. Vergi Sorunları Dergisi. 29(210): 37-42.
- Yılmaz, N., Biniş, M. (2019). Bölgesel Girişimcilik Faaliyetlerinin Mali Teşvik Uygulamaları Açısından Değerlendirilmesi. Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Maliye Bölümü, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Maliye Bölümü.
- Yılmaz, M. , (2014). “111 Soruda İhracat”, İstanbul.
- Zeytinoğlu, E. (2015). Devlet Teşvik ve Yardımlarının TMS 20 Kapsamında Muhasebeleştirilmesine Yönelik Değerlendirmeler. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. (45): 175-189.

Ek-1

Dahilde İşleme Rejiminde En Çok Karşılaşılan Terimler

Dahilde işleme rejiminde en çok karşılaşılan terimler;²⁸⁸

İşlem görmüş ürün, işleme faaliyetleri çerçevesinde elde edilen tüm ürünleri kapsamaktadır. İşlem görmüş ürün asıl ve ikincil işlem görmüş ürün kavramlarını da içine almaktadır.

Asıl işlem görmüş ürün, dahilde işleme rejimi kapsamında elde edilmesi amaçlanmış olan üründür.

İkincil işlem görmüş ürün, işleme faaliyeti sonucunda elde edilmiş olan ve asıl işlem görmüş ürünün dışındaki ürünleri ifade etmektedir.

Eşdeğer eşya, İşlem görmüş ürünün elde edilmesinde ithal eşyasının yerine kullanılan ve ithal eşyası ile asgari 8(sekiz)'li bazda gümrük tarife istatistik pozisyonu, ticari kalite ve teknik özellikleri itibarıyla aynı kalite ve nitelikleri taşıyan serbest dolaşımda bulunan eşyayı ifade eder²⁸⁹.

İşleme faaliyeti, Eşyanın montajı, kurulması ve diğer eşya ile birleştirilmesi dahil olmak üzere işçiliğe tabi tutulması, işlenmesi, yenilenmesi, düzenli hale getirilmesi dahil olmak üzere tamir edilmesi ile işleme sırasında tamamen veya kısmen tüketilse dahi işlem görmüş ürünün bünyesinde bulunmayan ancak, bu ürünün üretilmesini sağlayan veya kolaylaştıran önceden belirlenmiş bazı eşyanın kullanılmasını ifade eder²⁹⁰.

İhracat Gümrük idaresi; Türkiye gümrük bölgesini terk edecek eşyanın risk analizi kontrolleri de kapsam içinde olmak üzere gümrükçe onaylanmış bir işlem veya kullanıma tabi tutulmasına ilişkin işlemlerin yapıldığı gümrük idaresidir²⁹¹.

İthalat Gümrük İdaresi; Türkiye gümrük bölgesine getirilmiş olan eşyanın risk analizi kontrollerinin yapılması da dahil olmak üzere gümrükçe onaylanmış işlem veya kullanıma tabi olmasına ilişkin işlemlerin yapıldığı gümrük idaresidir²⁹².

²⁸⁸OAİB, “Dahilde İşleme Belgesi ve İzni Hakkında Bilgi Verebilirmisiniz?”, <http://www.oaib.gov.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-dahilde-isleme-belgesi-ve-izni-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> , (08.04.2021).

²⁸⁹Resmî Gazete, 2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 05.07.2007, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/haricte-isleme-rejimi>, s.2.

²⁹⁰Resmî Gazete, 2007/11864 Sayılı Hariçte İşleme Rejimi Kararı, 05.07.2007, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/haricte-isleme-rejimi>, s.2.

²⁹¹Hasan Akdoğan, “Gümrük Kavramları ve Bunları Bilmenin Gücü”, Dünya Gazetesi, <https://www.dunya.com/gundem/gumruk-kavramlari-ve-bunlari-bilmenin-gucu-haberi-134157> , (30.04.2021).

BİLGE sistemi; Bakanlıkça bilgilerin tutulduğu ve bilgisayar uygulamalarının çalıştırıldığı bilgisayar sistemini,

Yan Sanayici; Dahilde işleme izin belgesinde taahhüt edilen ihraç ürününün tamamını ya da bir kısmını üreten, belgede kayıtlı ancak belge sahibi olmayan firmayı,

Temsilci Aracılığı İle İthalat; Dahilde işleme izin belgesi kapsamındaki eşyanın ithalatının, Borçlar Kanununun doğrudan ya da dolaylı temsil hükümlerine göre tayin edilmek kaydıyla, belge sahibi firma tarafından yetkilendirilmiş temsilci aracılığıyla yapılmasını, ifade eder.

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü: Gümrük yükümlülüklerini yerine getiren, mali açıdan yeterliliği bulunan, kayıt sistemi izlenilebilir ve düzenli olan, güvenlik ve emniyet standartlarına sahip ve kendi oto kontrolünü sağlayabilen güvenilir işletmelere, kendi isimlerine düzenlenmiş olan yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası ile lojistik ve gümrük işlemlerinde bir takım kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlayan uluslar arası bir statüdür²⁹³.

CIF (Navlun, Masraflar ve Sigorta): CIF teslim şeklinde, malları satıcının alıcıya gemide teslimi ya da bu şekilde teslim edilmiş olan malları tedarik ettikten sonra teslim etmesini ifade etmektedir²⁹⁴.
asını ifade eder²⁹⁵.

Onaylanmış Kişi Statüsü; ticari kayıtlarını muhasebe ilkelerine uyumlu bir şekilde tutan, gümrük yükümlülüğünü yerine getiren ve ekonomik açıdan yeterli olan, uluslararası alanda belli bir güce sahip, yeterli sayıda kişi istihdam eden işletmelere, isimlerine düzenlenmiş olan onaylanmış kişi statüsü ile gümrük işlemlerinde birçok kolaylık sağlayan belgedir²⁹⁶.

EUR.1 Dolaşım Belgesi; Türkiye'nin tarım ürünleri ticaretinde Avrupa Birliği ile imzalamış olduğu ve Avrupa birliği ile imzalanan serbest ticaret anlaşması

²⁹²Hasan Akdoğan, "Gümrük Kavramları ve Bunları Bilmenin Gücü", Dünya Gazetesi, <https://www.dunya.com/gundem/gumruk-kavramlari-ve-bunlari-bilmenin-gucu-haberi-134157>, (30.04.2021).

²⁹³Ticaret Bakanlığı, "Yetkilendirilmiş Yükümlü Bilgilendirme Broşürü", <https://ggm.ticaret.gov.tr/data/5dedfe4d13b876e93804ba65/d3bd826a0d26f01fbbda25d5230baa74.pdf>, (15.05.2021).

²⁹⁴Cahit Ağaoğlu, "Incoterms® 2020", Public And Private International Law Bulletin, Cilt:40, Sayı:2, 2020. s.1443.

²⁹⁵ Ticaret Bakanlığı, "Dahilde İşleme Rejimine İlişkin İşlemlerin Bilgisayar Veri İşleme Tekniği Yoluyla Yapılmasına Dair Tebliğ (İhracat: 2007/2)", s.2, <https://www.ticaret.gov.tr/ihracat/mevzuat/dahilde-isleme-rejimi>, (10.05.2021).

²⁹⁶Kızılkaya, "Onaylanmış Kişi Statüsü (OKS) Nedir?", <https://www.kizilkaya.com.tr/blog/onaylanmis-kisi-statusu-oks-nedir>, (02.06.2021).

erevesinde sunulan liste de belirlenmiş olan ülkelerle olan ticarete tercihli rejimden faydalanabilmek adına menşe statüsü belgelenmek şartı ile düzenlenen belgedir²⁹⁷.

²⁹⁷OAİB, “EUR.1 Dolaşım Sertifikası”, <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-ihracat-belgeleri-dolasim-ve-mense-belgeleri-eur1-dolasim-sertifikasi.html> , (02.06.2021).

Ek -2

Uluslararası Ticaret Firmaları İçin Görüşme Formu

Bu görüşme formu Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülmekte olan **“Uluslararası Ticarete İhracat Teşvikleri: Dahilde İşleme Rejimi Üzerine Örnek Firmalar”** başlıklı yüksek lisans tez çalışması için yapılmaktadır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınız bizim için önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER

Celal Bayar Üniversitesi

Uluslararası Ticaret ve Finans (Tez Danışmanı)

Gamze GİZTAŞ

CBÜ

Tez öğrencisi

DEMOGRAFİK SORULAR

1- Lütfen aşağıdaki demografik özelliklerden size uygun olanı işaretleyiniz?

KİŞİSEL BİLGİLER						
1	Cinsiyetiniz	Erkek ()	Kadın ()			
2	Yaşınız	18-24 ()	25-31 ()	32-38 ()	39-45 ()	46 ve Üstü ()
3	Öğrenim Durumunuz	Lise ()	Yüksekokul ()	Fakülte ()	Yük. Lisans ()	Doktora ()
4	Pozisyonunuz	Memur/Şef ()	Müdür Yrd. ()	Finans Müdürü ()	Genel Müdür ()	Diğer ()
5	Hizmet Süreniz	1-3 ()	3-6 ()	7-10 ()	10-15 ()	15 ve Üstü ()
6	Gelir Durumunuz	2500-3500 ()	3501-4500 ()	4501-5500 ()	5501-6500 ()	6500 ve üstü ()

TEZ ÇALIŞMASI İLE İLGİLİ SORULAR

Aşağıdaki sorular yürütülmekte olan **“Uluslararası Ticarete İhracat Teşvikleri: Dahilde İşleme Rejimi Üzerine Örnek Firmalar”** adlı tez çalışmasının temelini oluşturan Dahilde işleme rejimi hakkında firmanızdan edineceğimiz bilgileri görüşme tekniği ile öğrenebilmeyi sağlamaktadır.

1	Dahilde işleme rejimini ne kadar süredir kullanmaktasınız?
2	Rejimde bilinen iki vergisel avantaj olan şartlı muafiyet ve geri ödeme sistemi mevcuttur. Firmanız tarafından hangisi tercih edilmektedir?
3	Şartlı muafiyet/ Geri ödeme sistemini tercih etme sebebiniz nedir?
4	Rejim bildiğiniz gibi ithalat ve sonrasında ihracat sürecini kapsamaktadır. Ve bazı çalışmalara bakıldığında ithalata bağımlılığı arttırdığı söylenmektedir. Firma olarak siz bu işin uygulama kısmındasınız sizce bu durum nasıl değerlendirilir?
5	Rejimi kullandığınız ... süre içinde ithalat ve ihracat dengesindeki değişim firmanız açısından nasıl seyretmiştir?
6	Rejimin firmaya sağladığı avantajlar nelerdir?
7	Rejimin dezavantajları var mıdır? Varsa nelerdir?
8	DİR'in sağladığı vergisel avantajlar hakkında düşünceleriniz nelerdir?
9	Dahilde işleme izin belgesi kapsamında döviz kullanım oranı yurtiçi alımlar hariç CIF ithal tutarının FOB ihraç tutarına oranı ile belirlenmektedir. Firma açısından düşünüldüğünde döviz kullanım oranı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
10	Rejim belirli mali avantajlar sağlamaktadır. Şüphesiz en önemlisi kaynakların ucuza mal edilmesi olmaktadır. Firma açısından bakıldığında sizi rejime yönelten başka özellikler var mıdır?
11	Rejimin döviz gelirlerini arttırdığı söylenmektedir. Firma açısından ihracat gelirleri nasıl bir değişim göstermektedir?
12	Rejim çerçevesinde sağlanan vergisel avantajların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
13	Rejimin uygulamadaki zorlukları nelerdir? Ya da var mıdır?
14	Şuanda rejim için iyileştirme olanağı sağlansa rejimde iyileştirilmesi / değişmesi gereken veya eksik bulduğunuz bir durum söz konusu mudur?
15	Rejimin firmaları tam anlamıyla desteklediğini düşünüyor musunuz?
16	Rejimin etkin şekilde çalıştığını ve aksaklık olmadan ilerlediğini düşünüyor musunuz?
17	İhracatınızın yaklaşık yüzde kaçını DİR kapsamında yapmaktasınız?
18	DİR kapsamında firmaların belge süresi sonundan itibaren 3 ay içersinde gerekli belgelerle ihracatı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Firma açısından bu süre yeterli midir?
19	Rejim kapsamında yapılan gözetim ve denetimlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
20	Rejim üzerindeki eksikliklerle ilgili sizin öneriniz nelerdir?

Ek- 3

Ege İhracatçı Birlikleri Müdürü İçin Görüşme Formu

Bu görüşme formu Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yürütülmekte olan **“Uluslararası Ticarete İhracat Teşvikleri: Dahilde İşleme Rejimi Üzerine Örnek Firmalar”** başlıklı yüksek lisans tez çalışması için yapılmaktadır. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınız bizim için önemlidir. Şimdiden değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER

Celal Bayar Üniversitesi

Uluslararası Ticaret ve Finans (Tez Danışmanı)

Gamze GİZTAŞ

CBÜ

Tez öğrencisi

DEMOGRAFİK SORULAR

1- Lütfen aşağıdaki demografik özelliklerden size uygun olanı işaretleyiniz?

KİŞİSEL BİLGİLER						
1	Cinsiyetiniz	Erkek ()	Kadın ()			
2	Yaşınız	18-24 ()	25-31 ()	32-38 ()	39-45 ()	46 ve Üstü ()
3	Öğrenim Durumunuz	Lise ()	Yüksekokul ()	Fakülte ()	Yük. Lisans ()	Doktora ()
4	Pozisyonunuz	Memur/Şef ()	Müdür Yrd. ()	Finans Müdürü ()	Birlik Müdürü ()	Diğer ()
5	Hizmet Süreniz	1-3 ()	3-6 ()	7-10 ()	10-15 ()	15 ve Üstü ()
6	Gelir Durumunuz	2500-3500 ()	3501-4500 ()	4501-5500 ()	5501-6500 ()	6500 ve üstü ()

TEZ ÇALIŞMASI İLE İLGİLİ SORULAR

Aşağıdaki sorular yürütülmekte olan **“Uluslararası Ticarete İhracat Teşvikleri: Dahilde İşleme Rejimi Üzerine Örnek Firmalar”** adlı tez çalışmasının temelini oluşturan Dahilde işleme rejimi hakkında birliğinizden edineceğimiz bilgileri görüşme tekniği ile öğrenebilmeyi sağlamaktadır.

1	Birlikte toplamda kaç tane uluslararası ticaret firması bulunmaktadır ve dahilde işleme rejimini birlikteki kaç firma kullanmaktadır?
2	Rejimde bilinen iki vergisel avantaj olan şartlı muafiyet ve geri ödeme sistemi mevcuttur. Birlik tarafından bakıldığında firmalar hangisini daha çok tercih etmektedir?
3	Şartlı muafiyet/ Geri ödeme sisteminin bu kadar tercih edilme sebebi nedir?
4	Rejim bildiğiniz gibi ithalat ve sonrasında ihracat sürecini kapsamaktadır. Ve bazı çalışmalara bakıldığında ithalata bağımlılığı arttırdığı söylenmektedir. Sizce bu durum nasıl değerlendirilir?
5	Rejimi kullanan firmalar açısından bakıldığında ithalat ve ihracat dengesindeki değişim firmaları nasıl etkilemektedir sizin bu konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
6	Rejimin sağladığı avantajlar nelerdir?
7	Rejimin dezavantajları var mıdır? Varsa nelerdir?
8	DİR'in sağladığı vergisel avantajlar hakkında düşünceleriniz nelerdir?
9	Dahilde işleme izin belgesi kapsamında döviz kullanım oranı yurtiçi alımlar hariç CIF ithal tutarının FOB ihraç tutarına oranı ile belirlenmektedir. Sizin döviz kullanım oranı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
10	Rejim belirli mali avantajlar sağlamaktadır. Şüphesiz en önemlisi kaynakların ucuza mal edilmesi olmaktadır. Sizce firmaları rejime yönelten başka özellikler var mıdır?
11	Rejimin döviz gelirlerini arttırdığı söylenmektedir. Birlik açısından ihracat gelirleri nasıl bir değişim göstermektedir?
12	Rejim çerçevesinde sağlanan vergisel avantajların yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
13	Rejimin uygulamadaki zorlukları nelerdir? Ya da var mıdır?
14	Şuanda rejim için iyileştirme olanağı sağlansa rejimde iyileştirilmesi / değişmesi gereken veya eksik bulduğunuz bir durum söz konusu mudur?
15	Rejimin firmaları tam anlamıyla desteklediğini düşünüyor musunuz?
16	Rejimin etkin şekilde çalıştığını ve aksaklık olmadan ilerlediğini düşünüyor musunuz?
17	Birlikte ihracatın yüzde kaçını DİR kapsamında yapılmaktadır?
18	DİR kapsamında firmaların belge süresi sonundan itibaren 3 ay içersinde gerekli belgelerle ihracatı gerçekleştirmesi gerekmektedir. Birliğin bu süre konusunda firmalardan aldığı dönütler ne yönde olmaktadır?
19	Rejim kapsamında yapılan gözetim ve denetimlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
20	Rejim üzerindeki eksikliklerle ilgili sizin öneriniz nelerdir?